

INSTITUTUL EUROPEAN DIN ROMÂNIA
EUROPEAN CONSULTANTS ORGANISATION

Proiect Phare RO 9907-02-01:
Studii de impact în perioada de preaderare

Studiul nr. 2

**POLITICA AGRICOLA COMUNA - CONSECINTE ASUPRA
ROMÂNIEI**

Octombrie 2002

coach: Philippe Piotet¹

Autori:

Jacqueline Leonte², Daniela Giurca³, Virginia Campeanu⁴

¹ Consilier special al directorului Direcției Politici Economice și Internationale, Ministerul Agriculturii și Pisciculturii Paris

² cercetator principal, Institutul de Economie Agrara Bucuresti – Academia Româna

³ cercetator principal, Institutul de Economie Agrara Bucuresti – Academia Româna

⁴ cercetator principal, Institutul de Economie Mondiala Bucuresti – Academia Româna

Lista abrevieri

CAP	Fostele Cooperative agricole de productie
SA	Societati agricole
SC	Societati comerciale
PIB	Produsul intern brut
VAB	Valoare Adaugata Bruta
VPA	Valoarea Productiei Agricole
AF	Asociatii familiale
GA	Gospodarii agricole
INS	Institutul National de Statistica
MAAP	Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor
CEEC	Tarile central si est europene
UE	Uniunea Europeana

LISTA anexelor

ANEXA 1	Indicatori economici principali în perioada 1996-2001
ANEXA 2	Calculul matriceal privind forta de munca
ANEXA 3	Comertul agricol romanesc
ANEXA 4	Exemple comparative

Cuvânt înainte

Acest studiu a fost realizat în cadrul proiectului Phare “Studii de impact”, implementat de Institutul European din România și European Consultant Organisation (ECO), Bruxelles. Echipa care a lucrat la realizarea studiului este recunoscătoare pentru sprijinul acordat.

Studiul a fost realizat de Jacqueline Leonte, Daniela Giurca (Institutul de Economie Agrară – I.N.C.E. al Academiei Române) și Virginia Câmpeanu (Institutul de Economie Mondială – I.N.C.E. al Academiei Române), sub îndrumarea domnului Philippe Piotet consilier special al directorului Direcției Politici Economice și Internationales, Ministerul Agriculturii și Pisciculturii din Paris.

Echipa este de asemenea recunoscătoare pentru informațiile și comentariile oferite de grupele de lucru, incluzând reprezentanții Ministerului Integrării Europene, Ministerului Agriculturii, Alimentației și Padurilor, Ministerului Afacerilor Externe, Ministerului Muncii și Solidarității Sociale și Delegației Comisiei în România. Autorii își asuma întreaga responsabilitate asupra punctelor de vedere exprimate în studiu.

CUPRINS

REZUMAT.....	5
SECTIUNEA 1.....	9
1.1.Privire de ansamblu asupra situatiei curente in sectorul agroalimentar românesc.....	9
1.1.1. Locul agriculturii în cadrul economiei	10
1.1.2.Piata fortei de munca în agricultura.....	11
1.1.3. Structuri agricole si economice	21
1.1.4. Evolutia sectorului zootehnic	29
1.1.5.Performantele în sectorul agricol	31
1.1.6. Sectoarele din amonte si aval.....	32
1.2. Comerțul cu produse agricole	35
1.2.1 Relatile comerciale cu Uniunea Europeana	38
1.2.2.Comerțul agricol românesc în perioada de tranzitie.....	38
1.2.3..Comerțul agricol cu Uniunea Europeana	41
1.2.4. Avantajul comparativ al produselor agroalimentare românești fata de produsele din Uniunea Europeana.....	43
SECTIUNEA 2	43
2.1. Politica Agricola Comuna: dinamica si prevederile Agendei 2000.....	43
2.1.1Origine si evolutie	43
2.1.2. Agenda 2000.....	48
2.2.Politica Agricola Comuna fata în fata cu viitoarele constrângeri: Runda Doha a OMC si largirea UE.....	50
2.2.1. Negocierile la OMC si pozitia UE.....	50
2.2.2.Largirea Uniunii Europene – o noua provocare.....	52
2.2.3.Stadiul negocierilor pentru aderare.....	53
2.3.Extinderea Uniunii Europene si agricultura o strategie de integrare pentru noile state membre	56
2.4.Posibile schimbari ca urmare a revizuirii PAC (The Mid-term Review).....	57
SECTIUNEA 3.....	61
3.1.Actiuni necesare pentru adoptarea cu succes a acquis-ului.....	61
3.1.1Posibile optiuni strategice.....	61
3.1.2 Propuneri pentru primele etape ale unei strategii pe termen scurt si mediu privind adoptarea acquis-ului comunitar	66
3.1.3. Perioadele de tranzitie si derogarile	67
BILIOGRAFIE	

REZUMAT

Cu 14,8 milioane hectare de teren agricol, România este al doilea mare producator agricol din Europa Centrala si de Est, dupa Polonia si la nivel mediu comparativ cu Uniunea Europeana (UE). Studiul analizeaza situatia actuala a agriculturii si implicatiile aderarii la UE. Analiza este structurata în trei sectiuni:

Sectiunea I: O privire de ansamblu a situatiei curente din sectorul agroalimentar românesc

Sectiunea II : Dinamica Politicii Agricole Comune

Sectiunea III Etape necesare adoptarii cu success a acquis-ului comunitar

Sectiunea I.

Ponderea agriculturii si silviculturii în PIB este considerabila. O analiza integrata a ponderii agriculturii în PIB si a populatiei ocupate în agricultura, semnaleaza dezechilibre majore în agricultura românesca precum si o eficienta globala scazuta (în 2000, 41% din populatia ocupata producea 11,4% din PIB si 12,8% din VAB).

Surplusul semnificativ de forta de munca împreuna cu lipsa cronica a capitalului reprezinta una din principalele caracteristici ale agriculturii românesti din perioada de tranzitie. Acesta a determinat adâncirea si largirea ineficientei în alocarea resurselor cu consecinte asupra cresterii si competitivitatii fermierilor români deci implicit asupra competitivitatii.

Piata fortei de munca în rural poate fi caracterizata prin:

- Un declin accentuat al veniturilor reale ale populatiei;
- Un declin al gradului de angajare comparativ cu economia urbana.
- O crestere a populatiei ocupate în agricultura;
- O îmbatrânire a populatiei ocupate în agricultura ;
- O excesiva dependenta de activitatile agricole a populatiei din mediul rural;
- Un nivel educational scazut ;

Problemele principale ale dezvoltarii rurale în România cu implicatii directe asupra structurii fortei de munca din spatiul rural sunt o “mostenire problematica”, o “dependenta” structurala indusa de alocarea ineficienta a resurselor, baza economica precara la nivel microeconomic; toate acestea determina un profil puternic al saraciei precum si evolutia lenta si contradictorie a fortei de munca rurale. Agricultura de subzistenta joaca un rol major pentru populatia rurala precum si pentru rudele din mediul urban.

Structura proprietatii si a exploatarei în agricultura reflecta efectele procesului de de-colectivizare si de privatizare. Sectorul privat este majoritar (85% din totalul terenurilor agricole) incluzând : 10,9 mii societati agricole, cu o medie de 227,1 ha (19% din suprafata) si 4170,3 mii gospodarii individuale, cu o suprafata medie de 2,47 ha fiecare, ceea ce înseamna ca 81% din suprafata totala este fragmentata în parcele mici. Companiile comerciale din agricultura ofera oportunitati pentru o

dinamizare a pietii funciare. Sectorul de stat înca mai reprezinta 15% din suprafata totala dar trendul va fi decrescator decrescator (pâna la 5-6%) dupa aplicarea Legii nr. 1/2000.⁵

Pentru sectorul agricol românesc sunt specifice patru tipuri de exploataii: societati agricole (10% din totalul suprafetei agricole), asociatii familiale (6% din totalul suprafetei agricole), exploataii individuale (68% din totalul suprafetei agricole) si societati comerciale (doar 1%). Dimensiunea medie a unei exploataii agricole cu functie de piata în România este de 21 ha.. Agricultura individuala este cea mai preferata modalitate de a detine terenuri si de a munci în agricultura

Sectorul vegetal a devansat sectorul zootehnic ca pondere în valoarea productiei agricole, crescând de la 54.4% in 1989 la 61.1% în 2000. În consecinta ponderea sectorului zootehnic în VAB a scazut cu 7% în aceiasi perioada.

Comertul agricol românesc în perioada 1990-2001 indica o schimbare considerabila a pozitiei României pe pietele agricole internationale, de la cea de exportator net înainte de 1990 la cea de importator net (cu un deficit de peste USD 4,6 mld în ultimii 12 ani). Dupa 1989 cel mai important partener comercial al României a fost Uniunea Europeana, cu o pondere de 54% în 2001. Principalele produse exportate în UE sunt materiile prime (animalele vii si produsele vegetale) care au reprezentat sistematic în ultimii ani 2/3 din totalul valorii exporturilor. Importurile de produse agroalimentare din UE au avut un usor trend decrescator dupa 1997, anul intrarii României în CEFTA⁶. Din 1994 România a inceput sa importe produse agroalimentare cu un grad înalt de prelucrare (produse alimentare, bauturi si tutun)

Perspectivile de evolutiei comertului cu produse agroalimentare pe termen mediu (2008) pentru unele sectoare agricole importante, evidentiaza faptul ca Romania va ramâne importator net la unele produse importante (produse lactate, carne de vita si vitel, carne de pasare si zahar , daca se va pastra acelasi trend de dezvoltare (80-85% din piata interna ar putea fi acoperita din importuri).

Sectiunea II

Agenda 2000 a reconsiderat substantial instrumentele actuale de dezvoltare rurala în scopul consolidarii sectorului agricol si forestier pentru îmbunatatirea competitivitatii zonelor rurale si protejarii mediului si mostenirii rurale. Împreuna cu primul “pilon traditional” – sustinerea pietelor – politica de dezvoltare rurala a devenit o parte integranta a modelului agricol european. Evolutia PAC în urmatoorii ani se va caracteriza printr-o atentie sporita în ceea ce priveste societatea – securitatea alimentara, mediu înconjurator, organizarea teritoriala – si angajamentele internationale viitoare, ambele în contextul extinderii UE, sinegocierilor OMC.

Concluziile Consiliului European de la Göteborg au stipulat ca “traseul de urmat” clar stabilit pentru fiecare tara în parte, reprezinta cadrul care va permite negocieri fructuoase în vederea extinderii UE. Parte din problemele cele mai dificile ramân spre

⁵ Law no 1/2000 stipulates the land ownership reconstitution for agricultural and forest land, requested according to Land Law no 18/1991 and Law no 169/1997, amended and extended by GEO no 102/2001

⁶ Central European Free Trade Agreement

a fi negociate; acestea includ capitolele agricultura si piata funciara, piata fortei de munca si politicile de dezvoltare regionala. Este semnificativ faptul ca nici o tara candidata nu a închis înca dosarul agricol, iar România l-a deschis cu mare întârziere comparativ cu alte state (la sârșitul lunii septembrie 2002).

Cele mai dificile probleme de negociat sunt :

Problemele veterinare si fitosanitare si perioadele de tranzitie;
Aspectele tehnice ale Organizarii Commune de piata (perioadele de referinta pentru productii, eligibilitatea pentru plati directe, stabilirea cotelor de productie)
Politica Agricola Comuna va fi cu siguranta revizuita reformata, în acelasi timp cu derularea negocierilor de extindere. Acesta va avea un puternic impact asupra disciplinei financiare comunitare, astfel ca se vor stabili noi plafoane financiare pentru perioada 2007-2013 iar modul de acordare a subventiilor în agricultura, va fi rediscutat (2004 -2005) si probabil modificat dupa primul val de extindere.

Sectiunea III

Armonizarea politicilor nationale cu Politica Agricola Comuna, ea însasi o “tinta mobila” reprezinta un subiect de dezbateri intense în mediile stiintifice si academice precum si un obiectiv important al administratiei. **Exista o serie de “sarcini” dificile necesare adoptarii acquisului.** În ordinea prioritatilor recomandam urmatoarele:

Definirea unei politici agricole nationale cu obiective clare pe termen mediu si lung care sa evidentieze rolul principalilor actori implicati:

Obiective – printre obiectivele politicii agricole sugeram stimularea (selectiva) prin diverse mecanisme a produselor agro-alimentare potential competitive

Rolul principalilor actori – principalii actorii implicati direct în definirea politicii agricole sunt politicienii (Parlamentul, ministerele) si administratia. Întarirea capacitatii institutionale si administrative s-ar putea realiza printr-o mai mare deschidere si transparenta, implicând activ în definirea politicilor o paleta diversa de experti (functionari publici, cercetatori, producatori, procesatori, politicieni etc).

Producatorii si procesatorii – Încurajarea si stimularea formarii organizatiilor profesionale (exista organizatii profesionale ale producatorilor, dar înca acestea nu sunt destul de puternice în cadrul dialogului social cu administratia publica).

Revizuirea si amendarea legislatiei existente referitoare la “fermele comerciale” (în sensul comensurarii dimensiunii economice) si definirea conceptului de ferma familiala, eventual prin includerea ei într- un cadru legislativ. O astfel de definire devine indispensabila pentru identificarea actorilor eligibili ce pot beneficia de subventii dupa aderare. Probabil ca în momentul aderarii vor exista trei tipuri de exploataii: ferme comerciale/competitive (cu o dimensiune economica care le ofera direct statutul de exploatare eligibila înca din prima zi dupa aderare), ferme familiale (care pot deveni în timp eligibile daca sunt asistate si stimulate (eventual prin instrumentele de preaderare si anume unele masuri din programul SAPARD), si fermele de subzistenta care vor fi încurajate (prin diverse programe de preaderare si politici de stimulare a unor surse alternative de venituri) sa devina pluriactive.

Implementarea instrumentelor de politica agricola. Cele mai importante actiuni care trebuie sa reprezinte în acelasi timp si prioritati sunt : rezolvarea problemelor legate de cadstru, identificarea animalelor (pasapoarte si crotalii), îmbunatatrea nivelului educational al fermierilor si nu în ultimul rând înfiintarea agentiei de plati care sa fie capabila sa functioneze dupa aderare o agentie de plati,

Principalele coordonate ale pricipiilor politicilor agricole si de dezvoltare rurala pe care le sugeram sunt urmatoarele:

Implementarea cu prioritate a politicilor structurale (o reforma consistenta a întreprinderilor, aparitia si dezvoltarea pietelor competitive), **si renuntarea treptata la politicile de interventie** (eventual într-o prima etapa aplicarea selectiva a unor astfel de politici produselor competitive)

glisarea accentului de la o politica exclusiv agricola catre o politica de dezvoltare rurala, în scopul cresterii numarului de angajati neagricoli pe seama fortei de munca agricole

Romania va adera la UE în al doilea val (se presupune în 2007), dupa reformarea PAC deci nu va participa activ la aceste negocieri si dupa terminarea rudei de negocieri OMC ai dupa expirarea Agendei 2000. Pe lânga dezavantajele valului doi se poate presupune ca România va avea si unele avantaje: România poate folosi în mod util experienta altor state din valul întâi (tarile care vor adera în 2004) referitoare la armonizarea legislativa ai constructia institutionala necesara adoptarii acquisului. Deasememea ar putea beneficia de fonduri marite de pre-aderare (de exemplu SAPARD si PHARE), neutilizate de alte state.

România trebuie sa înceapa sa utilizeze eficient timpul ramas pâna la aderare prin adoptarea unei politici agricole coerente care sa mareasca capacitatea institutionala fara de care nu se poate aplica Polica Agricola Comuna. În acest sens mentionam din nou Agentia de plati care trebuie sa fie functionala din momentul adrrarii. Implementarea sistemului integrat de administrare si control este o procedura extrem de costisitoare necesitând si o perioada considerabila de timp pentru implementare si mari eforturi financiare.

Documentul de pozitie prezentat de România la începutul anului îl consideram rezonabil ca document initial dar probabil ca va trebui ajustat dupa raspunsul Comisiei. Referitor la îmbunatatirea acestui document sugeram urmatoarele ::

revizuirea perioadelor de referinta utilizate ca baza pentru platile directe si stabilirea cotelor (Perioadele de referinta pentru zahar si lapte nu sunt sustenabile si credibile în actualele conditii)

reconsiderarea cerintelor privind derogarile si perioadele de tranzitie (mai ales privind procesarea carnii si a laptelui, deoarece dupa aderare probabil ca nu se vor face concesii în acest domeniu)

Exista o serie de probleme/întrebari deja conturate, de care trebuie sa se tina seama în conturarea unei strategii pentru sectorul agroalimentar si a spatiului rural românesc, necesare pentru pregatirea acestui sector în vederea aderarii. Una dintre probleme se refera la posibilitatea aparitiei unor discrepante majore în mediul rural (între fermieri si populatia rurala care nu lucreaza în sectorul agroalimentar) în ipoteza ca PAC nu se va schimba semnificativ dupa expirarea Agendei 2000. În acest sens trebuie acordata

o importanta mai mare alocarii eficiente a fondurilor structurale comparativ cu focusarea atentiei spre platile directe destul de incerte pentru noile tari candidate? Monitorizarea politicilor agricole si crearea Agentiei de Plati necesita eforturi financiare considerabile si în acelasi timp o perioada lunga de implementare. Unde va fi plasata aceasta agentie si cum va fi implementata? Nivelul educational al fermierilor este corespunzator cu cerintele organizarii comune de piata?. Cât de mult constientizeaza fermierii români efectele aderarii si care este preceptia lor?

Pentru gasirea unor raspunsuri adecvate ar fi utila initierea unor studii specifice referitoare la competitivitatea potentiala a produselor agroalimentare, sustinute prin studii de caz pentru produsele principale (culturi arabile, carne de vita, porc, pasare, zahar si lapte si a unui studiu (bazat pe ancheta) prin care se vor putea identifica oportunitatile unor potentiale alternative de ocupare non agricole, pentru populatia din zonele rurale.

Este extrem de dificil sa se contureze o strategie pe termen lung pentru sectorul agroalimentar dupa o "tinta mobila": Politica Agricola Comuna, ea însasi pe calea cautarilor. De aceea poate ar fi de dorit ca pentru început sa se aiba în vedere sectoarele agroalimentare competitive care se pot adapta mai usor la cerintele pietei comune. Pentru succesul negocierilor România trebuie sa-si pregatesca administratia (continuitatea în acest sens este extrem de importanta), fermierii, procesatorii si nu în ultimul rând consumatorii.

SECTIUNEA 1

1.1.Privire de ansamblu asupra situatiei curente in sectorul agroalimentar românesc

Economia româneasca a traversat o recesiune puternica în perioada 1997-1999; cu toate acestea, la începutul anului 2000 a început o reviriment. Anul 2001 pare a fi pentru România anul accelerarii unui usor proces de crestere (demarat în 2000), confirmând posibilul sfârșit al unei recesiuni economice severe din ultimii ani (vezi ANEXA 1). Cresterea economica este estimata la circa +5,1% fata de anul trecut. Aceasta este o mare performanta într-un context international care arata mai degraba nefavorabil [C. Serbanescu, 2002]. Acesta este rezultatul unei cresteri considerabile în volumul întregii activitati, îndeosebi al cresterii valorii adaugate brute în agricultura (+21,2%)⁷. Sectorul industrial si cel de constructii au contribuit de asemenea la trendul favorabil (+8,2% si respectiv +5,1%). Aceste rezultate indica de asemenea o modificare structurala în folosirea PNB, ceea ce reprezinta o crestere importanta a cererii interne: consumul final al gospodariilor (+6,8%), consumul final total (+5,8%), consumul final al administratiei publice (+2,4%). Scaderea consumului administratiei private (-5,8%) a fost o consecinta directa a reducerii semnificative în 2001 a cheltuielilor realizate de partidele politice în anul electoral 2000 [C Serbanescu, 2002].

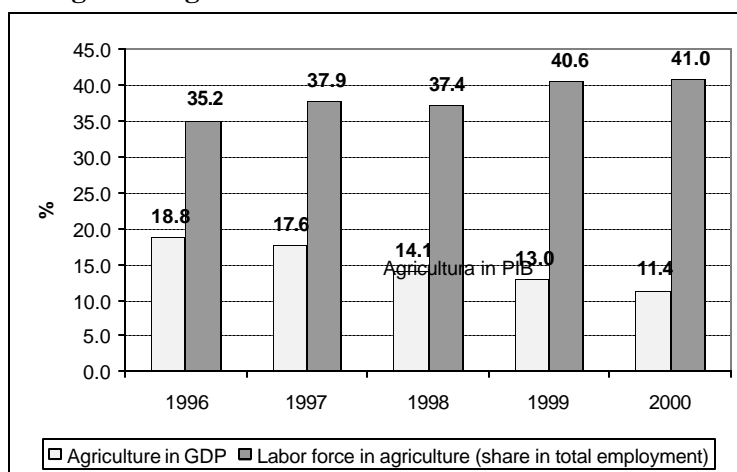
⁷ conditiile climatice au avut un effect negativ asupra productiei în anul 2000.

1.1. Locul agriculturii în cadrul economiei⁸

Cu 14,8 milioane hectare de teren agricol (62,2% din total) România este al doilea mare producator agricol în Europa centrala si estica, dupa Polonia si de un nivel mediu în Europa. Atât solul cât si clima în România ar putea determina o productie agricola eficienta. Dar, aspectele negative privind evolutia indicatorilor precum ponderea agriculturii în PIB, ponderea agriculturii în VAB si ponderea agriculturii în populatia agricola ocupata a României dezvaluie dezechilibre majore în agricultura româneasca [J.Leonte, 2001].

O analiza integrata a acestor indicatori demonstreaza o eficienta globala scazuta a agriculturii românesti în economia totala (în 2000, 41% din populatia activa a produs 11,4% din PIB si 12,8% din VAB⁹ - figura 1). Data fiind experienta occidentala, aceste ponderi ar trebui sa fie cât mai apropiate cu putinta – ex: în Franta 3,9% din populatia agricola activa produce 2,4% din PIB, în timp ce în SUA 2,4% produce 1,7% din PIB. Pentru România, acest indicator demonstreaza un nivel scazut al productivitatii si o distributie dezechilibrata a fortei de munca în cadrul economiei [J.Leonte, 2001].

Figura 1 Agricultura în economia româneasca

Sursa: Institutul National de Statistica

Analiza acestor indicatori demonstreaza o evolutie divergenta: ponderea agriculturii în PIB a scazut în ultima perioada¹⁰, în timp ce forta de munca ocupata în agricultura ramâne la un nivel ridicat, crescând chiar, de la 35% în 1996 la 41% în 2000¹¹. În contrast, sectoarele agricole din alte tari central si est europene contribuie cu 5 pâna la 10% la PIB, iar forta de munca ocupata variaza de la 6,5% în Republica Ceha la 25% în Polonia. Împreuna cu industria alimentara, agricultura si activitatile conexe au reprezentat aproximativ un sfert din PIB si chiar mai mult din forta de munca totala

⁸ Sinteza dupa J. Leonte, *Individual Farming in Romania*, lucrare prezentata la FAO Individual Farming Workshop, 28-29 September 2001, Budapest, Hungary

⁹ Romania in cifre 2001, Institutul National de Statistica, 2001

¹⁰ În 1996 a reprezentat 18,8% din PIB si a scazut la 11,4% în 2000 si 10,6% în 2001

¹¹ o explicatie posibila pentru ponderea ridicata a populatiei angajate în agricultura ar putea fi mentinerea acesteia la un nivel constant pe fondul descresterii populatiei totale ocupate. De exemplu, în 1990 au fost 3055 mii persoane angajate în agricultura, în timp ce în 1995 erau 3187 mii, iar procentual s-a înregistrat o crestere semnificativa

angajata¹². Conform acestor indicatori *se poate concluziona ca în perioada de tranziție, agricultura României reprezintă principalul sector economic al țării reprezentând 30-40% din populația activă, în timp ce sectorul industrial este al doilea cu mai puțin de 30%*.¹³. *De aceea România este o țară europeană de tip agricol*.¹⁴.

1.1.2. Piața forței de muncă în agricultura¹⁵

După 10 ani de tranziție, datele statistice pentru 1999/2000 arată că din numărul total de angajați în economia românească doar 3% erau angajați în agricultură, în timp ce 42-43% erau angajați în sectorul industrial. În 2000, INS a actualizat o anchetă asupra forței de muncă în gospodăriile rurale (anchetă *AMIGO*). Conform rezultatelor INS, agricultura este o a doua activitate agricolă pentru circa 4,3% din populația activă¹⁶. Conform acestei analize, piața forței de muncă în agricultura românească este definită de:

?? Un declin sever al veniturilor reale pentru muncitorii rurali,

?? O ușoară reducere a ratei angajării comparativ cu economia urbană.

Distribuția persoanelor din gospodăria rurală conform cu statutul lor ocupațional se caracterizează prin următoarele: pondere scăzută a muncitorilor angajați care reprezintă un sfert din numărul total de persoane din gospodăria (24,9%); numărul mediu de persoane angajate în gospodărie este de 0,716, ceea ce reprezintă aproximativ 7 angajați la 10 gospodării; pondere ridicată a pensionarilor – 23,7% din numărul de persoane din gospodării; pondere scăzută a angajatorilor – 0,4% din numărul de persoane în gospodării¹⁷ [*“Coordonate ale nivelului de trai în România”*, CNS, 2000, p.6].

Mai mult de jumătate din gospodăriile de pensionari (52,4%) și aproximativ un sfert din gospodăriile de angajați (23,1%) se regăsesc în spațiul rural. Compoziția

¹² De exemplu în 2000 în Ungaria 6,3% din populația activă producea 4,9% din PIB, în Republica Cehă 5,0% producea 3,8% din PIB, în Bulgaria 8,2% producea 14,5% din PIB și în Polonia 18,9% din populația activă producea 3,3% din PIB.

¹³ Această poziție a fost consolidată în perioada 1991-1999 ca o consecință a scăderii cu 10% a industriei și construcțiilor ca pondere în total economie, precum și a migrației populației urbane către zona rurală. Migrația de la urban către rural depășește fluxul de migrație dinspre rural către urban, care a crescut de la 26,8% în 1997 la 28,4% în 1998. Această situație este reversul procesului migraționist înregistrat înainte de 1989, având drept cauză degradarea condițiilor de lucru și a standardului de viață în urban (ex: creșterea somajului urban, creșterea costurilor administrative și a cheltuielilor alimentare). Mai mult, aplicarea Legii funciare a condus la o rată de ocupare în rural mai mare cu 10% comparativ cu cea din urban: 70% față de 60% în perioada 1995-1999 [MAAP, 2001].

¹⁴ După 1989, a început un proces asimetric comparativ cu statele membre ale UE și țările din Europa centrală și de est: restructurarea industrială a condus la o creștere a populației active în sectorul agricol. Agricultură a devenit o zonă tampon pentru persoanele afectate de impactul tranziției

¹⁵ Acest capitol se bazează pe studiul “Forța de muncă în agricultură”, elaborată de V. Florian și A. Dragos, cercetători la Institutul de Economie Agrară, Academia Română

¹⁶ Populația ocupată include toate persoanele de peste 15 ani care au realizat o activitate economică sau socială generatoare de bunuri și servicii pentru cel puțin o oră în perioada de referință în scopul obținerii de venituri salariale, plătite în natură sau alte beneficii. Pentru cei angajați în propria fermă și membrii de familie neplătiti, minimul este de 15 ore.

¹⁷ Dacă mai multe persoane dintr-o gospodărie lucrează în cadrul acesteia, doar una dintre acestea – de obicei capul familiei – este considerat lucrător propriu, în timp ce restul sunt considerați din punct de vedere statistic muncitori neremunerați. În categoria muncitor pe cont propriu se includ și zilierii, fermierii individuali sau cei ce lucrează în sectorul asociativ, adică în societăți agricole sau asociații familiale.

gospodariilor după statusul ocupational al persoanelor din urban/rural diferă foarte mult în funcție de diferite oportunități economice în fiecare zonă; este evident că structura ocupatională definită de o pondere ridicată a pensionarilor (34,4%), taranilor (21,6%) și o foarte scăzută pondere a angajatorilor (0,1%) este specifică unei societăți rurale tradiționale, unei economii țărănești.

Tabel 1 Compoziția gospodariilor după statusul ocupational al zonelor urban/rural

	%		
	Total	Urban	Rural
Total persoane	100,0	100,0	100,0
Angajati	21,9	32,8	12,0
Angajatori	0,2	0,3	0,1
Angajati în propria fermă în activități neagricole	2,0	1,9	2,0
Tarani	11,7	1,0	21,6
Someri	6,6	8,3	5,0
Pensionari	29,3	23,8	34,4
Copii, studenți	17,0	20,4	13,9
Sotii	4,3	5,0	3,9
Alt statut	7,0	6,5	7,4

Sursa: Veniturile, cheltuielile și consumul populației, 2000, Institutul Național de Statistică, p.3

Studiile statistice din România utilizează 6 categorii de gospodării în funcție de statutul profesional al șefului gospodăriei: angajat, angajator, autoangajat, fermier, somer, pensionar. Rezultatele acestor studii dezvăluie că persoanele din gospodării sunt concentrate în trei mari grupe funcție de vârstă: 36,2% în grupul de 25-49 ani; 34,4% în grupul de până la 25 ani și 29,4% în grupul de 50 ani și peste. 19,4% din gospodării aparțin persoanelor de 50 de ani și peste. Două treimi din numărul total al gospodăriilor rurale – 66,1% au ca șef gospodăriei cu vârstă de 50 de ani și peste.

Tabelul 2. Compoziția gospodăriei țărănești în funcție de sex și vârstă membrilor în zonele urbane și rurale, 2000

	Total urban+rural nr. mediu de persoane per gospodărie	Urban – nr. mediu de persoane per gospodărie	Rural – nr. mediu de persoane per gospodărie	Total %	Urban %	Rural %
Total	3,198	3,455	3,186	100	100	100
0-15 ani	0,736	0,785	0,734	23,0	22,7	23,1
Barbati	1,280	1,422	1,273	40,0	41,2	39,9
15-59 ani	1,146	1,323	1,138	35,8	38,3	35,7
60 ani și peste	0,134	0,099	0,135	4,2	2,9	4,2
Femei	1,182	1,248	1,179	37,0	36,1	37,0
15-54 ani	0,941	1,033	0,937	29,4	29,9	29,4
55 ani și peste	0,241	0,215	0,242	7,6	6,2	7,6

Sursa: Veniturile, cheltuielile și consumul populației în anul 2000, Comisia Națională de Statistică, 2001, p. 35.

Tabel 3 Structura fortei de munca angajate si a PIB

% distributie pe sector principal

	Forta de munca angajata						VAB(Valoarea adaugata bruta)			
	Date administrative			Date LFS			1991	1995	1997	1998
	1991	1995	1997	1996	1997	1998				
Agricultura, silvicultura	29.7	34.4	37.5	38.0	39.0	40.0	20.1	21.4	19.8	17.7
Industrie	35.3	28.6	27.1	27.2	26.3	25.4	40.4	35.6	38.8	35.1
Constructii	4.6	5.0	4.9	4.3	4.2	4.0	4.7	7.1	5.8	5.8
Servicii	30.4	32.0	30.5	30.5	30.5	30.6	34.8	35.8	35.7	41.4
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Nota: Datele administrative privind forta de munca ("balanta fortei de munca angajate") nu raporteaza anumite tipuri de forta de munca, mai ales din exploatarele de mici dimensiuni

Sursa: Labour Market and Social Policies in Romania – Employment, OECD, 2000, p.36

Modificari importante s-au produs în evolutia demografica a populatiei rurale active dupa 1996; ponderea femeilor active în zona urbana a urmarit un curs ascendent, în timp ce în zona rurala s-a aflat în scadere.

Tabel 4 Participarea fortei de munca, forta de munca angajata si somajul în zona urbana si rurala

Rate medii pe vârste 1998

	Participarea fortei de munca		Rate medii pe vârste 1998	
	% în populatie		Forta de munca angajata	Somaj
			% din forta de munca	
Urban	46,9		42,5	9,2
15-64 ani	64,4		58,4	9,3
15-24 ani	35,8		26,1	27,2
25-54 ani	83,0		77,4	6,0
55-64 ani	24,0		23,4	2,2
65 ani si peste	5,0		4,9	0,9
Rural	56,9		54,9	3,5
15-64 ani	75,3		72,2	4,1
15-24 ani	58,7		52,1	11,3
25-54 ani	83,8		81,2	3,1
55-64 ani	73,6		73,4	0,3
65 ani si peste	54,1		54,1	0,0

Sursa: Labour Market and Social Policies in Romania – Employment, OECD, 2000, p.42

Rata de activitate în zona rurala a atins 56,2% în anul 2000, raportul populatie activa/populatie inactiva a fost de 1,28, rata ocuparii a fost de 54,3%, în timp ce rata somajului a fost de 3,2% (AMIGO, semestrul patru, 2000, p.35).

Tabel 5 Indicatorii fo rtei de munca, pe zone de rezidenta

Ani	Rata de activitate			Rata angajarii			Rata somajului -BIM		
	Total	Rural	Urban	Total	Rural	Urban	Total	Rural	Urban
1995	66,0	73,0	60,0	60,7	69,6	53,1	8,0	4,7	11,4
1999	63,4	71,7	56,7	59,1	69,2	50,8	6,8	3,5	10,3

Sursa: Tesliuc, E.D. și Chirca, C. - *De la sărăcie la dezvoltare rurală, Banca Mondială și Comisia Națională de Statistică, 1999, p. 11 și Anuarul Statistic al României, Institutul Național de Statistică, 2000, p.99*

Pe grupe de vârstă, rata de activitate este cu mult mai mare în spațiul rural pentru persoane tinere (15-24 ani) și pentru persoane în vârstă (peste 50 ani). Ponderea persoanelor active tinere este de 70,0% în zona rurală față de zona urbană; rata de activitate a populației urbane cu vârsta de 65 și peste este de 6%, în timp ce în spațiul rural atinge 53,5%. Distribuția pe grupe de vârstă dezvăluie o rată de activitate maximă pentru grupa 35-49 ani.

Populația rurală activă analizată conform cu statutul profesional se caracterizează printr-o dependență excesivă de agricultură: în anul 1999, 71,3% din populația activă a lucrat în sectorul agricol. Structural, a existat o pondere ridicată de forță de muncă angajată, comparativ cu ponderea redusă a angajatorilor. Populația rurală activă are o mobilitate structurală specifică pentru perioada de tranziție; în decurs de 3 ani (1997-2000) ponderea angajatorilor a crescut de la 0,5% la 0,7%, ponderea forței de muncă angajate a scăzut de la 46,9% la 41,2% iar ponderea “membrilor unei exploatații agricole sau cooperative” a scăzut de la 1,2% la 0,9%.

Conform specificității regionale, ponderea populației active în populație rurală a variat de la 48,5% în regiunea centrală la 64,4% în regiunea sud-vest.

Tabel 6 Structura populației funcție de participarea la activitatea economică, pe regiuni

Regiunea	Persoane active			Persoane inactive din populația rurală totală
	Populație activă total în total populație rurală	Forță de muncă angajată în total populație activă	ILO somaj în total populație activă	
Nord est	60,9	58,4	2,5	39,1
Sud est	54,5	52,6	1,9	45,5
Sud	56,3	53,8	2,5	43,7
Sud vest	64,4	63,7	0,7	35,6
Vest	58,2	57,0	1,2	41,8
Nord vest	58,0	55,5	2,5	42,0
Centru	48,5	46,9	1,6	51,5
București	49,7	47,6	2,1	50,3

Sursa: Anuarul Statistic al României, 2001.

Deși a înregistrat un trend descrescător, rata de angajare a atins valori ridicate în ultimul deceniu comparativ cu cea din zona urbană, în timp ce rata somajului a fost mai scăzută în zona rurală; în 1995 rata angajării a fost de 69,6%, rata somajului 4,7% în timp ce în anul 2000 aceiași indicatori atingeau 54,6% și respectiv 3,2%.

Analiza regională indică o fluctuație a structurii ocupationale în funcție de istoria economică și socială a fiecărei zone în parte și a flexibilității economice a zonei respective.

Tabel 7 Populația ocupată pe sectoare ale economiei naționale și pe regiuni

Regiunea	Total populație ocupată	Sectoare ale economiei naționale		
		Agricultură, silvicultură	Industrie, construcții	Servicii

Total	100,0	41,1	28,4	30,5
Nord est	100,0	50,3	23,6	26,1
Sud est	100,0	44,0	24,5	31,5
Sud	100,0	47,1	28,0	24,9
Sud vest	100,0	49,4	24,2	26,4
Vest	100,0	36,7	30,5	32,8
Nord vest	100,0	45,2	27,1	27,7
Centru	100,0	33,3	37,0	29,7
Bucuresti	100,0	7,3	37,0	55,7

Sursa: calculatii proprii pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, 2000, Institutul National de Statistica, p.623

Ca atare, la nivel de dezvoltare regionala se observa urmatoarele:

- sectorul agricol este predominant în regiunile de est si sud est ale tarii;
- activitatile rurale industriale sunt concentrate în spatii limitate la nivel de judet – Suceava si Timis si de localitate – comune în special din zona centrala
- în regiunile agricole principale, autoangajatii si muncitorii familiali neremunerati reprezinta peste 70% din populatia ocupata
- sunt comune în care nu exista industrii sau sector de servicii, populatia fiind angajata doar în agricultura

Ponderea populatiei ocupate în populatie având vârsta de 15 ani si peste reprezenta 58,1% în anul 2000; femeile din rural au avut o pondere mai scazuta fata de barbati, fiind de 45,9%. Distributia pe grupe de vârste dezvaluie o mare concentrare în categoria de 25-54 ani.

Tabel 8 Participarea fortei de munca, forta de munca angajata si somajul în zonele urbane si rurale

	Rate medii 1998 dupa vârsta		
	Participarea fortei de munca	Fora de munca angajata	Somajul
	Pondere în populatie		Pondere în forta de munca
Urban	46,9	42,5	9,2
15-64	64,4	58,4	9,3
15-24	35,8	26,1	27,2
25-54	83,0	77,4	6,8
55-64	24,0	23,4	2,2
65 si peste	5,0	4,9	0,9
Rural	56,9	54,9	3,5
15-64	75,3	72,2	4,1
15-24	58,7	52,1	11,3
25-54	83,8	81,2	3,1
55-64	73,6	73,4	0,3
65 si peste	54,1	54,1	0,0

Source: Labour Market and Social Policies in Romania, OECD, 2000, p.42

Concentrarea activitatii în sectorul primar este de asemenea reflectata de o structura socio-profesionala adecvata. Daca analizam doar populatia rurala distribuita pe regiuni descoperim o pondere foarte mare a persoanelor angajate în agricultura în timp ce ponderea populatiei angajate în sfera serviciilor variaza de la 10,3% (regiunea de nord est) la 30,5% (regiunea Bucuresti).

Tabel 9 Structura populatiei ocupate în zona rurala pe sectoare de activitati si regiuni, 1997

Regiunea	% in total		
	Agricultura, silvicultura	Industria, constructii	Servicii
Nord est	78,9	10,8	10,3
Sud est	74,6	12,8	12,6
Sud	64,4	21,2	14,4
Sud vest	75,2	12,6	12,2
Vest	67,9	14,0	18,1
Nord vest	68,2	16,9	14,9
Centru	59,1	24,0	16,9
Bucuresti	30,3	39,2	30,5

Susa: Tesliuc si Chirca, *De la saracie la dezvoltare rurala*, Banca Mondiala si Comisia Nationala de Statistica, 1999, p.13

Pe regiuni, structura populatiei angajate dupa statusul profesional releva ca în principalele zone agricole rata celor angajati pe cont propriu si a lucratorilor familiali neremunerati este foarte ridicata, de 70,0%; 71,7% din lucratorii familiali neremunerati sunt femei.

Nivelul educational scazut din zona rurala este demonstrat si de nivelul educational al fortei de munca. Persoanele care au urmat scoala primara si gimnaziala reprezinta 60% din totalul populatiei angajate în zona rurala.

Tabel 10 Distributia fortei de munca angajate pe grupe ocupationale în primul trimestru 2000

Specificatie	Total	Urban	Rural
Total populatie ocupata – mii pers.	10148	4930	5218
Manageri si oficiali din administratia publica si unitati economice si sociale - %	2,4	4,3	0,6
Specialisti cu ocupatie intelectuala sau stiintifica - %	6,8	12,5	1,3
Tehnicienii, maistrii si muncitori - %	8,4	14,1	2,9
Functionari publici - %	4,0	6,6	1,6
Muncitori servicii si vânzatori - %	7,0	0,8	3,5
Fermieri si muncitori calificati în agricultura si piscicultura - %	36,8	3,1	68,6
Mestesugari - %	17,8	26,1	10,0
Alte categorii - %	16,8	22,5	11,5

Sursa: Ancheta AMIGO, INS, trimestrul I, 2000, p.22

Pe regiuni de dezvoltare, ponderea absolventilor universitari lucrând în zone rurale este de 2,0% în nord vest, 2,8% în vest si 0,8% în nord est si sud est la un loc. În regiunea estica peste 60,0% din persoanele care muncesc au absolvit scoala primara si gimnaziala. Un nivel educational ridicat se regaseste printre angajati si populatia de sex masculin comparativ cu media zonei rurale si a altor categorii.

Distributia pe grupe de vârsta si status ocupational arata un fenomen puternic de îmbatrânire a fortei de munca rurale; gradul de îmbatrânire este diferentiat în teritoriu, cel mai puternic grad de îmbatrânire fiind înregistrat în regiunea estica.

Timpul de lucru al populatiei ocupate rurale

Ca o componenta principala a potentialului de lucru total într-o societate data, timpul de lucru are o dubla natura, si anume economica si sociala. Sub aspect economic, este în acelasi timp factor si rezultat al cresterii economice; rezultatele sale depind de

cantitatea de forta de munca utilizata. La rândul sau, aceasta depinde de timpul de lucru efectiv și de eficiența utilizării timpului de lucru. Din punct de vedere social, timpul de lucru reprezintă una din dimensiunile calitatii vieții. Trebuie să considerăm timpul de lucru ca un factor ce contribuie la creșterea sau declinul ofertei de locuri de munca, la reducerea sau creșterea somajului, la creșterea sau reducerea ratei de angajare.

Angajarea în timp total

În spațiul rural românesc, angajarea în timp total reprezintă 73,4% din totalul populației angajate în anul 2000. În ultimii cinci ani, ponderea acestui indicator a înregistrat o ușoară scădere (de 5%).

În anul 2000, nu mai puțin de 26% din populația angajată în rural a muncit mai puțin de 40 ore pe săptămână, ceea ce reprezintă limita legală a timpului de lucru. O serie de obiective se ridică în legătură cu această cifră, având în vedere că aproximativ 40% din populația angajată în rural nu a putut nici măcar indica perioada normală de lucru.

Subocuparea în zona rurală reprezintă cel mai pregnant fenomen cu consecințe mult mai serioase decât somajul. În anul 1998, rata subocupării la nivel național a atins 3,1% din total populație ocupată; în același timp, numărul persoanelor suocupate din zona rurală a fost de 5,8 ori mai mare decât în urban (*National Human Development Report, INS, 1999, p.21*). Deși poate reprezenta subiectul anumitor critici, acest indicator se demonstrează a fi util în evidențierea gradului de deteriorare al forței de muncă ocupate de sex feminin și al forței de muncă tinere. În această privință, diferențele dintre bărbați și femei sunt evidente: ponderea femeilor care lucrează mai puțin de 40 de ore pe săptămână este mult mai mare decât cea a bărbaților.

Tabel 11 Distribuția populației ocupate conform orarului de lucru și a timpului de lucru efectiv în săptămâna de lucru în perioada 1996 - 2000

Anii	Total populație angajată.	Timp parțial	Timp total							%
			Total	Durata săptămânii de lucru					peste 50 ore	
				sub 21 ore	21-39 ore	40 ore	41-49 ore			
1996	Total	100	13,8	86,2	5,1	10,3	50,9	12,6	7,3	
	Rural	100	23,5	76,5	5,8	16,1	32,0	14,6	8,0	
1997	Total	100	14,7	85,3	4,9	10,3	51,3	12,5	6,3	
	Rural	100	25,0	75,0	6,1	16,5	32,2	13,5	6,7	
1998	Total	100	15,4	84,6	5,0	11,0	50,3	12,6	5,7	
	Rural	100	26,1	73,9	6,2	17,6	31,3	12,9	5,9	
1999	Total	100	15,7	84,3	4,7	11,5	48,4	13,8	5,9	
	Rural	100	26,3	73,7	5,9	18,7	28,3	14,5	5,3	
2000	Total	100	16,3	83,7	4,8	11,9	46,3	14,8	5,9	
	Rural	100	26,6	73,4	6,0	19,8	26,7	14,9	6,0	

Sursa: Household labour force survey (AMIGO), INS, 2000

Principala cauză a acestei situații pare a fi natura structurii agricole – caracterul sezonier al producției agricole, care reprezintă cea mai importantă activitate în spațiul rural; acestei cauze socio-economice se pot adăuga următoarele: proprietăți funciare de mici dimensiuni în mai toate gospodăriile rurale, exploatate de un număr mare de

persoane cu vârsta de muncă, datorate unei dezvoltări scăzute a activităților neagricole ce ar putea reprezenta principalul debuseu pentru forța de muncă din agricultură.

În ultimii cinci ani, ponderea populației rurale ce lucrează 40 de ore și peste pe săptămână a avut un trend descendent. Problema care apare în această situație este corelată cu posibilitatea redistribuirii locurilor de muncă către cei apti de muncă; aceasta va contribui la reducerea somajului și la creșterea forței de muncă angajate.

În general, liber profesioniștii, membrii familiei neremunerati și angajatorii au cea mai mare pondere în timpul de lucru, depășind programul normal de lucru. În cele mai multe cazuri, subutilizarea acestui segment al forței de muncă nu determină creșterea nici a calității vieții și nici a productivității muncii; din contra acestea se reduc. Cu alte cuvinte, muncind peste 40 de ore pe săptămână are legătura cu supraviețuirea micilor întreprinderi agricole și neagricole care operează în spațiul rural. În această situație se pare că nivelul de așteptare privind redistribuirea acestor locuri de muncă în favoarea celor fără un loc de muncă nu se justifică.

În ceea ce privește distribuția timpului de lucru pe sexe, se observă o preferință pentru forța de muncă de sex masculin în extensivizarea forței de muncă.

Timpul parțial de lucru

O evaluare corectă a proceselor și tendințelor privind forța de muncă angajată nu se poate realiza fără a lua în considerare timpul parțial de lucru. Cei cu timp parțial de lucru reprezintă 26,6% din totalul forței de muncă angajate din mediul rural în anul 2000. Această valoare ridicată relevă numărul limitat al locurilor de muncă în timp total, oferta de forță de muncă fiind satisfăcută de locurile de muncă cu timp parțial de lucru.

Analiza acestui indicator în dinamica sa în perioada 1996-2000 arată o creștere de 13%, ca o consecință a deteriorării situației economice generale în toate sectoarele economiei naționale. Populația angajată în agricultură are de departe cel mai mare procent de 34% persoane cu timp parțial de lucru.

Nivelul ridicat al locurilor de muncă cu timp parțial de lucru în general, și pentru femei în special, reprezintă un factor important de prevenire a accentuării scăderii forței de muncă angajate și a creșterii somajului în zonele rurale. În cadrul comunităților rurale, timpul parțial de lucru reprezintă o modalitate de supraevaluare a forței de muncă angajate care nu reduce sărăcia, ci mai degrabă determină creșterea sărăciei.

Veniturile populației

Un studiu recent arată că 57,0% din fermieri sunt săraci, rata sărăciei având valori fluctuante, conform potențialului economic regional; în nord est rata sărăciei atinge 42,85%, în regiunea sud est este de 35,3%, în regiunea sud 35,7%, în sud vest 31,4%, în vest 30,0%, în nord vest 30,1%, în centru 34,2%. Rata sărăciei este de 23,1% în regiunea București [*Institutul pentru Cercetarea Calității Vieții, 2001*].

Venitul nominal brut total era de 2377,4 mii ROL/luna/gospodarie în 1999, si avea urmatoarea structura: 70,4% venituri în bani si 29,6% venituri în natura.

Veniturile în bani în gospodariile taranesti reprezinta 43,3% din veniturile obtinute totale, iar valoarea echivalenta a consumului de produse agricole din propriile resurse ale gospodariei reprezinta 56,0%; aceste ponderi variaza în functie de regiune, functie de specificitatea economico-sociala; regiunea în care a aparut cea mai scazuta pondere a veniturilor în bani împreuna cu cea mai ridicata pondere a autoconsumului este nord est: 36,6% din totalul veniturilor este în bani, iar 63% este valoarea echivalenta a consumului de produse agricole din resurse proprii. Oricum, o pondere ridicata a veniturilor în bani nu implica declinul autoconsumului; în regiunile vest si nord vest ponderea veniturilor în bani este de 49,0% si respectiv 49,9%, în timp ce valoarea echivalenta a consumului de produse agricole din resurse proprii este de 49,1% si respectiv 49,7%.

Principala sursa a veniturilor în bani o constituie salariile (86,0%) si serviciile de protectie sociala.

Tabel 12. Sursele principale ale veniturilor în bani

	Total	Urban	Rural
Venituri in bani	100,0	100,0	100,0
Salarii	89,9	90,8	86,0
Activitati pe cont propriu	1,0	0,9	1,5
Servicii de protectie sociala	5,3	5,1	6,0
Vânzari	1,2	0,3	4,6

Sursa: Anuarul Statistic al României, INS, 2000, p.673

Structura veniturii total nominal este caracteristica pentru o gospodarie vulnerabila economic.

Tabel 13 Bugetul veniturilor si cheltuielilor – medie lunara pe gospodarie

	%	USD *
I. Venit total nominal (A+B+C)	85,72	154
A. Venituri in bani (1+2+3+4+5+6+7), din care	68,03	105
1. venituri brute si alte salarii	53,41	56
2. cupoane de la societati si asociatii agricole	0,10	0,1
3. venituri din vânzari	6,32	7
4. venituri din activitati pe cont propriu	5,28	6
5. venituri din dividende, dobânzi, închirieri etc	0,45	0,5
6. venituri din serviciile de protectie sociala	29,64	31
7. alte venituri in bani	4,33	5
B. Valoarea echivalenta a serviciilor gratuite sau cu reduceri de preturi de la agentii economici	0,60	1,2
C. Valoarea echivalenta a consumului de produse agricole din resurse proprii	31,17	48
II. Imprumuturi si credite, sume de la banci	2,70	5
III. Balanta la inceputul perioadei	11,57	24
total general I+II+III	100,0	180

*rata medie de schimb pentru anul 2000 care a fost luata în calcul este de: 1 dolar=21692,7 ROL, conform Buletinului Statistic no.1/2001, INS

Sursa: Veniturile, cheltuielile si consumul populatiei 2000, Institutul National de Statistica p.7

Evolutia veniturilor în bani a avut un trend descendent: de la 47,6% la 43,3% (în perioada 1995-1999); cel mai mare declin, de mai mult de 2%, se regaseste la

categoria „salarii, prime, beneficii”, de la 8,8% la 6%; functia de marketing a fost scazuta: veniturile provenind din vânzari au scazut de la 20,3% la 18,8%.

Pe regiuni, aceste scaderi semnificative sunt influentate de dezvoltarea economica a fiecărei regiuni si în mod special de modul în care s-a realizat ajustarea la noile cerinte macroeconomice. În regiunea nord est, caracterizata prin saracie si o dependenta excesiva, salariile reprezinta 3,9% în timp ce veniturile din vânzari sunt de 13,5%; în regiunea vest salariile reprezinta 7,7% din veniturile în bani, în timp ce veniturile din vânzari sunt de 20,0%. Cea mai interesanta regiune este centrul în care gospodariile taranesti continua sa aiba o pondere ridicata a valorii echivalente consumului de produse agricole din resurse proprii adica 52,3%, salariile reprezinta 12,0% din veniturile în bani, în timp ce vânzarile sunt de 23,5% .

Structura venitului nominal total este caracteristica pentru o gospodarie vulnerabila economic. În afara de agricultura, viata rurala economica româneasca include industria si serviciile (servicii de mecanizare, turism rural, artizanat). Procentul populatiei angajate în sectorul neagricol este mai scazut în 2000 fata de 1996 (a scazut de la 22% la 19%) ca un semn al slabei diversificari a activitatilor economice¹⁸. Structura populatiei angajate în mediul rural nu este rezultatul unei politici de dezvoltare sau de investitii, ci mai degraba rezultatul absentei acesteia [Rusu, 2001]. Mai mult, este o lipsa de politici coerente privind forta de munca, ceea ce are ca efect un fenomen de migratie.

Din 1990 populatia ocupata în agricultura a început sa înregistreze un trend ascendent, în special datorita eliberarii de personal din industriile restructurate (de la 28,18% în 1990 la 40,87% în 2000). Agricultura este activitatea cu cea mai mare pondere a populatiei ocupate în timp ce productiile agricole n-au urmarit un trend ascendent.

Suplimentar, o alta explicatie pentru ponderea mare a populatiei ocupate în agricultura poate fi descresterea populatiei ocupate per total, deoarece daca luam în considerare numarul persoanelor din agricultura acesta este cvasi constant. De exemplu, în 1990 erau 3055 mii persoane ocupate în agricultura în timp ce în 1995 erau 3187 mii, dar în termeni procentuali s-a înregistrat o crestere semnificativa.

Daca e ca aceiasi factori sa influenteze domeniul fortei de munca ca si pâna acum, se pot realiza previziuni cu ajutorul metodei lanturilor lui Markov. Pentru acuratetea acestei metode nu se poate aplica pe o perioada prea mare de timp, deoarece pentru a fi cât mai aproape de realitate trebuie luat în calcul faptul ca ar putea apare si alti factori.

Populatia ocupata pe activitati ale economiei nationale a fost urmatoarea (pentru a aplica metoda s-au ales trei sectoare: agricultura, industrie, iar cel de-al treilea cuprinde restul sectoarelor):

¹⁸În 1996 si 2001, Centrul de Sociologie Urbana si Regionala a realizat doua anchete finantate de Banca Mondiala în scopul colectarii de informatii privind dezvoltarea activitatilor în cadrul gospodariilor taranesti. În 2000, comparativ cu 1996, populatia rurala ocupata în agricultura a crescut de la 78% la 81%, în timp ce industria si serviciile au scazut ca activitati rurale de la 9% la 7% si respectiv de la 13% la 12%.

Tabel 14 Populatia ocupata pe activitati

Anii	Agricultura	Industrie	Alte activitati	%
1998	37,4	26,29	36,31	
1999	40,6	24,39	35,01	
2000	40,87	23,44	35,69	

Sursa : INS

Previziunea ar putea continua si dupa 2003, dar în mod cert vor apare si alti factori: prevederi guvernamentale, stimulente de dezvoltare a activitatilor rurale neagricole, factori sociali etc

Faptul ca populatia ocupata în agricultura este atât de numeroasa îsi poate avea radacinile si în metodologia de colectare a datelor. Ponderea vârstnicilor (peste 60 ani) în populatia ocupata este chiar mare, fiind de 25% din populatia ocupata în agricultura. Este cu siguranta o problema de înregistrare a datelor, însemnând ca 3/4 din persoanele din rural care au peste 60 de ani sunt ocupate. Corespunzator datelor culturale rurale din România trebuie sa lucrezi în agricultura daca te afli în spatiul rural, dar aceasta nu corespunde realitatii. O alta problema de natura culturala este somajul. Este o situatie asemanatoare. În spatiile rurale apropiate de zona urbana, persoanele în vârsta de lucru fara un loc de munca se considera someri, în timp ce în spatiile rurale mai departate de zona urbana, aceeasi categorie de persoane se considera ca fiind implicati în agricultura.

În ciuda faptului ca populatia ocupata în agricultura a crescut, numarul angajatilor în agricultura a scazut continuu. Acest raport este consecinta fragmentarii funciare si a scaderii numarului de animale.

În ceea ce priveste ponderea agriculturii în PIB, daca vom asista la aceiasi factori de determinare a evolutiei PIB specifici ultimilor trei ani, se poate realiza o prognoza conform aceleiasi metode.

Contributia la PIB a agriculturii, industriei si a altor sectoare a fost urmatoarea:

Tabel 15 Contributia la PIB a agriculturii, industriei si a altor sectoare

Ani	Agricultura	Industrie	Alte activitati	%
1998	14,06	27,76	58,18	
1999	12,95	27,08	59,97	
2000	11,41	27,6	60,99	

Sursa : INS

Conform prognozelor (Anexa 2) si corelarea acestora cu anumiti factori determina o tendinta de scadere a ponderii agriculturii în PIB.

1.1.3. Structuri agricole si economice

Structura funciara româneasca reprezinta efectul proceselor de decolectivizare si de privatizare. Daca colectivizarea a demarat la începutul anilor '90, privatizarea fostelor IAS a demarat mai târziu, în 2000, datorita unei actiuni legislative întârziate (conform casetei 1).

Caseta 1 **Cadrul legislativ al reformei funciare românești**

Reforma funciara româneșca a demarat în 1991 cu Legea fondului funciar. Au urmat numeroase acte legislative privind arendarea (1994, 1998) și piata funciara (1998). Legea fondului funciar a fost amendata și extinsa în 1997, 1999 și 2000 și chiar și în 2001. Cadrul legislativ include:

- Legea fondului funciar no. 18/1991, amendata și extinsa prin Legea no. 169/1997
- Legea arendeii no. 16/1994, amendata și extinsa prin Legea no. 65/1998
- Legea circulației juridice a terenurilor no. 54/1998
- Ordonanța de Urgență no. 198/1999 cu privire la privatizarea societăților comerciale care administrează terenuri agricole și terenuri de sub luciul de apă (norme metodologice aprobate prin Decizia Guvernamentală no. 97/2000)
- Decizia Guvernamentală no. 46/2000 privind atribuțiile și organizarea Agenției Domeniilor Statului
- Legea no. 1/2000 cu privire la reconstituirea proprietății funciare pentru terenurile agricole și cele împadurite, în conformitate cu Legea fondului funciar no. 18/1991 și Legea no. 169/1997, amendata și extinsa prin OUG no. 102/2001

Dezmembrarea CAP-urilor a început în 1990. Prin Decizia Guvernamentală no. 42 se anunța faptul că membrii CAP pot primi titluri de proprietate pentru mici parcele de teren precum și pentru terenurile unde se aflau casele și grădinile. În cea mai mare parte parcelele au fost limitate la 0,5 ha. Legea fondului funciar no. 18 din februarie 1991 a abrogat parțial Decretul no. 42/1990 și a restabilit dreptul cetățenilor români de a deține terenuri. De asemenea prevedea reglementarea juridică a decolectivizării CAP-urilor.

În conformitate cu această lege, proprietarii și moștenitorii acestora au avut dreptul de a solicita terenurile de drept. Restituirea s-a realizat în proporție de 0,5 ha pe persoană și de maxim 10 ha de teren arabil și 1 ha de teren împadurit per familie. Mai mult, art. 46 din Legea fondului funciar stipula un drept de proprietate de maximum 100 ha per familie (inclusiv donațiile, moștenirile, cumpărarea și/sau schimbul de terenuri). Suprafețele care nu făceau obiectul restituirii a fost distribuit între membrii cooperatori. Legea a modificat de asemenea interdicția de a vinde terenuri care fusese introdusă în iulie 1990 prin Legea no. 9/1990. Legea fondului funciar a stipulat că "terenurile nu pot fi înstrăinate pentru o perioadă de 10 ani". În 1997 și 1998 amendamentele la legislație au fost adoptate pentru a permite o creștere a dimensiunii medii a fermelor private și de a crea un cadru legislativ al pieteii funciare în România.

Legea no. 169/1997 a permis restituirea de până la 50 ha de teren agricol și 10 ha de teren împadurit per familie. Mai mult, Legea circulației juridice a terenurilor no. 54/1998 (în vigoare din iunie 1998) a marit limita dreptului de proprietate la 200 ha. Numai cei care au beneficiat de reconstituirea dreptului de proprietate conform Legii din 1991 au putut beneficia de prevederile noii legislații. Legea legaliza tranzacțiile libere între indivizi, incluzând vânzările, și a eliminat dreptul de preemțiune al statului. Deținerea de terenuri de către cetățeni străini este în continuare interzisă. Amendarea Legii arendeii a înlăturat anumite constrângeri, cum ar fi durata minimă a contractului, dar nu a permis subarendarea sau arendarea către străini.

Prin impunerea unei limite maxime de 10 ha România a încercat să combine cererea puternică de drepturi de proprietate din partea celor ce au deținut terenurile (justiție istorică) cu considerații de echitate. Este un aspect pozitiv din punct de vedere economic, dar are un puternic impact negativ din punct de vedere ecologic.

În prezent reforma funciara poate fi considerată drept un proces continuu, care include următoarele aspecte: reconstituirea și constituirea dreptului de proprietate; circulația juridică a terenurilor prin vânzare, arendare, moșteniri și donații; existența unui drept de preemțiune, concesionarea terenurilor aparținând statului (din componenta privată).

După aplicarea inițială a Legii fondului funciar, la finele lui 1991, 80% din terenul agricol era în proprietate privată. La acea dată cuprindea terenuri din decolectivizarea CAP-urilor și parcele individuale care nu fuseseră niciodată colectivizate (în special în zona de munte). După demararea procesului de privatizare, în anul 2001, sectorul privat deținea 90,1% din totalul terenurilor agricole și 90% din terenurile arabile, incluzând terenuri private și privatizate.

În stadiul actual al reformei, impactul negativ al fragmentării excesive a terenurilor poate fi diminuat treptat prin tranzacții funciare active, incluzând vânzările și în special arendarea. Legea circulației juridice a terenurilor a stimulat tranzacțiile funciare, dar atât numărul tranzacțiilor cât și prețul terenurilor au fost scăzute. În mai

mult de trei ani ¹⁹, s-au vândut 91,2 mii ha de teren agricol. Pretul mediu a scăzut de la 256 USD/ha în noiembrie 2001 comparativ cu 353 USD/ha în martie 1999.

Procesul de eliberare a titlurilor de proprietate afectează piața funciara. Pentru a putea vinde terenurile, un proprietar are nevoie de un drept de proprietate complet, care are patru atribute: dreptul de posesiune, dreptul de dispoziție, dreptul de utilizare și uzufructul. Actualul stadiu al dezvoltării pieței funciare este rezultatul inexistenței tuturor celor patru atribute. Un număr considerabil de proprietari nu au primit titlurile de proprietate care le-ar conferi un drept de proprietate complet. Până la sfârșitul anului 2001, după 10 ani de tranziție, 12,5% din beneficiarii îndreptați nu au fost puși în posesia terenurilor agricole (în plan fizic) în timp ce 20% nu au primit încă titlurile de proprietate, fiind astfel excluși de pe piața funciara. În consecință, 1/5 din proprietari sunt *de jure* proprietari și nu *de facto*. Cu alte cuvinte ei știu că sunt proprietari dar nu pot accesa piața funciara pentru a-și vinde terenurile. Mai mult, în amendamentele introduse în 2001 la Legea fondului funciar apar prevederi privind obligatia eliberării unui al doilea titlu de proprietate.

Procesul de arendare este o componentă majoră pentru apariția de ferme competitive, dar a fost afectat de existența unei suprapopulații agricole care a căutat să pastreze mica exploatare și care este lipsită de putere financiară sau de oportunități de creditare. Se pare că datorită instabilității economice, proprietarii micilor parcele preferă să pastreze terenurile ca o sursă de securitate socială. Mai sunt și alte restricții care împovărează dezvoltarea pieței funciare: nu este permisă subarendarea, nu este permisă proprietatea sau arendarea de către cetățenii străini, este un sistem de cadastrare impropriu.

Pe scurt, un proprietar de terenuri poate cumpăra până la maximum 200 hectare, schimba terenurile, arenda sau da în arenda și vinde terenurile doar dacă dispune de un titlu de proprietate. Anchetele finanțate de Banca Mondială în 1996 și 2001 au aplicat chestionare ce au inclus aspecte legate de modul de exploatare agricolă în cca 800 gospodării agricole. Rezultatele privind interviurile sunt prezentate în tabelul no. 16.

Tabel no. 16 – Caracteristicile arendării în exploatarea individuale

	UM	1996	2000
Suprafața medie exploatată individual	ha	2,1	1,73
Pondereă gospodăriilor individuale	%	91,9	91,5
Suprafața medie exploatată în asociații	ha	0,8	0,63
Pondereă gospodăriilor care au arendat asociațiilor	%	33,7	26,3
Suprafața medie dată în arenda	ha	0,3	0,14
Pondereă gospodăriilor care au dat în arenda	%	14,4	18,0
Suprafața medie luată în arenda	ha	1,0	2,52
Pondereă gospodăriilor care au luat în arenda	%	2,6	6,8

Sursa: Rusu, 2001

Orientarea gospodăriei rurale mai degrabă către exploatarea individuale decât către forme asociative este o caracteristică națională care a fost demonstrată de aceste anchete. Detaliile care reies din comparațiile celor două anchete au fost analizate anterior [*Rusu, 2001*] și pot fi rezumate astfel:

¹⁹ Piața funciara a fost deschisă în mod oficial la 1 iulie 1997.

-exploatarea terenurilor în asociatii este o optiune pentru familiile vârstnice, cu un numar redus de membri si care nu au puterea financiara de a demara un nou proces de productie,

- procesul de arendare se dezvolta încet dar sigur. Comparativ cu 1996, în 2000 ponderea gospodariilor care au dat în arenda a crescut cu 3%, dar suprafata medie arendata a scazut cu 0,16%. Gospodariile care au arendat partial sau total terenurile sunt de obicei gospodarii ale persoanelor vârstnice, care se confrunta cu probleme financiare si nu numai. Proprietarii care traiesc în zona urbana sunt de asemenea o sursa de dare în arenda a terenurilor.
- exista o certa preferinta pentru acordurile verbale: ap. 90% din contractele de arendare sunt întelegeri verbale între proprietar si arendas datorita constrângerilor birocratice existente.
- principalul partener al gospodariilor rurale, care ia în arenda, ramâne asociatia agricola cu personalitate juridica deoarece este o forma de organizare rezistenta în timp. În cadrul analizei a patru ani, procentul asociatiilor agricole cu personalitate juridica (societatile agricole) în totalul partenerilor a crescut cu ap. 40%, în timp ce arendarea de terenuri catre rude sau alte persoane fizice a înregistrat o importanta scadere.
- ponderea gospodariilor care iau în arenda a crescut. Gospodariile cu un status ocupational multiplu, care exploateaza terenurile individual cu forta de munca angajata au un puternic comportament antreprenorial. Aceste gospodarii sunt cele cu un comportament antreprenorial orientat catre investitii.
- ponderea gospodariilor care cumpara/vând terenuri este redusa: 5,4% au cumparat terenuri, 2,3% au vândut terenuri iar 0,5% au si cumparat si au si vândut terenuri. Dimensiunea medie a terenurilor tranzactionate a fost extrem de redusa: 1,46 ha/parcela cumparata si 1,05 ha/parcela vânduta. Principala sursa de vânzare a terenurilor o reprezinta gospodariile aparținând persoanelor în vârsta fara mostenitori, fara instrumentar agricol si oportunitati financiare. Principalii cumparatori sunt persoanele tinere cu venituri ridicate, care exploateaza suprafete extinse si angajeaza forta de munca.
- 29% din proprietarii intervievati au declarat ca este mai greu sa vinzi si sa cumperi teren decât acum 5 ani, datorita aspectelor legale, financiare si birocratiei.

Chiar daca 75% din proprietarii intervievati au cazut de acord ca adoptarea si aplicarea legislatiei privind piata funciara este un aspect pozitiv, dezvoltarea viitoare a pietei funciare se afla sub semnul întrebării din moment ce doar 1,6% din proprietarii intervievati si-au exprimat intentia de a vinde teren în viitorul apropiat si doar 3,2% ar fi de acord sa dea în arenda.

Ca o remarca generala, exista o puternica legatura între vârsta capului gospodariei si comportamentul economic al acestuia. Un fermier tânar are o anumita eligibilitate pe piata financiara, care îi permite sa investeasca si sa dezvolte gospodaria. În consecinta, dorinta de a accesa piata funciara (cumparare sau luare în arenda) este mai mare.

O alta componenta a reformei funciare este comasarea terenurilor. Este prematur a include o astfel de abordare în procesul de reforma funciara atât timp cât drepturile de proprietate nu au fost reconstituite în totalitate. Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor a încercat sa creioneze o varianta a legii de comasare a terenurilor, dar se cere o puternica vointa politica în scopul adoptarii unei legislatii specifice.

Din suprafața agricolă totală de 14.856.845 ha, la sfârșitul lui 2000, suprafața arabilă era de 63,2%, pășunile și fânețele 33,3%, restul reprezentând vii și livezi. Suprafața împădurită reprezintă 27,7% din suprafața totală, adică 6.669.933 ha.

Sectorul privat este principalul proprietar al terenurilor agricole. La 31 decembrie 2000, sectorul privat deținea 8098,3 mii ha de teren arabil (85% din total), 210,2 mii ha vii (78% din total) din total, 174,6 mii ha livezi (64% din total) din totalul de 254,90 și 4303,2 mii ha de pășuni naturale (84% din total).

Fermele agricole private sunt organizate după cum urmează: 10,9 mii societăți agricole pe o suprafață totală de 2475 mii ha, fiecare cu o suprafață medie de 227,1 ha (19% din suprafață), și 4170,3 mii exploatații individuale pe o suprafață totală de 10.311 mii ha, cu o suprafață medie de 2,47 ha fiecare, ceea ce înseamnă că 81% din suprafața totală este fragmentată în parcele mici.

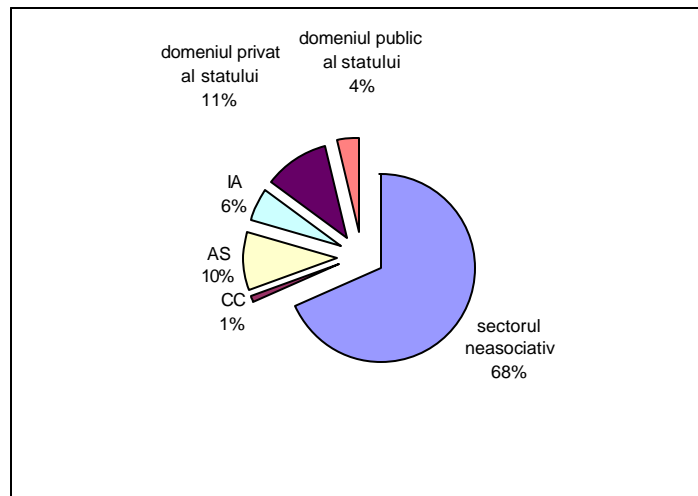
Sectorul de stat încă reprezintă 15% din app. 14 mil hectare de teren agricol (adică 2,22 milioane ha²⁰), care va scădea cu până la 5-6% odată cu aplicarea Legii nr. 1/2000. Componenta domeniului public a sectorului de stat nu face obiectul privatizării, dar domeniul privat²¹ al statului da (în prezent numai managementul terenurilor agricole este privatizat). Acesta este un proces continuu, datorită faptului că statul s-a dovedit a fi un manager prost.

În sectorul privat, care cuprinde 12,56 milioane ha în 2000 (adică 85% din suprafața agricolă totală), se includ patru tipuri majore de exploatații (figura 2): ASs / societățile agricole sau asociații formale reprezentând 10% din suprafața agricolă totală (adică 1429 mii ha), IAs / asociații informale reprezentând 6% (adică 869 mii ha), IFs / ferme individuale reprezentând 68% (adică 10083 mii ha) și CC / societăți comerciale reprezentând doar 1% (adică 180 mii ha).

Figura 2 : Structura economică românească la începutul anului 2000

²⁰ 1.686 mil ha în domeniul privat al statului, din care 593,7 mii ha sunt deținute de acționari și locatori și 0,534 mil ha domeniul public al statului, din care 378 mii ha sunt deținute de administrația locală (consilii locale și primării) și 156 mii ha de unitățile de cercetare agricolă.

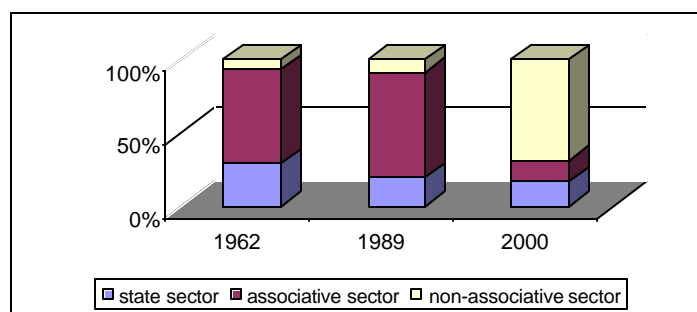
²¹ domeniul privat al statului, care înseamnă componenta eligibilă pentru privatizare reprezintă 11%, în timp ce domeniul public al statului, care este considerat mai mult sau mai puțin un bun public, înregistrează restul de 4%.

Sursa: calculatii proprii dupa Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor,

2001

Figura 3 : Structura funciara dupa proprietate (%)

Sursa: calculat dupa Bulgaru, 1996 (pg. 243, 247) si Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor, Buletin Informativ no. 2/2001

Producatorii agricoli au avut de ales între a demara o exploatare individuala sau de a se alatura unei asociatii formale sau informale. Dupa 10 ani de tranzitie se pare ca noii proprietari au decis sa stea departe de formele asociative. Situatia istorica a jucat un rol important (vezi figura 3). În 2000, sectorul neasociativ a exploatat suprafete extinse cu 15,2% fata de anul 1993, în timp ce terenurile exploatate în comun într-o forma asociativa au scazut de la 33,4% în 1993 la 18,2% din totalul terenurilor agricole private în 2000 (tabel 17).

Tabel 17.– Structura terenurilor agricole în sectorul privat

Indicatori	UM	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Teren arabil total	Mii Ha	7475	7521	7609	7629	7643	7668	7717	8149
Societati agricole	%	25	23	22	22	22	20	18	19
Asociatii familiale	%	22	19	19	17	12	12	11	8
Gospodarii individuale	%	53	58	58	60	66	68	71	73
Pasuni	Mii Ha	1738	1886	1984	2119	2177	2224	2123	2300
Societati agricole	%	1	1	1	1	0	0	1	0

Asociatii familiale	%	3	3	4	4	3	1	1	0
Gospodarii individuale	%	96	96	95	95	97	99	98	100
Fânete	Mii Ha	1397	141	140	1411	1414	1423	1442	1456
Societati agricole	%	1	1	1	0	0	0	1	0
Asociatii familiale	%	1	1	1	1	0	0	0	0
Gospodarii individuale	%	98	99	99	99	99	99	99	100
Vii	Mii Ha	215	210	209	210	209	208	208	210
Societati agricole	%	11	9	8	8	6	6	5	5
Asociatii familiale	%	16	12	12	9	6	5	3	1
Gospodarii individuale	%	74	79	80	83	87	90	92	94
Livezi	Ha	183	184	177	168	167	166	170	177
Societati agricole	%	6	5	4	4	4	3	4	5
Asociatii familiale	%	1	1	1	1	1	0	0	0
Gospodarii individuale	%	93	94	95	95	96	96	96	95

Sursa: calculat dupa Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor, 2001

Exploatațiile individuale au avut capacitatea de a cultiva sau de a lua în arenda suprafețe din ce în ce mai mari, atât per total terenuri agricole cât și pe categorii de folosință. În perioada 1994-1999, suprafața agricolă aflată în exploatare individuală²² a crescut de la 70,5% din suprafața totală la 80,4%. Similar, pe categorii de folosință, suprafața arabilă a crescut de la 53% la 73%, pășunile de la 96% la 100%, fânetele de la 98% la 100%, viile de la 74% la 94%, în timp ce livezile au crescut de la 93% la 95%, demonstrând faptul că raportul asociativ / neasociativ s-a modificat în favoarea exploatațiilor individuale.

Tabel 18. – Dimensiunea și structura exploatațiilor

	Sectorul asociativ						Sectorul neasociativ		
	Societati agricole			Asociatii familiale			Gospodarii individuale		
	Total suprafat a (mii ha)	Numar (mii)	Suprafat a medie (ha)	Total suprafat a (mii ha)	Numar (mii)	Suprafat a medie (ha)	Total suprafat a (mii ha)	Numar (mii)	Suprafat a medie (ha)
Dec 1993	1.910	4.265	448	1.763	13.772	128	7.333	3.419	2,10
Dec 1994	1.771	3.970	446	1.537	13.741	112	7.905	3.578	2,20
Dec 1995	1.733	3.973	436	1.596	15.915	100	8.052	3.597	2,40
Dec 1996	1.752	3.759	466	1.440	15.107	95	8.348	3.625	2,30
Dec 1997	1.714	3.913	438	1.000	9.489	105	8.897	3.973	2,24
Dec 1998	1.558	3.578	435	950	7.175	132	9.182	3.946	2,33
Dec 1999	1.415	3.573	396	868	6.264	138	9.377	4.119	2,28
Dec 2000	1.592	3.724	427	648	6.836	95	10.054	4.259	2,36

Sursa: Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor, Buletine Informativ no. 3/1995, 1/1996, 2/1998, 12/1998, 1/2000 si 2/2001

Agricultura privată neasociativă este forma preferată de a deține terenuri și de a lucra în agricultură. Numărul proprietarilor a crescut de la 3,4 milioane în 1993 la 4,2 milioane în 2000 (o creștere de 20%). Din 4,2 milioane proprietari privați, 3,07 milioane sunt *ferme familiale* cu mai mult de 3 ha și se poate doar presupune că acestea au o funcție de piață, în timp ce 1,18 milioane proprietari au în medie mai puțin de 3 ha și în consecință pot fi considerate *gospodării individuale*.

²² Date statistice bazate pe terenul în proprietate și nu pe cel în folosință.

Suprafata agricola aflata în exploatare individuala a crescut de la 7,3 milioane ha la 10 milioane ha, în aceeași perioadă. Suprafata agricola aflata în exploatare individuala a reprezentat 70% din suprafata totala exploatata în regim privat în 1993, 77% la finele lui 1997 și respectiv 82% la finele anului 2000.

O gospodarie individuala detine terenul din jurul gospodariei agricole și 15 hectare de teren în câmp, adeseori la o distanță considerabilă de gospodaria propriu-zisă. De cele mai multe ori, o gospodarie individuala cuprinde 3 sau chiar mai multe parcele de teren (mai ales în zona muntoasă a Transilvaniei). Conform standardelor UE, exploatarea individuală românească nu sunt ferme corespunzătoare definiției comunitare, iar cea mai mare parte nici nu vor putea deveni ferme datorită funcției sociale pe care o au. Agricultură de subsistență joacă un rol major pentru populația rurală. Autocosumul este important pentru o serie întreagă de produse.

Este dificil să estimăm numărul exact de proprietari privați individuali care își lucrează terenurile, având în vedere faptul că s-a dezvoltat arendarea informală, că fermierii de week-end cu slujbe în afara agriculturii nu sunt înregistrați iar asociațiile familiale și gospodăriile individuale și-au comasat terenurile cu cele ale rudelor sau cu cele ale societăților agricole (*OECD, 2000*).

După distribuția dimensiunii, mai mult de 72% din gospodăriile individuale au mai puțin de 3 ha (tabel 19). Numărul gospodăriilor individuale cu mai puțin de 0,5 hectare a crescut de la 3% la 13% în perioada 1993-2000. Cum piața funciara nu este foarte activă, se poate ușor deduce că procesul de mostenire către mai mulți mostenitori a jucat un rol important. Gospodăriile individuale de 3-5 ha reprezintă 16%. Doar 11% din gospodăriile individuale au mai mult de 5 hectare. Se poate presupune că la peste 5 ha, funcția de piață este activă.

Tabel 19. – Distribuția dimensiunii exploatarea agricole individuale după proprietate

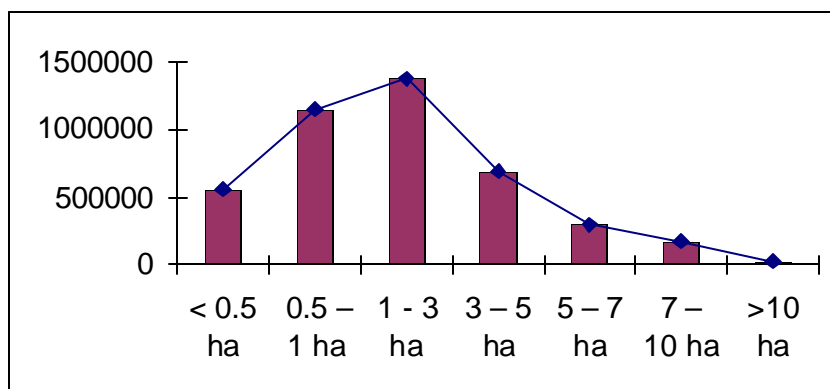
Indicatori	UM	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	nr.	3419736	3578234	3597383	3625758	3973329	3946121	4119611	4253933
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
sub 0,5 ha	nr.	115077	239345	265422	318596	445405	442888	504353	558704
	%	3,4	6,7	7,4	8,8	11,2	11,2	12,2	13,1
0,5 – 1 ha	nr.	1154712	1100695	1145444	1136478	1097494	1089741	1115119	1145870
	%	33,8	30,8	31,8	31,3	27,6	27,6	27,1	26,9
1 - 3 ha	nr.	1289420	1292543	1221260	1183316	1298695	1305619	1350775	1374951
	%	37,7	36,1	33,9	32,6	32,7	33,1	32,8	32,3
3 – 5 ha	nr.	529264	567341	568579	585594	693351	659048	686696	691619
	%	15,5	15,9	15,8	16,2	17,5	16,7	16,7	16,3
5 – 7 ha	nr.	227352	246810	256129	261365	284834	281693	287606	296723
	%	6,6	6,9	7,1	7,2	7,2	7,1	7,0	7,0
7 – 10 ha	nr.	103012	123947	132999	129235	141176	153595	160441	171461
	%	3,0	3,5	3,7	3,6	3,6	3,9	3,9	4,0
peste 10 ha	nr.	899	7553	7550	11174	12374	13537	14621	20605
	%	0,0	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5

Sursa: Ministerul Agriculturii, Alimentației și Padurilor, 2001

Schimbarea înregistrată în distribuția dimensiunii denotă un proces de fragmentare al gospodăriilor individuale de 0,5 – 3 ha, conducând la un număr ridicat de gospodării

sub 0,5 ha sau peste 3 ha. Dimensiunea medie a exploatației de 2-3 ha (figura 4) este doar un mit statistic, cu suport real din ce în ce mai mic. *Media* se afla într-un proces de continua degradare. Se poate sugera faptul ca un producator reprezentând media statistica va lasa mostenire mai multe parcele de 0,5 ha. Parte din mostenitori va pastra zestrea ca mijloc de supravietuire, în timp ce o alta parte din mostenitori vor prefera sa vânda o astfel de *povara*, devenind sursa de crestere pentru exploatațiile de peste 3 ha.

Figura 4 : Distributia dimensiunii exploatațiilor individuale în 2000

Sursa: dupa Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor, 2001

Desi fragmentarea funciara excesiva reprezinta un mare handicap pentru utilizarea potentialului agricol, o dimensiune medie de 2,3 ha poate fi considerata cel mult o fragmentare a proprietatii, ceea ce nu înseamna neaparat si o fragmentare de management.

Datele statistice nu ajuta în demonstrarea statusului structurii de exploatație. Conform datelor Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor, exista societati comerciale private partial sau în totalitate care au în proprietate 180 mii ha (1,2% din suprafata agricola totala). Conform datelor INS, numarul lor a fost de 8.300-8.400 între 1996 si 1998, având trend crescator în ceea ce priveste numarul angajatilor, de la 9 la 10 - 49 angajati [NISES, 2000]. Procesând aceste date încrucisate, se poate obtine o medie de 21 ha/societate comerciala. Fara îndoiala, aceste societati comerciale stabilite în sectorul primar reprezinta premisele unei piete funciare mai active.

1.1.4. Evolutia sectorului zootehnic

Dupa o cadere brusca a numarului de animale în perioada 1990-1996/97 ca urmare a sacrificarii animalelor neproductive, de colectivizarii si privatizarii, trendul perioadei 1996-2000 este tot descrescator (Tabel 20), dar într-un ritm mai lent. Trendul descrescator a continuat si în anul 2000, pentru bovine (-4,1%) si în mod semnificativ pentru porcine (-14,5%). Ovinele si caprinele (+3,1%), precum si pasarile (+1,3%) au înregistrat o usoara revenire. Acelasi trend descrescator este prezent si în productiile animaliere, dar într-o mai mica masura comparativ cu anul 1999. Sectorul privat detine cea mai mare parte a sectorului zootehnic, atât ca productii cât si ca efective: 96,6% pentru bovine, 91,8% pentru porcine si 97,6% pentru ovine si caprine [C. Serbanescu, 2001].

Tabel 20 - Septelul în perioada 1996-2001

Mii capete						
Produsul	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Bovine	3,435	3,235	3,143	3,051	2,870	2,922
Porcine	8,235	7,097	7,194	5,848	4,797	6,492
Ovine si caprine	10,317	9,547	8,994	8,679	8,195	7,879
Pasari	78,478	66,620	69,480	69,143	70,076	79,577

Sursa: Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor, 2001

Tabel 21. – Outputul sectorului zootehnic în perioada 1996-2000

	Units	1996	1997	1998	1999	2000
Total carne, din care:						
In viu	'000 tone	1813	1745	1672	1 521,0	1 414,0
In carcasa	'000 tone	1 211,5	1 167,4	1 170,4	1 102,5	989,8
- vita si vitel						
In viu	'000 tone	363	380	371	364,0	362,0
In carcasa	'000 tone	177,9	186,2	185,5	182,0	181,0
- porc						
In viu	'000 tone	910	890	825	687,0	600,0
In carcasa	'000 tone	682,5	667,5	660,0	549,6	480,0
- oaie						
In viu	'000 tone	155	140	130	120,0	119,0
In carcasa	'000 tone	72,9	65,8	61,1	56,4	55,9
- pasare						
In viu	'000 tone	376	327	340	342,0	334,0
In carcasa	'000 tone	278,2	228,9	238,0	245,0	233,8
Oua	mn buc	5783	5271	5331	5 668,0	5 711,0
Lapte (productie totala)	mil litri	5 806,3	5 617,9	5 433,6	5 256,9	5 163,0
Lapte (productie)	mil litri	4 919,7	4 858,2	4 719,7
Lactate productie totala	mil litri	5 347,7	5 258,1	5 090,2	5 038,1	4 993,1
Produse lactate	mil litri	4 545,3	4 498,4	4 376,3
Consum lapte proaspăt (1,8% grasime)	mil litri	349,1	307,0	105,8	85,3	89,1
Lapte praf degresat	'000 tone	4,3
Lapte praf integral	'000 tone	13,8	10,7	6,0	6,2	7,0
Produse lactate proaspete (3,5% grasime)	mil litri	205,1	145,7	74,6	77,3	92,5
Unt	'000 tone	13,0	14,0	6,0	6,0	6,0
Brânzeturi	'000 tone	48,0	42,0	36,0	29,8	28,7

Sursa: Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor, 2001

În perioada 1990-2000, septelul s-a redus aproape la jumătate datorită dezmembrării cooperativelor agricole de producție specializate în creșterea animalelor și eliminării subvențiilor de la stat. Scăderea numărului de animale s-a datorat și reducerii cererii de carne de pe piața internă. Micii producători și-au ajustat efectivele de animale la nivelul autoconsumului și au limitat desfacerea de produse zootehnice pe piața internă.

1.1.5. Performantele în sectorul agricol

Comparativ cu 1999, productia vegetala a fost mai scazuta în 2000, în ciuda cresterii suprafetelor cultivate. Productia de cereale a scazut cu 38,5%, datorita unor productii scazute pe specii: -4,7% pentru grâu, - 14,8% pentru orz si orzoaica, -4,5% pentru ovaz, -8,4% pentru porumb. Oleaginoasele si sfecla de zahar au înregistrat productii extrem de scazute (-45,9% si -52,9%). Singura exceptie de la trendul descrescator general a constituit-o fructele (+38,2%). In ceea ce priveste suprafetele cultivate singura crestere care s-a înregistrat a fost pentru grâu (+284.000 hectare). Sectorul privat detine cea mai mare parte, atât în ceea ce priveste suprafata cultivata cât si productiile obtinute. Comparativ cu anul 2000, productia vegetala a fost mai ridicata în 2001. Conditile climatice nefavorabile din ultimul an au avut de asemenea un impact negativ asupra productiei agricole din 2000. Anul 2001 a fost un an agricol bun, drept pentru care putem observa productiile vegetale crescute: grâu (+77,7%) în timp ce suprafata însamântata a crescut cu doar 30,8%. O crestere de productivitate si mai mare s-a înregistrat pentru orz si orzoaica, rezultând într-o crestere a productiei cu 83,8% în 2000, în timp ce suprafata însamântata a crescut doar cu 28%. Un trend pozitiv similar putem observa si pentru celelalte culturi: porumb (+79%), ovaz (+55,1%), sfecla de zahar (+25,4). Singura exceptie notabila a constituit-o oleaginoasele care au scazut cu 44,3%, în timp ce suprafata a scazut cu 20,9%. In ceea ce priveste suprafata însamântata, o crestere majora a intervenit pentru cereale (+1,95 mil ha), în timp ce pentru alte culturi a ramas în principal la fel [Serbanescu, 2001 si 2002].

Merita mentionat ca riscul în agricultura si incertitudinea sunt ridicate (ex: productia de cereale a înregistrat fluctuatii anuale importante). Productivitatea este de 2 pâna la 3 ori mai scazuta comparativ cu cea înregistrata în statele membre ale UE.

Performantele sectorului vegetal (tabelul 22) sunt rezultatul unui proces întârziat de restructurare si privatizare, care a avut loc în pasi gradualii.

Tabel 22. – Productia vegetala în perioada 1996-2000

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
	mii tone					
Cereale - total, din care:	14199,7	22100,3	15452,7	17037,3	10477,5	
grâu + secara	3164,1	7185,6	5207,9	4682,5	4463,7	7918,5
orz	794,2	1486,5	859,6	624,4	560,6	1072,0
orzoaica	313,4	402,9	378,4	394,2	306,4	521,2
ovaz	290,5	325,4	362,1	389,6	243,8	364,9
porumb	9612,2	12684,5	8634,7	10937,4	4899,1	8765,7
orez	23,1	10,7	5,1	3,8	3,6	1,0
Floarea soarelui	1097,6	869,5	1102,1	1409,1	797	815,8
Soia	113,1	121,1	200,8	183,4	69,5	70,1
Sfecla de zahar	2848,2	2725,5	2361,4	1414,9	666,9	836,5
Cartofi	3591,4	3206,1	3319,1	3957,1	3469,8	3497,3
Legume	2647,2	2353,9	2753,7	2996,0	2398,9	
Struguri	1431,4	1179,0	874,3	1117,2	1295,3	
Fructe	1631,8	1416,5	1036,4	941,4	1081,1	

Sursa: Anuarul Statistic al României 2000, si MAA buletin Agr. 2b

Raportul sector vegetal / sector zootehnic s-a înclinat în favoarea sectorului vegetal ca pondere în producția agricolă totală, crescând de la 54,4% în 1989 la 61,1% în 2000. În consecință, contribuția sectorului zootehnic a scăzut cu 7%, dezvaluind o slabă utilizare a producției în sectorul zootehnic (tabel 23).

Tabel 23- Indicii producției agricole pentru perioada 1989 – 2000

Indicii*	1989	1992	1996	2000
Productia agricola	100	84,4	99,2	85,7
- sector vegetal	100	82,5	101,7	89,2
- sector zootehnic	100	88,0	95,0	82,2

*Nota: * = calculatii bazate pe valoarea productiei agricole*

Sursa: Anuarul Statistic al României

În perioada 1990-2000, producția cerealică a înregistrat fluctuații între 12 și 22 milioane tone datorită condițiilor climatice, fragmentării terenului și deteriorării sistemului de irigații.

Performanțele producătorilor agricoli români s-au limitat drastic ca urmare a unui set de factori, dintre care amintim:

- ?? lipsa unui mediu economic previzibil și stabil la nivel sectorial pe termen mediu și lung;
- ?? persistența unui mediu concurențial subdezvoltat, dezechilibrat și nefavorabil producătorilor agricoli
- ?? structura economică nu are legătură cu competitivitatea, necesară într-o economie de piață. Eșecul reformei sistemice și structurale, esențială pentru consolidarea sectorului privat, a determinat subcapitalizarea societăților agricole. În consecință, rezultatele economice și financiare sunt extrem de modeste, dacă nu sunt negative.
- ?? Există un exces semnificativ de forță de muncă în sectorul agricol.

1.1.6. Sectoarele din amonte și aval

În ciuda faptului că procesul de privatizare în industria agroalimentară a fost obiectivul principal al acestui subsector, nu s-a realizat complet, până în prezent s-au privatizat 345 de societăți comerciale din numărul inițial de 440 aflate în patrimoniul de stat, administrat de Agenția pentru Privatizarea și Administrarea Patrimoniului de Stat.

Până la finele lui 1999, doar 265 unități din 428 (62,1%) au fost deja privatizate (comparativ cu 43% în 1998). Majoritatea progreselor s-au realizat în industria uleiurilor comestibile și în industria de morărit-panificație, unde peste 90% din aceste subsectoare s-au privatizat. Ritmul cel mai lent al privatizării s-a înregistrat în ultimul an în industria pestelui și conservelor din pește (20%), legumelor și fructelor conservate (28%).

Tabel 23: Progrese înregistrate în privatizarea societăților de stat din industria alimentară

Subsector	Numar de societati	Privatizate		În lichidare	
		numar	%	lichidare juridica	lichidare administr.

Prelucrare carne	61	25	41,0	7	0
Industria laptelui	45	34	75,6	0	0
Morarit panificatie	76	70	92,1	0	0
Uleiuri comestibile	18	16	88,9	0	0
Zahar si produse zaharoase	41	20	48,8	10	10
Legume si fructe conservate	33	7	21,2	4	1
Vin si bauturi alcoolice	56	41	73,2	0	0
Bere	40	34	85,0	0	0
Peste si conserve din peste	44	8	18,2	3	3
Alte industrii alimentare	12	10	83,2	0	0
Industria alimentara total	428	265	63,4	29	2

Sursa: Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor, 2000.

Ponderea productiei obtinute în sectorul agroalimentar privat este diferita (mai mare) de structura de proprietate, ca urmare a aparitiei de întreprinderi mici si mijlocii.

Privatizarea si restructurarea sectorului de stat, atât în amonte cât si în aval au determinat o modificare structurala a partenerilor de afaceri ai gospodariilor individuale. Mai mult de doua treimi din furnizorii de servicii agricole precum mecanizare, transport sau întretinerea sistemului de irigatii au fost privatizati pâna la finele lui 1998. Caracteristicile nationale nu au permis aparitia unor relatii eficiente, mai ales în cazul exploatareilor de subzistenta. Dezvoltarea spiritului antreprenorial al producatorilor agricoli individuali este un pas mic dar sigur în aplicarea regulilor economiei de piata în agricultura românesca.

Oricum, progresele înregistrate în privatizarea sectoarelor difera. Privatizarea întreprinderilor de aprovizionare si service s-a realizat în concordanta cu legile generale ale privatizarii. Nu a existat un regim preferential pentru producatorii agricoli, exceptie facând privatizarea serviciilor de mecanizare. Pâna la finele lui 1996 ritmul privatizarii a fost lent iar sistemul de aprovizionare cu inputuri nu era diferit de cel de dinaintea perioadei de tranzitie. Societatile de stat dominau sectorul distribuirii inputurilor având cele mai mari retele de distributie, capacitati si acces la credite subventionate. Ministerul Agriculturii, Alimentatiei si Padurilor a fixat preturi maxime pentru inputuri. Producatorilor agricoli li s-au fixat cantitati de inputuri cu conditia vânzarii unei parti din productie la un pret fix catre asa numitii integratori. Aceasta politica de protectie a consumatorului a condus la un proces de decapitalizare a procesului de productie explicând partial de ce achizitiile generale de inputuri au scazut masiv.

Sectorul din amonte cuprinde urmatoarele componente:

Principalul actor al subsectorului de masini agricole - Tractorul B rasov – a demarat un îndelungat proces de privatizare înca din 1993. În 1999, compania a fost divizata în 10 societati comerciale.

Un numar de 573 foste SMA-uri au fost transformate si subdivizate în 1.682 Agromecuri, Servagromecuri si Agroserviceuri (diferite denumiri pentru societatile specializate în servicii de mecanizare). Un numar de 100 Agromecuri au fost privatizate prin metoda MEBO; iar 60% din restul au fost privatizate pâna în 1995 datorita Programului de Privatizare în Masa. În 1999, sectorul era privatizat în proportie de 80%.

În subsectorul serviciilor de transport (ITSAIA) societatile au fost restructurate în 1.813 companii mai mici; 90% sunt privatizate (1.625 societati), în timp ce 45 sunt în lichidare juridica iar 2 în lichidare administrativa.

Din 10 mari societati de productie de îngrasaminte si servicii de distributie a acestora guvernul a închis doua, iar 8 au fost privatizate pâna în anul 1997.

Pentru 6 mari producatori de produse de protectie a plantelor, statul ramâne principalul actionar.

În ceea ce priveste cele 63 de societati comerciale de productie de hrana pentru animale (inclusiv cele 46 companii ale integratorului Nutricomb), 1/3 a fost privatizate, 1/3 au fost lichidate (sau pe cale de a fi închise), în timp ce 1/3 au ramas de stat. Este un sector aflat în prabusire.

Productia de medicamente pentru uz veterinar si materiale sanitar-veterinare, precum si inspectia si protectia plantelor sunt activitati private. Selectia animala si serviciile de reproducie sunt concentrate în fermele de stat de porcine sau pasari, selectate în acest scop.

Îmbunatatirile funciare si serviciile de irigatii sunt monopol de stat. Singura companie a fost restructurata ca Societate Nationala de Îmbunatatiri Funciare în scopul privatizarii viitoare.

Productia si marketingul semintelor certificate se realizeaza de catre Unisem (pentru legume si flori) si *Semrom* (pentru cereale, plante tehnice, furaje) ca monopol de stat (doar *Semrom* a fost divizata în cinci unitati regionale si una dintre acestea a fost privatizata). Mai sunt 4,000 de producatori interni autorizati sa produca si sa comercializeze seminte, reprezentând o piata foarte activa.

Din 429 întreprinderi pentru alte servicii (e.g. depozitare pentru producatorii de fructe si legume; servicii specializate pentru producatorii de in, cânepa si viermi de matase), 42% au fost privatizate pâna la finele lui 1999 (179 întreprinderi), în timp ce 54 de întreprinderi sunt în lichidare.

În ultimii 12 ani, sectorul din amonte a fost restructurat, privatizat pe principalele componente si adeseori s-a aflat în declin. Tractoarele si parcul de masini agricole a crescut cu 30% (sectorul de stat a scazut de 8 ori între 1989 si 2000, în timp ce sectorul privat a crescut de 6,5 ori între 1991 si 2000). Productia de îngrasaminte a scazut cu 40% între 1992 si 1997 iar în 1998 a înregistrat doar 50% din nivelul anului 1997. Consumul de îngrasaminte a scazut de 4 ori de la 1.200-1.300 mii tone în 1991 la 340 mii tone substanta activa în 2000. Productia de substante pentru protectia plantelor a scazut cu 50% între 1992 si 1998. Consumul de pesticide a scazut cu 42% în perioada 1993-2000 de la 16.141 la 9.426 tone substanta activa (insecticidele si fungicidele au scazut cu 50% iar ierbicidele cu 22%). Pentru consumul de samânta certificata, pretul a fost subventionat în proportie de 37% (numai pentru sursele de productie interna). Chiar si asa, în anul 2000, comparativ cu 1990, nivelul consumului a fost redus la 74% pentru floarea soarelui, 61-62% pentru grâu si mazare, 22% pentru soia, 11-12% pentru orz, orzoaica si ovaz si doar 7% pentru in ulei.

Conform anchetelor realizate de Banca Mondiala în ianuarie 1998 pe 430 exploatații agricole și în martie 2001 pe 809 exploatații agricole, în ceea ce privește utilizarea cupoanelor se pare că disponibilitatea inputurilor ca și utilizarea acestora au crescut și s-au diversificat [Luca, 2001].

Din numărul total de beneficiari de cupoane, 76% le-au folosit direct în timp ce restul le-au dat arendasilor sau managementului asociațiilor unde sunt membri. S-a raportat că în 1997 anumiți producători au utilizat pentru prima oară îngrășăminte de la aplicarea Legii fondului funciar în 1991. Există credința că îngrășămintele au fost cel mai căutat input cumpărat contra cupoane datorită caracteristicilor pietei îngrășămintelor: plata pe loc sau în avans, prețuri ridicate și livrări cu întârziere.

S-au raportat diferențe între furnizorii de inputuri, ca o consecință a procesului de privatizare. Firmele de depozitare (Comcereal și Cerealcom) nu sunt interesate după privatizare în distribuirea de îngrășăminte. Semrom/Unisem au aprovizionat 1,7% dintre producătorii agricoli, în timp ce Comcereal și Cerealcom au aprovizionat 1,1% dintre producătorii agricoli. Distribuitori specializați i-au înlocuit. Formele asociative distribuie îngrășăminte, în timp ce Agromecurile și furnizorii de servicii de mecanizare dețin 8,5% din beneficiari.

Piata semintelor este divizată între Semrom, Unisem și firme internaționale mari. Utilizarea de seminte a fost stimulată de existența cupoanelor și de reducerea de preț cu 37%. Prima schemă de susținere a avut un impact negativ în dezvoltarea canalelor de distribuție datorită relației directe obligatorii dintre producătorii agricoli și furnizorii de seminte. Semrom & Unisem au pierdut deosebirea din piața de desfacere. Conform anchetei Bancii Mondiale din 1997, cei mai importanți furnizori de seminte au fost Semrom & Unisem (65,8%) și Comcereal & Cerealcom cu 15,7%. În 2000, semintele s-au distribuit contra cupoanelor de către (1) Semrom & Unisem, (2) distribuitori autorizați și (3) societăți agricole cu 16% din piața de desfacere pentru fiecare.

Piata pesticidelor a devenit o piață foarte activă. Deși este o competiție puternică, producția internă deține o pondere însemnată. Dacă în 1997, doar 2,3% din producătorii agricoli au utilizat cupoane pentru a cumpăra pesticide, în 2000 procentul acestora a ajuns la 12,6%.

Pentru a avea o imagine asupra cererii producătorilor agricoli, s-a interviuat inclusiv ponderea fiecărui input în utilizarea cupoanelor. Utilizarea de inputuri a fost facilitată în toți cei 7 ani: datorită subvențiilor din perioada 1993-1996 și a schemei cupoanelor în perioada 1997-2000.

1.2. Comerțul cu produse agricole

În economiile de piață din lume este în general acceptată ideea că dezvoltarea și creșterea economică sunt sustenabile prin promovarea unui comerț internațional liber pe principiul avantajului competitiv. Acest principiu a stat la baza Acordului Rundei Uruguay (ARU vezi caseta 2) prin care se prevede reglementarea schimburilor comerciale cu produse agricole și angajarea multilaterală în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului (OMC vezi caseta 3) spre un comerț din ce în ce mai deschis.

România a devenit membru GATT cu statut de tara în curs de dezvoltare în 1974 si si-a pastrat acest statut pâna în prezent si în cadrul OMC, fiind unica tara cu un asemenea statut din cadrul tarilor Central si Est Europene.

În opinia expertilor OECD²³ dupa expirarea angajamentelor din cadrul Rundeii Uruguay în 2004, Romania probabil ca își va schimba acest statut în cadrul OMC deoarece drumul pe care s-a angajat si anume aderarea la UE, presupune implicit acest lucru²⁴.

Caseta 2

Acordul pentru Agricultură al Rundeii Uruguay (AARU)

Politica Agricolă Comuna a evoluat sub presiunea comerțului internațional fiind și la ora actuală sursa principalelor divergențe dintre Uniunea Europeană și partenerii săi comerciali. Începerea negocierilor din cadrul Rundeii Uruguay a indus o adevărată "luptă" în ceea ce privește modul de abordare a comerțului cu produse agricole. Acordul pentru Agricultură al Rundeii Uruguay a reprezentat practic documentul prin care s-au stabilit în cadrul OMC (după lungi negocieri multilaterale) principiile și regulile de derulare ale comerțului agricol internațional și a furnizat principalul motiv pentru ratificarea reformelor MacSharry din cadrul PAC. Din perspectiva comerțului agricol internațional însă, nici reforma MacSharry nici AARU nu au rezolvat tensiunile și problemele fundamentale dintre UE și partenerii săi comerciali: SUA și Grupul Cairns [H. Wallace and W. Wallace, *Policy-Making in the EU*, Oxford University Press, 2000].

Prin Acordul pentru Agricultură al Rundeii Uruguay s-a instituit un set complex de regulamente privind comerțul cu produse agricole, obligatorii pentru toate statele membre ale OMC, prin care se instituia o disciplină riguroasă privind subvențiile la produsele agricole. Aceste reguli reflectă opțiunile de politică agricolă în conformitate cu obiectivele OMC (contribuind la creșterea transparenței în cadrul schimburilor comerciale internaționale și furnizând membrilor un feed-back independent politicilor agricole interne, contribuind de asemenea la rezolvarea disputelor comerciale dintre parteneri).

Angajamentele AARU vizează patru domenii pentru țări dezvoltate și pentru țări în curs de dezvoltare. Prima parte a acordului conține regulamente privind accesul pe piețe, susținere internă, subvențiile la export și măsurile fito-sanitare pentru produsele agro-alimentare precum și prevederi privind monitorizarea politicilor în vederea continuării procesului de reformă. Partea a doua conține anexe detaliate pentru fiecare țară în parte prin care se specifică pentru fiecare produs în parte cum vor fi aplicate aceste regulamente, iar în partea a treia sunt cuprinse măsurile de protecție fitosanitară.

Principala structură a angajamentelor specifice țărilor dezvoltate sunt prezentate în tabelul de mai jos:

	Regulamente	Liberalizare	Salvgardare , Garantare,
Accesul pe piețe	Convertirea barierei comerciale ne-tarifare în tarife Deschiderea de cote tarifare scăzute de "acces curent" și "acces minim" Consolidarea tuturor tarifelor	Reducerea tarifelor noi/existente cu 36% în medie timp de 6 ani Reducerea tarifelor pentru fiecare linie tarifară cu cel puțin 15%	Garnatarea oportunității accesului importurilor prin cote de acces minim de 5% din consumul intern într-o perioadă de 6 ani Posibilitatea de a face uz de clauza de salvagardare în condiții severe de creștere a importurilor

²³ Review of agricultural policies Romania, OECD, 1998

²⁴ recent unii experți francezi din cadrul Ministerului Agriculturii, consideră că România ar putea să-și mențină actualul statut în viitorul apropiat și să-și păstreze Sistemul General de Preferințe în cadrul angajamentelor sale comerciale cu alte state (de exemplu SUA). Ungaria și Polonia care beneficiază de asemenea de Sistemul General de Preferințe în relațiile comerciale cu SUA, intenționează să-și păstreze acest acord până în momentul aderării.

Subvențiile la export	Fixarea unui plafon pentru subvențiile la export și limitarea acestora la produsele din lista specifică fiecărei țări	Reducerea bugetului destinat subvențiilor la export cu 36% timp de 6 ani Reducerea volumului exporturilor subvenționate cu 21% timp de 6 ani	Aderarea la regulamentele privind ajutorul alimentar Negocierea ulterioară a creditelor de export
Sustinerea internă	„Caseta verde” * stabilește regulile pentru măsurile de susținere nedistorsionante (premise)	Măsura Agregată de Sprijin –MAS- (include totalitatea măsurilor de sprijin distorsionante incluse în „caseta portocalie”**) se va reduce cu 20% într-o perioadă de 6 ani	O serie de subvenții decuplate de producție sunt exceptate Plățile de sub incidență „casetei albastre”*** în anumite programe de limitare a producției sunt de asemenea exceptate

Sursa: C. Ritson, D.R. Harvey coordonatori și David Harvey (1997) „The GATT, the WTO and the CAP” in *Common Agricultural Policy 2nd edition*, CAB international

* „Caseta verde” include măsurile non sau minim distorsionante (considerate decuplate) ce pot fi aplicate fără vreună constrângere externă. Acestea sunt măsuri de susținere care nu afectează direct comerțul sau producția.

Pentru țările dezvoltate aceste măsuri includ: cercetarea, serviciile de extensie și training, controlul bolilor și daunătorilor și serviciile de marketing, de infrastructură, depozitarea publică pentru asigurarea securității alimentare, susținerea decuplată a veniturilor (și anume susținerea indirectă care nu depinde de producție sau randamente), plățile pentru calamități naturale și plățile pentru programe privind păstrarea mediului înconjurător precum și ajutorul regional pentru zonele defavorizate. Pentru țările în curs de dezvoltare această listă include și subvențiile la input-uri și investiții.

** „Caseta portocalie” include măsurile care distorsionează piața, care sunt subiectul cuantificării, monitorizării și reducerii. (de exemplu susținerea prețurilor și subvenționarea input-urilor).

*** „Caseta albastră” este de fapt „umbrela” compromisurilor dintre UE și SUA prin care se fac subvenționările. Aceasta include unele măsuri de politică agricolă cum ar fi plățile pe suprafață și pe cap de animal din UE și plățile compensatorii din SUA care sunt exceptate de la reducere.

Caseta 3

Acordului General pentru Tarife și Comerț (GATT)/Organizația Mondială a Comerțului (OMC)

Organizația Mondială a Comerțului (OMC) s-a înființat la 1 Ianuarie 1995 prin asimilarea Acordului General pentru Tarife și Comerț (GATT), un acord cu 38 de articole prin care s-au instituționalizat relațiile comerciale a 23 de țări semnate în 1947. În anul 2000 OMC avea 137 de membrii, inclusiv 9 din țările Central și Est Europene candidate la aderarea la Uniunea Europeană. Obiectivul inițial al GATT a fost ca membrii semnatori ai acordului să respecte anumite reguli și principii menite să elimine, pe baza de reciprocitate, obstacolele comerciale (tarifare sau de altă natură) din calea comerțului cu bunuri și eliminarea tratamentului discriminatoriu din comerțul internațional [*Preambul la Acordul GATT, 1947*]. În concluzie s-a urmărit liberalizarea comerțului internațional și instituirea unei discipline cu reguli stricte, care să asigure securitatea și predictibilitatea comerțului internațional, în scopul dezvoltării și bunăstării. Concretizarea acestor obiective se realizează prin câteva principii cheie și anume: nediscriminarea partenerilor comerciali, reciprocitatea și transparența, principii care se transpun prin:

- *Clauza Națiunii celei Mai Favorizate (MFN)* conform căreia un stat acordă un mod nediscriminatoriu partenerilor săi comerciali anumite facilități comerciale. Derogările de la clauza includ uniunile vamale și țările în curs de dezvoltare.
- *Principiul Tratatului National* care prevede ca produsele din import care patrund pe piața internă nu trebuie defavorizate față de produsele domestice similare.
- *Tarifizarea*, conform căreia toate măsurile de protecție vamală se convertesc în taxe vamale (tarife).
- *Tarife consolidate*, stabilirea unor nivele maxime ale tarifelor (plafon) care se negociază de către partenerii comerciali și oferă o bază solidă pentru derularea și predictibilitatea schimburilor comerciale.
- *Prohibirea restricțiilor cantitative (cotelor)* deoarece cotele la import sunt principialele bariere în

- comertul internațional, în special cu produse agricole..
- *Codul antidumping* care stabilește regulile de combatere a practicilor neloiale cum ar fi dumping-ul și subvențiile la export.
 - *Clauza de salvagardare* care autorizează partile contractante, atunci situația economică sau o justifică o astfel de acțiune, să aplice restricții la import sau să suspende concesiile tarifare în cazul produselor importate în cantități și în condiții care pot aduce prejudicii majore producătorilor interni (EC, DG6, 1995).

Organizația Mondială a Comerțului este un forum permanent de negocieri numite „runde” în care fiecare țară participantă oferă sau cere reciproc reduceri ale impedimentelor comerciale, semnificative angajamente și formulează coduri pentru nivelul și modul de funcționare a restricțiilor comerciale. Până în prezent au existat 8 runde de negocieri iar a noua este în plină desfășurare.

Sursa: Alison Burrell (2000) “The World Trade Organisation and EU agricultural policy”, in Agricultural Policy and Enlargement of the European Union, Wageningen Pers și D.Giurca, M.Rusali (1998) “WTO Commitments of Romania: Problems upon EU Accession”

1.2.1 Relatiile comerciale cu Uniunea Europeana

Din 1975 până în 1990 relațiile comerciale cu Uniunea Europeană sau bazat pe acordul încheiat de țările comunitare prin Sistemul Generalizat de Preferințe (GSP)²⁵. În 1990 România a semnat cu Uniunea Europeană un Acord de cooperare economică și comercială, așa numitul Acord Interimar, care a anticipat ratificarea și implementarea Acordului de Asocieră la Uniunea Europeană.²⁶ Comerțul cu Uniunea Europeană s-a liberalizat, cu excepția unor produse printre care și cele agro-alimentare, din 1993. Acordul de Asocieră la Uniunea Europeană, ratificat mai târziu, în 1995, a reprezentat documentul politic care a contribuit la demararea creării cadrului instituțional al aderării și acoperă, printre altele, și relațiile comerciale cu Uniunea Europeană.

1.2.2.Comertul agricol românesc în perioada de tranziție

România are un potențial agricol semnificativ și un avantaj comparativ al resurselor naturale, și a fost un exportator tradițional de produse agricole până în 1990. Analiza comerțului agricol românesc în perioada 1990-2001 releva o schimbare considerabilă a poziției pe piețele agricole internaționale din exportator net de produse agricole în importator net, cu un deficit de peste 4,6 miliarde USD în ultimii 12 ani. Acest declin s-a produs ca urmare a scăderii producției agricole pe fondul unor reforme structurale a proprietății agricole și a creșterii cererii interne pentru produse alimentare diverse și de calitate superioară. Se pot distinge trei etape (vezi tabelul 25) în comerțul agricol în perioada de tranziție și anume:

²⁵ Sistemul Generalizat de Preferințe al UE datează din 1971 fiind implementat în concordanță cu sistemul de preferințe al UNCTAD. Conceptul de bază al acestui sistem se referă la principiile aplicării generale a preferințelor, nereziprocity concesiilor și nediscriminare internă. Scopul SGP este de a acorda țărilor în curs de dezvoltare preferințe tarifare în relațiile cu țările dezvoltate, facilitându-le astfel accesul pe piața UE. SGP-ul acordă excepții de la plata taxelor vamale pentru toate domeniile economice mai puțin agricultura. Sistemul de preferințe acordat agriculturii prevede o clauză de salvagardare de natură generală, care fără să specifice volumul cantitativ, permite reintroducerea taxelor vamale inițiale, în cazul în care piața internă a UE este perturbată de importurile extracomunitare provenind din GSP. Pentru a armoniza regulile de origine pentru produsele aflate sub incidența GSP, UE a impus respectarea regulilor existente în Acordurile Europene cu Statele Centrale și Est Europene, cu privire la originea produselor, precum și a celor înscrise în anumite Acorduri Mediteraneene.

²⁶ Review of agricultural policies Romania, O ECD, 1998

- ?? 1990-1993, perioada de declin puternic, balanta comerciala negativa
- ?? 1994-1999, o usoara redresare a balantei comerciale agricole
- ?? 2000-2001, deteriorarea balantei comerciale agricole cu valori aproape similare primei perioade

În ANEXA 3 este prezentata o analiza detaliata a comertului agricol românesc în perioada de tranzitie.

Ponderea exporturilor agricole în totalul exporturilor a fost de 5-8% în perioada 1991-1997, 3.3 % în anul 2000 si 3,8% în anul 2001²⁷. Evolutia fluctuanta a exportului agricol românesc are o explicatie complexa. Pe de o parte se datoreaza factorilor interni²⁸ dar si conjuncturii internationale.

Tabel 25. Comertul agricol românesc în perioada 1990 -2001

Anul	Export	Modificari	Import	Modificari	Balanta
	FOB		CIF		
		%		%	
	Mil USD		Mil USD		Mil USD
1990	82		1165		-1083
1991	260	217	771	-33.8	-517
1992	291	11.9	957	24.1	-706
1993	330	13.4	966	0.9	-636
1994	399	37.1	664	-30.6	-265
1995	533	33.6	896	34.9	-363
1996	707	32.6	845	-5.7	-138
1997	595	-15.8	695	-17.7	-100
1998	436	-26.7	597	-14.1	-161
1999	484	11	395	-33.8	89
2000	339	-30	932	135.9	-593
2001	433	27.7	1207	29.5	-774

Sursa: Anuarul statistic al României, 1991 -2000, Buletin statistic de comert exterior, no. 12/2001

Analiza structurii exporturilor în perioada 1990-2001 releva urmatoarele:

- ?? exporturile sunt dominate de produse agricole primare si cu prelucrare bruta cum ar fi animale vii, carne, cereale, legume si fructe;
- ?? Grupa animale vii si carne si produse in carne a fost dominata de carne în anii 1991-1997, în special carne de porc (95-97 % din valoarea grupei); situatia s-a schimbat complet dupa 1997 când animalele vii au avut o cea mai mare pondere din grupul de produse (vezi tabelul 26)
- ?? Ponderea produselor cu grad înalt de prelucrare în totalul exporturilor agricole a fost în medie de 22% cu un maximum de 39% înregistrat în

²⁷ comparativ cu Ungaria cu o pondere a agriculturii în PIB de doar 5% si cu o pondere peste 20 % a exporturilor agricole în total exporturi

²⁸ Se pot mentiona câtiva factori interni care au afectat productia si comercializarea produselor agricole: structura fragmentata a exploatiei agricole, incertitudinea productiei sistemelor integrate de distributie si marketing; Volumul oscilant al productiei (de exemplu la cereale) de la un an, demonteaza strategiile de export . La aceasta contribuie de asemenea lipsa de informatie de piata la nivelul producatorilor mici si mijlocii mai ales în ceea ce priveste standardele de calitate.

1997, relevând practic competitivitatea scăzută a industriei alimentare românești.

Tabelul 26 Exporturile principalelor produse românești în perioada 1999-2001

		1999	2000	2001
Bovine/capete	Mii capete	127.5	183.9	66.1
Ovine și caprine	Mii capete	1135	1206	1444
Carne de vita	tone	242	166	398
Carne de porc	tone	3,129	315	456
Carne de oaie	tone	246	61	31
Carne de pasare	tone	837	803	982
Grâu	mii. tone	762.7	111.5	405
Porumb	mii. tone	176	136.9	30.5
Ulei de floarea soarelui și soia	mii. tone	105.7	47.4	52.1
Produse din carne și conserve	mii. tone	2.2	5.7	4.7
Seminte de floarea soarelui	mii. tone	206.6	174	185.6

Sursa: Buletin statistic de comerț exterior, no. 12/2001

Importurile de produse agricole au înregistrat frecvent fluctuații în perioada 1990-2001, înregistrând valori semnificative în primii ani ai tranziției (circa 1 miliard USD). În ultimii doi ani 2000 și 2001 s-au înregistrat din nou creșteri semnificative ale importurilor agroalimentare (1,2 miliarde USD în 2001). În 2001 importurile de produse agroalimentare au reprezentat 7,8% din totalul importurilor, comparativ cu 13% în 1990 și 15% în 1992. S-a înregistrat o schimbare semnificativă al gradului de acoperire al importurilor prin exporturi mai ales în 2000 și 2001 (36% comparativ cu 142% în 1989 sau 60-85% în perioada 1994-1998).

Principalii factori care au contribuit la dinamica importurilor sunt :

- ?? În prima jumătate a decadei politica de valutare a favorizat importatorii comparativ cu exportatorii [Ciupagea, 1997]²⁹;
- ?? Devalorizarea datorată liberalizării ratei de schimb din februarie 1997 a dus pentru o perioadă de trei ani, un declin accentuat al importurilor agricole care a atins valori minime în 1999 (395 milioane USD);
- ?? Există de asemenea o corelație directă între diminuarea importurilor și diminuarea continuă a puterii de cumpărare după 1990³⁰;
- ?? Liberalizarea comerțului cu produse agricole (începând cu 1997) nu a influențat prea mult valoarea importurilor, factorii macro-economiști au avut un impact mai puternic asupra valorii acestora;

Rederesarea macroeconomică care a început în 2000 și a continuat în 2001, pe fundalul unei creșteri a puterii de cumpărare, a influențat creșterea semnificativă a importurilor de produse agroalimentare din ultimii ani (în anul 2001 s-a înregistrat un nivel record peste 1,2 miliarde USD).

29 Ciupagea, C., Proiect ACE Phare, 940678R, 1997

30 de exemplu în 1997 puterea de cumpărare a scăzut cu 30% față de anul anterior. Nu s-au diminuat doar importurile ci și producția agroalimentară datorită diminuării cererii solvabile.

Importurile agroalimentare reprezintă un efort valutar semnificativ pentru România, nedirecționat spre investiții ci spre consum:

- ?? Schimbarea cererii consumatorilor: populația a devenit mai exigentă față de calitatea, standardizarea și ambalarea produselor agroalimentare;
- ?? A indus creșterea competiției pe piața internă contribuind la îmbunătățirea raportului calitate/preț și la diversificarea produselor, chiar dacă nu întrunesc încă standardele de calitate de pe piețele vestice [vezi *Campeanu V, 1999*]³¹.

România este importator net pentru toate cele patru grupe de produse (Codul C.N):

- ?? Animale vii și produse animale (circa 150 milioane USD importuri nete în 2001, în special carne);
- ?? Produse vegetale (155 milioane USD din care 1/3 cereale) ;
- ?? Grasimi animale și vegetale (9 milioane USD)
- ?? Alimente bauturi și tutun (460 milioane USD, din care 1/3 reprezintă zahăr și dulciuri) Produsele cu grad înalt de prelucrare (alimente bauturi și tutun) reprezentau 2/3 din totalul importurilor românești în perioada 1994-1998, 50 % în 2000 și 46 % în 2001. Această structură a importurilor releva o eficiență scăzută a industriei alimentare românești care accentuează deteriorarea balanței comerciale

Uniunea Europeană este principalul partener comercial, peste 1/3 din exporturile și importurile de produse agroalimentare se derulează pe această relație³². Tarile CEFTA sunt cel de-al doilea partener comercial, 23% din importuri și 18% din exporturi sau derulat pe această relație în 1998 [*Radoi, D, Aldea V, ESEN-2, 2001*]. Ungaria este cel mai important partener comercial din grupul CEFTA.

1.2.3.Comertul agricol cu Uniunea Europeană

Analiza evoluției comerțului agroalimentar cu Uniunea Europeană în perioada 1990-2001 releva următoarele:

- deficitul comercial pe această relație a reprezentat 56% din deficitul comercial agricol în 1993, primul an al intrării în vigoare a Acordului European și a scăzut cu 20% în 2001
- Exporturile de produse alimentare spre Uniunea Europeană au crescut an de an (de 6 ori în întreaga perioadă) dar nivelul atins este sub potențialul României³³;
- importurile agricole din Uniunea Europeană au înregistrat un trend negativ începând cu 1993 și s-au redresat ușor an 2000 și 2001. (47% din totalul importurilor agricole în 1993 și 32% în 2001.

Principalele produse exportate în Uniunea Europeană sunt materiile prime (animalele vii și produsele vegetale) care acoperă 2/3 din valoarea exporturilor. Exportul

³¹ Campeanu, V, The prospects of Romanian agricultural integration into EU, IWE, 1999

³² Exporturile Uniunii Europene spre România sunt favorizate datorită pe de-o parte calitatii superioare a produselor, în mare parte subvenționate prin PAC dar și datorită regimului preferențial oferit de România pentru importurile din UE. (bazat pe Acordul European).

³³ Dintre cele 6 țări candidate, România detine poziția a 5-a ca și exportator spre UE, după Polonia, Ungaria, Cehia și Bulgaria (Campeanu, V, 1999), furnizând doar 4,5% din totalul exporturilor acestor țări., cu toate că ar avea potențial mult mai mare.

produselor procesate spre UE au stagnat până în anul 2000 datorita scaderii competitivitatii (preturile de pe piata interna au devansat preturile mondiale la multe produse) [M. Vincze, 1999]³⁴. O alta explicatie ar fi accesul restrictiv pe piata UE (permis prin cote de volum). Neutilizarea cotelor de export spre UE se datoreaza deficientelor legate de calitate, ambalare, si regulamentele sanitare veterinare impuse de UE.³⁵; Piata europeana ofera oportunitati (reduse) doar pentru unele produse³⁶.

Cotele deschise de UE pentru importurile românești (cu taxe vamale reduse) sunt utilizate în mica masura³⁷: nivelul scazut al cotelor pentru unele produse si reducerea nesemnificativa a taxelor vamale nu pot acoperi cheltuielile de transport ale importatorilor si ca atare acestia nu sunt interesati sa cumpere produse de pe piata româneasca. O alta explicatie ar fi de natura impedimentelor generale ale cresterii exporturilor românești si anume: ineficienta industriei de procesare, slaba dezvoltare a infrastructurii de piata calitatea slaba a produselor din carne si a lactatelor care nu întrunesc standardele europene.

Ponderea importurilor din Uniunea Europeana în totalul importurilor agroalimentare a înregistrat un trend descrescator mai ales dupa 1997, când a intrat în vigoare acordul CEFTA si România s-a orientat spre partenerii Central si Est Europeni. În anii urmatori importurile din UE au fluctuat si au atins un maxim în anul 2001 (389 Milioane USD) dar nu au atins nivelul record al anului 1993³⁸.

În primii ani ai tranzitiei România a importat din UE în special cereale (circa 50% din totalul importurilor)³⁹. Începând cu 1994 România si-a schimbat tiparul importurilor din UE, importând în special alimente bauturi si tutun, în general produse procesate, fara restituti la export pentru exportatorii europeni. Ponderea acestor produse a scazut în ultimii doi ani de la 48% in 2000 la 42% in 2001.

Acordul European nu include toate produsele agroalimentare care se comercializeaza pe relatia România –UE, ca atare o serie de produse importante se importa fara taxe preferentiale (MFN). Unele produse procesate (gradul 1 si 2) cu un grad mare de complementaritate pe pietele românești nu fac obiectul unor concesi si sunt importate din UE in conditiile clauzei MFN. Acordul European a avut un impact limitativ asupra importurilor din UE dar anul 2001 poate fi considerat ca fiind începutul unui nou trend caracterizat de mai mult echilibru în ceea ce priveste tiparul importurilor si anume 1/3 din totalul importurilor agro-alimentare românești provin din UE.

³⁴ Vincze, M., Romanian Agriculture 's Difficulties in accommodating the changes in CAP, in Romania and the European Integration, 1999

³⁵ standardele românești referitoare la calitate si normele sanitare –veterinare nu sunt pe deplin armonizate cu standardele UE

³⁶ De exemplu fermierii români nu se orienteaza spre productii organice care au o cerere mare pe piata UE si preturi atractive.

³⁷ Cotele tarifare au fost sub-utilizate de catre exportatorii români pe de o parte datorita perioadei de referinta selectate 1987-1989 (perioada cu distorsiuni create de economia de comanda). Ca atare cotele de export deschise României nu reflecta potentialul de export al agriculturii românești

³⁸ Acordul pentru Agricultura al Runderi Uruguay nu influenteaza importurile din UE, datorita acordului bilateral – Acordul European-si datorita unor masuri temporare (30-50 zile) de exceptare a taxelor vamale. Aceste masuri au stimulat importurile din UE (o crestere de 33% in 1995 comparativ cu anul precedent)

³⁹ În acesta perioada Romania a fost unul din principalii parteneri ai UE pe pietele terte , în general pentru cereale

1.2.4. Avantajul comparativ al produselor agroalimentare românești fata de produsele din Uniunea Europeana

O analiza mai aprofundata a comerțului cu produse agroalimentare pe relația România –UE trebuie să ia în considerare și evaluarea avantajului comparativ. În tabelul 27 sunt prezentate rezultatele calculelor privind avantajul comparativ al produselor agroalimentare românești, comparativ cu produsele din UE, la un nivel de deagregare între 1 și 2 din codul C.N., pentru perioada 1999-2001.⁴⁰

Tabelul 27 Avantajul comparativ al produselor agroalimentare românești fata de produsele din UE

	1999	2000	2001
I. Animale vii și produse animale	-0.16	-0.001	-0.20
02. Carne	-0.73	-0.93	-0.93
II. Produse vegetale	+0.31	-0.94	+0.13
08. Fructe	-0.18	-0.27	-0.14
10. Cereale	+0.05	-0.22	-0.10
III. Grasimi animale și vegetale	-0.47	-0.94	-0.73
IV. Alimente bauturi și tutun	-0.68	-0.62	-0.52
17. Zahar	-1.0	-1.0	-1.0

Sursa : Campeanu, Virginia 2002, calcule proprii bazate pe date din *Buletinul statistic de comerț exterior*, no. 12/2001

Conform evaluărilor România a avut un avantaj comparativ în comerțul cu UE doar pentru produsele vegetale în anii 1999 și 2001 în rest nici un alt grup de produse nu a avut un avantaj comparativ în perioada studiată.

SECȚIUNEA 2

2.1. Politica Agricolă Comună: dinamica și prevederile Agendei 2000⁴¹

2.1.1. Origine și evoluție

Politica Agricolă Comună (PAC) a fost prima politică elaborată de Comunitatea Economică Europeană, fiind de fapt chiar “propulsorul” unificării europene, înainte de a deveni -datorită costurilor financiare extrem de importante - “victima” propriului său succes.

Termenii generali ai PAC au fost stabiliți prin Articolul 39 al Tratatului de la Roma⁴² în 1957. Inițial, obiectivele PAC au fost următoarele:

⁴⁰ prin utilizarea raportului exporturi minus importuri supra suma exporturilor și importurilor (după Collins și Rodrik, 1991, “Eastern Europe and the Soviet Union in the World Economy”, Washington Institute for International Economics)

⁴¹ sinteza după D. Giurca, L. Van Depoele “Elemente de Politică Agricolă Comună”, colecția Micromonografii: Politici Europene, editat de Institutul European, 2001 și The CAP files-colecția 1997-2000, editat de Ministry of Agriculture and Fisheries, French Republic

⁴² Obiectivele tratatului de la Roma au fost crearea unei uniuni vamale, a unei zone comerciale libere cu tarife externe comune, care să asigure libera circulație a marfurilor, persoanelor, serviciilor și

- creșterea productivității în agricultura prin promovarea progresului tehnic, prin asigurarea dezvoltării producției agricole și prin utilizarea optimă a factorilor de producție, în special a forței de muncă;
- asigurarea unui nivel de trai echitabil pentru populația agricolă comunitară, în special prin creșterea veniturilor individuale ale persoanelor din sectorul agricol;
- stabilizarea pietelor;
- asigurarea unei aprovizionări constante cu produse alimentare;
- asigurarea aprovizionării consumatorilor la prețuri rezonabile

Aceste obiective politice nu au reprezentat niste “tinte fixe” dimpotrivă au fost extrem de flexibile mai ales dacă ne referim la formulări de tipul “echitabil și rezonabil”.

Cele trei principii ale PAC și anume: piața unică⁴³, preferința comunitară⁴⁴ și solidaritatea financiară⁴⁵, au fost definite un an mai târziu la Conferința de la Stresa (1958). Aceste principii de bază au avut numeroase implicații în implementarea acestor politici.

Instrumentele de politică nu au fost clar definite de la început (cu excepția creării unor fonduri financiare), lăsând la îndemâna decidenților emergența unor clarificări ulterioare. În 1962 s-a elaborat primul pachet de măsuri legislative agricole referitoare la crearea a șase organizații comune de piață.⁴⁶ După această dată a urmat o perioadă de tranziție care s-a finalizat în anul 1967 prin consolidarea pieței unice pentru cereale, carne de porc, ouă, carne de pasare, semințe oleaginoase, urmata în 1968 de piața unică a produselor lactate, a carniilor de bovine și a produselor procesate din fructe și legume.

În prezent toate produsele agroalimentare cu excepția cartofilor și alcoolului, beneficiază de susținere prin mecanismele specifice pentru fiecare produs în parte, legislate prin Organizarea Comuna de Piață.

Obiectivele inițiale au fost atinse relativ ușor încă din primii ani, mai ales în ceea ce privește creșterea productivității, stabilitatea pietelor și autosuficiența pentru majoritatea produselor agroalimentare. Din 1962 până în 1992 PAC s-a bazat în special pe “garantarea” prețurilor interne și Organizarea Comuna de Piață specifică

capitalului între țările membre. Mai mult s-a decis implementarea unor politici comune în agricultura, transporturi, an ceea ce privește relațiile comerciale cu restul lumii precum și în ceea ce privește politica fiscală și monetară.

⁴³ libertatea comerțului între statele membre, eliminarea barierelor vamale intracomunitare uniformizarea tarifelor vamale externe, armonizarea regulamentelor privind normele sanitare veterinare, a managementului, a prețurilor, asigurând aceleași condiții competitive .

⁴⁴ Producția agricolă intra-comunitară este tratată cu prioritate (prețurile produselor agricole în Comunitatea Europeană sunt în general mai mari decât prețurile mondiale, iar prin Politica Agricolă Comuna se protejează piața internă de importurile ieftine și de fluctuațiile pieței mondiale printr-un sistem de taxe de import. Pentru facilitarea exporturilor prin PAC se acordă restituții la export pentru a compensa diferența dintre prețul mondial și prețul intern.

⁴⁵ Finantarea cheltuielilor pentru aplicarea Politicii Agricole Comune dintr-un buget comun (creat în 1962 – Fondul FEOGA

⁴⁶ și anume cereale, carne de porc, de pasare, ouă, vin, fructe și legume

fiecarui produs⁴⁷. Aceste realizari au creat un adevarat mit în jurul Politicii Agricole Comune. Astfel, expresia “*miracolul PAC - promotorul agriculturii moderne*”, a intrat rapid în vocabularul specialistilor.

Reforma PAC: de la Mansholt la Mc Sharry

În 1962 agricultura ocupa o pozitie importanta în totalul populatiei ocupate⁴⁸, iar realizarea unei pietee agricole comune era considerata o etapa indispensabila pentru ameliorarea diviziunii muncii (prin exploatarea avantajelor comparative), scaderea preturilor la consumator si transferurile de resurse provenite din profit din sectorul agricol spre sectorul industrial.

Odata ce Piata Comuna a început sa functioneze a aparut si necesitatea ajustarilor. “Planul Mansholt” - fiind primul memorandum care propunea reforma PAC (1968) - a fost unul dintre exemplele remarcabile prin care s-a încercat rezolvarea problemelor de început cu care s-a confruntat agricultura dupa aplicarea acestei politici

Politica de preturi (în special garantarea acestora) a indus excedente pe piata mai ales la cereale si produse lactate. Aceste excedente au fost imediat absorbite prin interventie publica, fapt care a determinat, firesc, o crestere a cheltuielilor bugetare. În consecinta, *cheltuielile de sustinere a pietelor în cele sase state membre s-au multiplicat de patru ori în numai opt ani (1960-1968)*.

S-a reliefat astfel ca pe lânga o politica de sustinere prin preturi (generatoare inevitabil de cheltuieli bugetare suplimentare) este necesara si o politica structurala⁴⁹. Memorandumul propunea un program pe termen lung, având ca obiectiv crearea “unitatilor moderne de productie” în functie de un plan de investitie selectiv⁵⁰. Aplicarea acestui plan ar fi eliberat aproximativ 5 milioane de agricultori la începutul anilor 70

Datorita implicatiilor majore asupra activitatii micilor agricultori si a reactiilor vehemente din mediul profesional agricol, acest memorandum a avut rezultate modeste comparativ cu ambitiile initiale. Consiliul de Ministri a adoptat totusi trei directive socio-structurale care vizau investitiile si stimularea reconversiei profesionale din sectorul agricol

⁴⁷ Exista patru tipuri de Organizare Comuna de Piata: primul tip consta în doua elemnte: reglementari privind piata interna si un sistem de protectie externa (aplicat la peste 70 % din productia obtinuta în fermele UE si anume cereale, unt, lapte praf, zahar, carne de vita, de porc, unele fructe si legume si vin), al doilea tip se limiteaza la protejarea produselor de competitia externa (acest tip acopera 25% din productie: ouale, carnea de pasare, vinurile de calitate, florile si o serie de fructe si legume), al treilea tip de regim se refera la produsele rapita, seminte de floarea soarelui, bumbac si plante proteice, pentru care se pastreaza taxele vamale la import în conformitate cu GATT, dinainte de angajamentele AARU si al patrulea tip bazat subventii fixe pentru produse specifice hamei, viermi de matase si seminte.

⁴⁸ Comunitatea Europeana dispunea la acea data de 65 de milioane de hectare, 17,5 milioane de agricultori care trebuiau sa hraneasca 150 milioane de persoane, comparativ cu SUA care dispunea de 400 milioane de hectare si 4 milioane de agricultori care trebuiau sa hraneasca 200 de milioane de oameni (Adrien Ries “L’ABC du Marche commune agricole, 1978).

⁴⁹ O idee sustinuta de legislatia franceza în 1962 care încuraja pensionarea fermierilor, sprijin pentru reconversia profesionala si ajutoare de instalare etc.

⁵⁰ Unitatile de referinta sunt: ferme de 80-120 hectare pentru culturile arabile si 40-60 vaci de lapte si echivalentul acestora pentru alte activitati

Acest demers legislativ a constituit punctul de plecare pentru reformele și direcțiile ulterioare ale PAC, concretizate prin adoptarea unei serii de măsuri în favoarea agricultorilor (pensionarea timpurie și reconversia profesională), exploatațiilor (ajutor pentru investiții acordat selectiv după planuri de dezvoltare și contabilizarea activității agricole), în favoarea comercializării și procesării produselor agricole (prin programe de dezvoltare sectoriale și regionale și susținerea organizațiilor de producători), și a măsurilor aplicate la nivel regional (în zonele de munte și în zonele defavorizate).

Perioada 1970-1980 a fost dominată de saturarea pietelor⁵¹, încălcarea principiului Preferinței Comunitare⁵² și instabilitate monetară. Astfel la sfârșitul anilor 1970, Politica Agricolă Comună în forma sa inițială, a fost din ce în ce mai mult pusă sub semnul întrebării.

În anii 1980, veniturile agricultorilor erau relativ modeste comparativ cu alte sectoare economice, existând disparități notabile la nivel regional și la nivelul sistemelor de producție, ceea ce confirma ipotezele raportului Mansholt. În consecință Comunitatea Europeană a ales o cale mai puțin dură de reformare a PAC. “Carta verde” a acestor reforme (1985) prevedea reducerea protecționismului și practicarea unei politici de preturi interne care să permită apropierea de cele mondiale (cel puțin la câteva produse), înghețarea cheltuielilor bugetare și ajustarea preturilor de bază în funcție de excedente. În 1988 Consiliul European a impus o disciplină bugetară (prin care se limita creșterea cheltuielilor în agricultură: rata de creștere nu trebuia să depășească 74% din rata de creștere a PIB-ului comunitar) însoțită de o serie de măsuri sectoriale care să o susțină și să o completeze⁵³. Reforma politicii structurale acompaniată de fonduri structurale oferite celor mai defavorizate ferme și regiuni a devenit un element indispensabil al dezvoltării rurale și regionale.⁵⁴

Reforma din mai 1992 : noua Politica Agricolă Comună

La sfârșitul anilor 80, necesitatea unor reforme radicale ale PAC era din ce în ce mai evidentă, datorită în primul rând, constrângerilor de ordin intern (politica de preturi era insuficientă pentru a resorbi creșterea stocurilor și reducerea cheltuielilor bugetare) și în al doilea rând, datorită constrângerilor externe – probabil cele decisive – exprimate la negocierile GATT - Runda Uruguay

⁵¹ În zece ani dintr-o piață deficitară, Piața Comună a devenit autosuficientă iar la mijlocul anilor 70 a devenit excedentară.

⁵² În timp ce Comunitatea Europeană devenea al doilea exportator mondial, și-a păstrat și poziția de principal exportator (pe de-o parte datorită acordurilor, mai ales a celor privind furajele și pe de altă parte datorită invadării pieței interne (în general fără taxe vamale) cu soia, oleaginoase, sroturi și substituenți ai cerealelor) De exemplu substituenții cerealelor au concurat cerealele produse pentru furaje și au obligat Comunitatea Europeană să le exporte la prețul pieței mondiale, acordând restituții la export estimate la peste o treime din fondul de garantare FEOGA

⁵³ De exemplu, aplicarea regimului cotelor și a co-responsabilității prin auto-finanțare, care inițial s-a dovedit funcțional pentru sectorul zahăr și care s-a extins în 1984 și la alte produse: lapte și produse lactate. Măsuri adiționale au vizat sprijinul pentru lasarea terenului necultivat, pentru extensivizarea unor anumite tipuri de producție și pentru pensionarea timpurie.

⁵⁴ Extinderea (cu Grecia, Spania, Portugalia) a condus la întărirea acțiunilor de politică structurală existente.

Reforma propusa în 1992 de Ray Mac Sharry a vizat mai întâi sectorul cerealiilor⁵⁵. Principalele obiective ale acestei reforme au fost:

- reglarea ofertei de produse prin mecanisme de piata;
- reducerea cheltuielilor bugetare;
- alocarea decuplata de productie a subventiilor (ajutoarelor)⁵⁶;
- generalizarea sistemului de cote de productie (limitarea productiei subventionate prin cote stabilite dupa performantele productiilor anterioare);
- o reducere substantiala a preturilor administrative;
- acordarea de plati compensatorii (necesare datorita reducerii preturilor) prin acordarea de sprijin decuplat de productie, dar în functie de suprafata si cap de animal;
- introducerea unor elemente care sa determine protectia mediului înconjurator;
- Pensionare timpurie (la 55 de ani) optionala
- facilitarea încheierii negocierilor GATT a Runderi Uruguay imposibil de realizat fara reforma PAC;

Aceste obiective s-au realizat printr-un pachet legislativ adecvat, prin care reducerea graduala a preturilor (cu cel puțin 35%) se compensa cu plati decuplate, alocate pe hectar (pentru culturile din terenul arabil) si pe cap de animal (pentru carnea de vita si lapte), conditionate de respectarea legii si a protectiei mediului înconjurator.

Schimbarea majora consta în tranzitia de la un sistem bazat în esenta pe sustinerea pretului la un sistem care se bazeaza pe sprijinirea veniturilor fermierilor prin preturi si plati directe. Acesta reforma aplicata cerealelor, oleaginoaselor si plantelor proteice a constat într-o reducere semnificativa a pretului de interventie (35% în trei ani), compensata prin plati directe pe hectar. Reforma în sectorul cresterii animalelor a constat deasemenea într-o diminuare a preturilor (15%) compensata de plati de directe/animal. Regimul cotelor la lapte a ramas neschimbat. Aceste reforme au fost însoțite de masuri structurale implementate în cadrul programelor zonale multianuale decise de Statele membre. Acestea acopera trei domenii principale:

- Prime pentru protectia mediului;
- Prime pentru împaduriri ca alternativa la utilizarea terenurilor si dezvoltarea activitatilor forestiere în cadrul fermelor;
- Pensionarea timpurie optionala;

Reforma din 1992 a avut efecte pozitive si a permis corectarea unor deficiente anterioare induse de PAC. A permis absorbtia unor importante excedente agricole si a

⁵⁵ Acest sector s-a vazut în primul rând pus în fata imposibilitatii de a profita de cresterea cererii pentru furaje din Europa datorita preturilor interne ridicate la cereale si a concurentei cu substituentii importati fara taxe, iar în al doilea rând, s-a confruntat cu dificultati datorita presiunilor externe, exercitate de SUA la negocierile GATT prin care se urmarea contracararea cresterii cotei pe piata mondiala a cerealelor din UE.

⁵⁶ Deoarece unii producatori agricoli (din Olanda de exemplu) ar fi putut profita în mod substantial de preturile mici ale furajelor

ameliorat veniturile agricultorilor⁵⁷ (datorita platilor directe), consumatorii beneficiind de unele reduceri de preturi sustinute prin fondul de garantare FEOGA, piata devenind astfel mult mai controlata si mai predictibila. Actiunile structurale din cadrul FEOGA au crescut (de la 1,3 miliarde ECU în 1989 la 2,7 miliarde în 1995).

Cu toate acestea, s-a constatat ca reforma din 1992 era insuficienta si inducea diferente mari la nivel regional si între producatori, datorita sprijinului acordat disproportionat. Regiunile bogate beneficiau de sustinere în detrimentul zonelor si producatorilor mai putin favorizati. De asemenea, problema excedentelor era înca nerezolvata mai ales la unele produse (carne de vita, brânzeturi, si lapte praf). Începerea noilor negocieri OMC a reliefat din nou faptul ca politica agricola comuna trebuia sa se ajusteze la cerintele marilor "actori" de pe pietele agricole mondiale (SUA). La aceasta s-a adaugat noul cadru politic european, respectiv perspectiva extinderii UE catre Europa Centrala si de Est. În aceste conditii era evident ca PAC trebuia din nou reformata.

2.1.2. Agenda 2000

În iulie 1997 Comisia Europeana a propus în cadrul Agendei 2000 (completata în 1998) ca reformele începute în 1992 sa fie intensificate si sa continue ajustarea preturilor comunitare la cele mondiale, prin înlocuirea sustinerii preturilor cu sustinera directa a veniturilor fermierilor⁵⁸. Necesitatea elaborarii si implementarii unei politici coerente de dezvoltare rurala care sa însotisca politica de piata precum si dezideratul unei agriculturi mai prietnoase cu mediul înconjurator si mai pretentioase privind calitatea produselor, au venit sa completeze nevoia de reforma.

Agenda 2000 a reorganizat substantial instrumentele politicilor de dezvoltare rurala⁵⁹ în scopul întaririi sectorului agricol si silvic si îmbunatatirii competitivitatii în zonele rurale si conservarii mediului înconjurator si mostenirii rurale. Prin urmare, necesitatea crearii unui nou cadru de dezvoltare rurala ca principal punct de pornire în refacerea retelei economice si sociale din mediul rural, a devenit indispensabil. Elaborarea si punerea în practica a unei politici de dezvoltare rurala – globala si coerenta – a devenit odata cu ultima reforma PAC (Agenda 2000), 'al doilea pilon' al politicii agricole comune. Împreuna cu 'primul pilon'-sustinerea pietii prin Organizarea Comuna de Piata, politica de dezvoltare rurala a devenit o parte esentiala a modelului de dezvoltare european

Conform Agendei 2000, obiectivul noii Politici Agricole Comune este sa asigure o agricultura europeana care sa fie:

- Competitiva si respectuoasa cu mediul pe tot teritoriul european inclusiv în regiunile care se confrunta cu dificultati speciale;

⁵⁷ Venitul mediu al fermierilor din Uniunea Europeana a crescut cu 4,5% în perioada 1992-1996 (+6,3% în Franta) dar situatia a variat extrem de mult între statele member si între sectoarele de productie (culturi arabile si carne de vita).

⁵⁸ Preturile actuale sunt înca ridicate pentru ca producatorii sa poata sa profite din expansiunea pietei mondiale

⁵⁹ principalele schimbari introduse au fost: multifunctionalitatea agriculturii si silviculturii, o abordare integrata a economiei rurale spre dezvoltare multisectoriala, simplificarea monitorizarii, transferuri de la dectinea garantare la sectiunea ghidare a fondului FEOGA

- Capabila sa mentina vitalitatea zonelor rurale, sa asigure bunastarea animalelor si sa vina în întâmpinarea asteptarilor consumatorilor privind calitatea si sanatatea;

Implementarea acestei politici se bazeaza pe trei principii majore :

- Reducerea progresiva (în perioada 2000-2006) a preturilor de interventie ⁶⁰. Acesta reducere va fi partial compensata prin cresterea sau alocarea unor plati compensatorii platite fermierilor, în special celor care utilizeaza metode de productie extensiva.
- Schimbarea mecanismelor de management ale pietelor.

În completare Statele Membre trebuie sa se asigure ca cerintele referitoare la prezervarea mediului înconjurator sunt întrunite si sunt în concordanta cu sprijinul alocat ⁶¹ (cross-compliance). Statul membru are libertatea sa-si "moduleze" acest ajutor (de exemplu sa reduca cheltuielile alocate mediului si sa le transfere în acelasi scop pentru masurile de dezvoltare rurala ⁶²) si poate de asemenea sa faca în anumite sectoare plati aditionale în limita bugetului alocat de Comunitatea Europeana. Sumele necheltuite ramân la dispozitia Statului Membru si trebuie cheltuite într-o anume perioada (în conditiile unui sprijin aditional, adica cu o cofinatarie din partea Statului Membru) în cadrul masurilor de dezvoltare rurala pentru zonele defavorizate.

În concluzie principalele obiective ale noii Politici agricole Comune sunt:

- continuarea proceselor de reforma începute în 1992 prin reducerea preturilor si cresterea valorii platilor comensatorii;
- îmbunatatirea competitivitatii produselor din UE prin scaderea preturilor;
- garantarea sigurantei si calitatii alimentelor pentru consumatori prin îmbunatatirea procesarii si marketingului produselor agricole;
- îmbunatatirea sistemului de productie prin protejarea mediului înconjurator si respectarea conditiilor de bunastare pentru animale printr-o politica mai exigenta în acest sens;
- integrarea componentei de mediu în instrumentele si obiectivele politicii agricole comune;
- introducerea în cadrul PAC a unei politici complexe de dezvoltare rurala, care sa permita asigurarea unor venituri stabile si unui standard de viata echitabil pentru populatia ocupata în agricultura, sa creeze oportunitati si alternative de angajare fermierilor si familiilor lor;
- simplificarea legislatiei⁶³ ;

⁶⁰ 20% pentru carne de vita, 15% pentru cereale si pentru lapte si produse lactate

⁶¹Problemele legate de mediul înconjurator trebuie sa fie integrate în mod efectiv în regimul pe produs. Statul membru trebuie sa adopte masuri potrivite privind mediul înconjurator, care sa tina cont de dimensiunea fermei, de productie si care sa fie legate direct de efectele potentiale ale acestor activitati asupra mediului. Metodele de implementare pot fi specifice fiecarui Stat Membru

⁶² Statul Membru poate sa decida reducerea platilor acordate fermierilor într-un an calendaristic cu 20% când: numarul angajatilor din unitatea lor, exprimat în unitati de forta de munca este mai mic decât pragul stabilit pentru Statul Membru si/sau eficienta fermelor (evaluata prin Marja Bruta Standard) este sub eficienta medie a unei regiuni date si/sau cand suma sprijinului acordat depaseste pragul fixat de catre Comisia Statului membru.

⁶³ Se prevad 10 modificari ale Organizarii Comune de Piata si anume: în anul de piata 2000/2001 pentru culturi arabile, amidon, carne de vita, si vin, în Iulie 2005 la lapte si produse lactate (regimul la lapte s-a mentinut timp de 8 ani) iar din 2000 se vor schimba semnificativ regulamentele în domeniul dezvoltarii rurale si sistemul de finantare (prin aplicarea platilor directe) al PAC.

- flexibilitate în domeniul alocării sprijinului PAC în statele membre;

2.2. Politica Agricolă Comună față în față cu viitoarele constrângeri: Runda Doha a OMC și largirea UE

Evoluția PAC în anii următori va fi caracterizată de o preocupare crescândă față de problemele societății – securitatea alimentară, mediu, organizarea teritoriului – și față de viitoarele angajamente internaționale, atât în cadrul largirii UE, cât și în cadrul negocierilor la OMC și a zonelor de liber schimb. Acordul de la Berlin, care stabilește orientările PAC și cadrul financiar pentru perioada 2000-2006, a luat în considerare acele constrângeri care puteau fi anticipate în martie 1999. De atunci, negocierile multilaterale au fost marcate de conferințele de la Seattle și Doha, în timp ce pregătirile pentru largirea UE au continuat cu consecvență într-o Europă care a fost puternic afectată de criza ESB

2.2.1. Negocierile la OMC și poziția UE

Dacă conferința de la Seattle nu a lansat o nouă rundă de negocieri comerciale, discuțiile privitoare la agricultura de la Geneva ar putea avea loc în cadrul Articolului 20 al AARU. În 2000 și 2001, Comitetul pentru Agricultură al OMC s-a întrunit în mai multe sesiuni. Dezbaterile s-au concentrat asupra câtorva subiecte, ca de ex. administrarea cotelor tarifare, taxele vamale, cutia portocalie, subvențiile de export, creditele de export, companiile comerciale de stat, restricțiile la export, securitatea alimentară, siguranța produselor alimentare. Sesiunile viitoare vor trebui să examineze alte subiecte, și anume dezvoltarea rurală, denumirile de origine, cutia albastră și cutia verde, mediul, ajutoarele alimentare, informarea consumatorului.

Poziția UE de negociere cu privire la agricultura notificată la OMC în 14 decembrie 2000 cuprinde cinci elemente:

Accesul pe piață: Uniunea Europeană este în favoarea noilor reduceri de tarife bazate pe metoda adoptată în cursul Rundei Uruguay în condițiile menținerii anumitor instrumente legate de accesul pe piață (cote tarifare, clauza de salvagardare) și a asigurării condițiilor pentru o concurență loială, în principal în privința denumirilor de origine.

Concurența la export: reducerea subvențiilor de export ar trebui să fie însoțită de angajamente similare pentru alte modalități de export, și anume creditele de export, utilizarea excesivă a anumitor forme de ajutoare alimentare internaționale sau utilizarea monopolurilor de export sau a companiilor comerciale de stat.

Sprijinul intern: reducerea sprijinului cuplat de producție sau preturi ar trebui să aibă loc prin utilizarea instrumentelor adecvate, concomitent cu menținerea conceptelor de cutie albastră și cutie verde, care permit luarea în considerare a multifuncționalității agriculturii.

Alte considerații: negocierile ar trebui să aibă în vedere ca siguranța produselor alimentare (prin recurgerea la principiul precauției), considerentele legale pentru bunăstarea consumatorilor și a animalelor, precum și caracterul polyvalent al

agriculturii care produce atât bunuri cât și efecte pozitive de lungă durată (dezvoltare durabilă, protecția mediului, vitalitatea zonelor rurale și reducerea sărăciei).

Tratament special și diferențiat: țările în curs de dezvoltare care se găsesc într-o stare extrem de slabă ar trebui să beneficieze de un acces privilegiat și stabilizat din punct de vedere legal pe piețele țărilor dezvoltate și a celor medii dezvoltate, și să li se acorde o suficientă flexibilitate pentru implementarea măsurilor necesare în vederea asigurării securității alimentare și reducerii sărăciei.

Declarația ministerială dată la conferința OMC de la Doha a fost obiectul unui acord unanim al celor 142 de membri ai organizației în noiembrie 2001. În ceea ce privește agricultura, este prevăzut ca negocierile să aibă loc pe baza rezultatelor obținute deja din martie 2000 și până acum de către Comitetul (Board-ul) pentru Agricultură. Aceste negocieri vor avea în vedere cele trei obiective tradiționale ale programului de reformă al OMC (acces crescut pe piețe, reducerea sprijinului intern, reducerea subvențiilor de export). În afara de acestea, tratamentul special este diferențiat în beneficiul țărilor în curs de dezvoltare, iar preocupările de natură ne-comercială ale membrilor ar trebui integrate în mod corespunzător în procesul de negociere.

În compartimentul cu proiectul Seattle, acest program de lucru prezintă aspecte semnificativ mai avansate: abandonarea specificității agricole - care permite acordarea unui tratament special agriculturii în comparație cu celelalte sectoare industriale - nu mai este inclusă pe lista obiectivelor reformei; pur și simplu se referă la propunerile statelor membre OMC cu privire la activitățile necomerciale; asigură un tratament similar pentru toate formele de subvenții de export (în timp ce la Seattle se stipula dispariția doar a restituirilor). Pe lângă cei trei piloni tradiționali, textul actual asigură și următoarele direcții de negociere:

- îmbunătățire semnificativă a accesului pe piață;
- reducere semnificativă a sprijinului intern care are efecte distorsionante asupra comerțului;
- reducerea tuturor formelor de subvenții de export, în vederea eliminării lor graduale.

Totuși, aceste obiective trebuie urmărite "fără ca ele să prejudicieze rezultatele negocierilor". Aceasta implică: înțelesul exact al termenului "semnificativ" va fi determinat prin negociere; obiectivul "eliminare graduală" pare mai degrabă un obiectiv pe termen lung, și care nu afectează nici ritmul, nici dimensiunea reducerilor care vor fi convenite prin negociere.

Unul din punctele foarte pozitive ale acestei declarații îl reprezintă de asemenea acordul la care s-a ajuns în privirea înființării unui registru pentru consemnarea de notificări multilaterale pentru denumirile de origine ale vinurilor și băuturilor alcoolice până la următoarea conferință ministerială, și anume la sfârșitul anului 2003. Acest acord este în conformitate cu mandatul agricol stabilit pentru negociatorul Comunitar. El va permite Uniunii Europene să continue implementarea Agrndeii 2000 și să reflecteze la evoluțiile PAC. *Negocierile pe baza celor trei piloni clasici ai Acordului pentru Agricultură (accesul pe piețe, sprijinul intern și concurența la export) trebuie să aibă drept rezultat un echilibru global al angajamentelor și concesiilor țărilor membre OMC.*

În orice caz, problema sfârșitului “clauzei pacii” va fi ridicată la 31 decembrie 2003 dacă negocierile OMC nu vor fi încununate de succes până la momentul respectiv.

2.2.2. *Largirea Uniunii Europene – o nouă provocare*

UE s-a largit continuu încă de la crearea sa la sfârșitul anilor 1950. De atunci a crescut de la cei șase membri inițiali la 9, 10, 12, până la actualii 15 membri, iar procesul încă continuă cu țările central și est-europene.

Până în 1989 subiectul principal al discuțiilor privind viitoarea largire a UE îl reprezenta Turcia și insulele mediteraneene Cipru și Malta. La acel moment erau prea puține discuții serioase chiar asupra largirii Nordice. Evenimentele politice din toamna lui 1989 au schimbat parțial toate aceste opțiuni. Noua orientare a UE către țările central și est-europene a devenit principala problemă a UE în prima decadă a secolului XXI; proces care a început odată cu caderea zidului Berlinului în 1989 și reunificarea Germaniei. (caseta 4)

Primii pași formali în această direcție au fost făcuți prin crearea unor programe de asistență tehnică și economică de către instituțiile ale UE, în principal programul PHARE⁶⁴ și activitățile Bancii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD). Decizia politică de a încorpora țările central și est-europene ca țări membre ale UE a fost luată la Summit-ul de la Copenhaga din iunie 1993. Acolo, țările membre ale UE au căzut de acord ca “*țările asociate*⁶⁵ *care doresc acest lucru vor deveni membre ale UE. Aderarea va avea loc de îndată ce o țară asociată este capabilă să își asume obligațiile de membru prin satisfacerea condițiilor economice și politice necesare*” (*Buletinul CE 6-1993*). În următorii patru ani, toate țările asociate⁶⁶ au devenit “candide” la aderare. La acel moment nu se stabilise nici un moment anumit pentru largirea către est și nu se luase nici o decizie dacă țările vor intra “în bloc” sau individual. În 1997 la Summit-ul de la Luxemburg s-a decis ca procesul de largire cu țările central și est-europene să demareze “în bloc” cu toate țările plus Cipru, dar această decizie nu a fost respectată.

Procesul de negociere a început individual, cu țările mai avansate din punct de vedere al reformei (“primul val”: Republica Cehă, Estonia, Ungaria, Polonia, Slovenia și Cipru); iar cu celelalte țări candidate (“al doilea val”: Bulgaria, Letonia, Lituania, România și Republica Slovacă), UE a început doar negocieri de pregătire și screening. Comisia UE evaluează în mod regulat (conform metodei adoptate în Agenda 2000) capacitatea țărilor candidate de a îndeplini criteriile economice pentru a satisface obligațiile ce deriva din aderare, în principal ritmul de adoptare a acquis-ului comunitar.

⁶⁴ Acronimul se referă la Programul de Asistență pentru Reconstrucția Economiei Poloniei și Ungariei, care a fost lansat în 1990 și care în următorii patru ani s-a extins rapid cuprinzând toate țările central și est-europene (Bulgaria, Republica Cehă, Estonia, Ungaria, Polonia, România, Republica Slovacă, Slovenia, Letonia, Lituania) și Albania.

⁶⁵ Începând din 1991 și până în 1996 toate țările central și est-europene au primit statutul de țări asociate. România a devenit țară asociată în 1993.

⁶⁶ România a devenit țară candidată în iulie 1995.

Cea mai importanta modificare a strategiei de largire a UE a fost indusa de tensiunile aparute în fosta Iugoslavie. UE a decis ca securitatea în zona este extrem de importanta si la Summit-ul de la Helsinki din decembrie 1999 toate tarile candidate au fost invitate sa înceapa negocierile de aderare.

Caseta 4
Momente importante în largirea UE cu tarile central si est-europene
Pasi preliminari:
Initierea programului PHARE (1989)
Acordul de Asociere la UE (1991-1996)
Principiile largirii: Consiliul European de la Copenhaga (iunie 1993)
Instituti stabile si respectarea principiilor democratice
Economii de piata viabile
O buna capacitate de a adopta principiile comunitare
Consiliul European de la Luxemburg (decembrie 1997)
Initierea procesului de largire cu zece tari central si est-europene + Cipru
Initierea negocierilor cu Republica Ceha, Estonia, Ungaria, Polonia, Slovenia
Consiliul European de la Berlin (martie 1999): adoptarea Agendei 2000:
Adoptarea acquis-ului comunitar
Stabilirea parteneriatelor si programelor pentru adoptarea acquis-ului
Sprijinul de pre-aderare (3 miliarde Euro/an în perioada 2000-2006)
Consiliul European de la Helsinki (decembrie 1999)
Extinderea negocierilor cu Bulgaria, Letonia, Lituania, România, Republica Slovaca Slovaca si Malta
Stabilirea cadrului institutional necesar primei largiri (termen 2002)
Consiliul European de la Nisa (decembrie 2000):
Revizuirea procedurilor de decizie ale UE pentru a netezi drumul catre largire
Consiliul European de la Göteborg (iunie 2001):
Încheierea negocierilor cu tarile candidate care sunt gata înainte sfârșitului lui 2002
Primirea acestor state în UE în 2004

Momentul aderării a fost stabilit în mare de catre Consiliile Europene de la Nisa si de la Göteborg. Consiliul European de la Nisa a preluat “parcursul” propus de Comisie pentru urmatoarele 18 luni ce asigura o ordine clara a abordarii principalelor probleme ale negocierilor în 2001 si 2002. Comisia sugereaza ca pe parcursul lui 2001, la negocieri sa fie abordate majoritatea problemelor aflate în suspensie, cu exceptia acelor care au cel mai mare impact asupra bugetului. Acestea din urma vor fi tratate în cusul primei jumatati a anului 2002, la capitolul “Probleme institutionale” împreuna cu celelalte probleme ramase nerezolvate.

2.2.3. Stadiul negocierilor pentru aderare

În concluziile Consiliului European de la Göteborg se stipuleaza ca succesul negocierilor de aderare se bazeaza pe urmarirea întocmai a «traseului» stabilit de catre Comisie în vederea extinderii. Daca progresele obtinute în ceea ce priveste criteriile extinderii, vor continua în acelasi ritm, atunci «traseul» ar putea permite încheierea negocierilor la sfârșitul anului 2002 pentru tarile care sunt deja într-un stadiu avansat. Chiar daca UE intentioneaza sa definitiveze negocierile pâna la sfârșitul anului 2002, acest lucru este extrem de dificil de realizat în timpul scurt care a mai ramas si foarte probabil ca vor ramâne de negociat cele mai dificile probleme si anume capitolul agricultura inclusiv piata pamântului si piata muncii, precum si

19. Telecomunicatii	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X
20. Cultura & audiovisual	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X
21. Politica regionala	O	X	X	X	X	X	X	X	O	O	X	X
22. Mediul înconjurator	O	X	X	X	X	X	X	O	X	O	X	X
23. Consumatori si probleme de sanatate	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
24. Justitie si afaceri interne	O	X	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X
25. Uniune vamala	X	X	X	X	X	X	X	O	X	O	X	X
26. Relatii externe	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
27. Politica si securitate externa	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
28. Controlul financiar	O	X	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X
29. Finante si buget	O	O	O	O	O	O	O	O	O	-	O	O
30. Institutii	X	X	(X)	X	(X)	(X)	X	X	X	X	X	X
Total capitole deschise	30	30	30	30	30	30	30	30	30	28	30	30
Total capitole închise provizoriu	21	28	25	28	26	27	28	24	26	13	27	28

O = Capitol deschis, în negociere

X = Capitol închis provizoriu

(X) = Capitol pentru care închiderea provizorie propusa de catre UE nu a fost acceptata de tara candidata

- = Capitol care nu s-a deschis înca

Sursa: European Commission, Iulie 2002

Sub presedintia belgiana s-au abordat problemele veterinare si fitosanitare pentru care derogarile si perioadele de tranzitie sunt extrem de generoase (mai ales pentru sectorul veterinar) si aspectele tehnice ale OMC privind productia si aspectele bugetare. Presedintia spaniola se va confrunta probabil cu cele mai dificile probleme ale agriculturii care vor fi discutate în toate dosarele de aderare si anume problema perioadelor de referinta si mai ales cea a platilor directe. Cele mai controversate probleme sunt:

- Marimea si regulile de acordare a sprijinului comunitar acordat tarilor candidate (Politica Agricola Comuna si politica regionala)
- Stabilirea unui calendar pentru negocieri si pentru discutiile referitoare la unele reforme interne ale PAC -vezi caseta 5- (functie revizuirea PAC în 2002 "the mid term review", de derularea negocierilor OMC, discutiile referitoare la viitoarea politica regionala) precum si finatarea globala a Uniunii Europene;

Caseta 5

Principalele schimbari prevazute în Acordul de la Berlin

În 2002:

- Prezentarea unui raport Comisiei Europene, referitor la evolutia pietelor oleaginoaselor împreuna cu o propunere de schimbare în cazul în care potentialul productiv va scadea semnificativ;
- Prezentarea unui raport privind cheltuielile pentru agricultura;

În 2003:

- Cotele de lapte: revizuirea regimului
- Zahar : raport prezentat Comisiei referitor la: piata, preturi, cote si angajamente internationale;
- Vin : raport prezentat Comisiei asupra potentialului de productie :

În 2005:

- Reforma OMC privind laptele si produsele lactate
- Propunere privind noile perspective financiare;

În 2006: aplicarea efectiva a:

- Reducerii pretului la lapte si primele plati directe relevante
- Revizuirea acordurilor comerciale OMC privind zaharul.

P - Un nou regim pentru banane

elaborat o strategie de pre-aderare. In acest cadru Uniunea Europeana acorda asistenta

si investitii tarilor candidate pentru a stimula adaptarea rapida la cerintele Uniunii Europene. Strategia de pre-aderare include urmatoarele mecanisme :

- Acorduri de asociere
- Rapoarte de tara
- Parteneriate de aderare s
- Tarilor candidate li se cere elaborarea unui program national de adoptare a acquis-ului comunitar
- Acordarea de asistenta financiara pentru pre-aderare prin programele: PHARE, ISPA si SAPARD

Asistenta financiara pentru pre-aderare acordata tarilor candidate a fost dubla din 2000: 3,12 miliarde de EURO sunt la dispozitie anual în perioada 200-2006 prin programe PHARE, ISPA (instrument de preaderare structural, care acopera transportul si investitiile privind mediul înconjurator) si SAPARD (program de ajustare structurala pentru agricultura si dezvoltare rurala).

Programul PHARE a început sa opereze încă din 1989 furnizând asistenta tarilor Central si est Europene, cu un buget anual de 1,5 miliarde EURO si s-a axat mai ales pe actiuni de a sprijinire a implementarii *acquis-ului comunitar*. Prin programele PHARE Uniunea Europeana a pus la dispozitie expeti de consiliere pe termen scurt si programme de "înfratire" pe termen lung cu ministerele Statelor Membre si Ministerele agentile publice si organizatiile profesionale similare din România. Prin programele PHARE sunt sprijinite si unele investitii necesare implementarii acquis-ului.

Prin programele SAPARD, Uniunea Europeana aloca peste 500 milioane EURO/an pentru agricultura si dezvoltare rurala si co-finanteaza proiecte selectate chiar de catre tarile candidate pe baza planurilor de dezvoltare rurala aprobate de Uniunea Europeana.

Prin Programele ISPA, Uniunea Europeana aloca peste 1 Miliard de EURO anual pentru investitii în infrastructura si mediul înconjurator.

2.3. Extinderea Uniunii Europene si agricultura o strategie de integrare pentru noile state membre⁶⁷

Comisia Europeana astazi stabileste strategia pentru negocierile pentru agricultura în vederea extinderii UE: plati directe pentru fermieri si nivelul cotelor de productie pentru noile tari membre atunci când ele vor adera la UE în anul 2004. Liderii UE au decis la Summit-ul de la Berlin din martie 1999 ca noile state membre nu vor avea dreptul la plati directe pentru agricultura pâna în anul 2006, desi se asteapta ca mai multe tari sa adere la Uniunea Europeana înainte de aceasta data. Tarile candidate care se asteapta sa adere pâna în anul 2006 doresc sa li se asigure un tratament nediscriminatoriu dupa aderare, în special în ceea ce priveste acele plati directe pentru

⁶⁷ Acest capitol se bazeaza pe prezentarea propunerilor Comisiei Europene referitoare la extindere Bruxelles, Ianuarie 2002

fermieri, dorind în același timp să participe la revizuirea pe termen mediu ("the mid-term review") a Politicii Agricole Comunitare.

2.4. Posibile schimbări ca urmare a revizuirii PAC (The Mid-term Review)

Strategia actuală de extindere este pe deplin compatibilă cu plafoanele de cheltuieli pentru stabilite la întrunirea Consiliului European de la Berlin și cu angajamentele UE de la OMC, incluzând poziția de negociere a agriculturii UE din cadrul Agendei de Dezvoltare Doha a OMC.

Principalele propuneri privind schimbarea PAC, susținute de unele state membre (Germania, Suedia, Danemarca), ar putea viza: creșterea treptată a platilor directe, implementarea simplificată a platilor directe (măsură care ar putea fi tranzitorie și opțională), posibilitatea ajustărilor naționale, cote de producție bazate pe perioade recente de referință, intensificarea politicii de dezvoltare rurală pentru stimularea schimbării.

Cresterea treptată a platilor directe

Pentru a asigura simplitate și un control adecvat încă din prima zi, Comisia a propus un sistem simplificat de plăți directe pentru primii trei ani, cu opțiunea de prelungire pentru încă doi ani. Metoda Comisiei este să stabilească nivelul inițial la care plățile directe vor fi asigurate pentru anul 2004 la un procent echivalent cu 25% din sistemul prezent. Acest procent va crește la 30% în anul 2005 și 35% în 2006. Într-o a doua etapă după anul 2006, *platile directe vor crește procentual, astfel încât până în anul 2013 noile state membre vor ajunge la nivelul sustinerii care se va aplica la acea dată în toate țările UE*⁶⁸.

S-au luat în considerare mai mulți factori :

- dacă ajutoarele directe sunt introduse prea repede după momentul aderării în țările candidate, există un risc semnificativ ca procesul de restructurare care este absolut necesar să fie încetinit sau chiar stopat, creându-se un cerc vicios de productivitate scăzută, standarde inferioare și chiar un somaj mascat. Un nivel ridicat de plăți directe este posibil să consolideze structurile existente într-o perioadă care ar trebui să fie o perioadă de restructurări rapide.
- pentru fermele de semi-subzistență în particular, un nivel ridicat al platilor ar consolida un tip de producție bazat pe autoconsum prin asigurarea viabilității sale. Vor exista puține stimulente pentru a investi acest ajutor în producție sau activități alternative, obiective care sunt în toate cazurile mai bine atinse de programele de dezvoltare rurală.

⁶⁸ Questions & Answers - Commission enlargement proposals on agriculture, Bruxelles, 30 ianuarie 2002

- infuziile excesive de numerar prin platile directe în favoarea unor segmente specifice de grupari profesionale ar risca sa creeze disparitati de venit si distorsiuni sociale..

Implementarea simplificata a platilor directe– tranzitorie si optionala

Noile state membre ar putea opta pentru sistemul simplificat de plati directe sub forma unei plati pe suprafata (decuplata de productie si platita per hectar) pe o perioada limitata sub forma unei plati aplicate întregii suprafete agricole. Pe baza plafonului national alocat fiecarei tari în parte (destinat sprijinului direct) si suprafata sa agricola utilizata, s-ar putea calcula o plata medie pe suprafata pentru fiecare tara candidata . Toate tipurile de teren agricol ar fi eligibile pentru aceste plata. Marimea medie a suprafetei eligibile va fi stabilita la 0,3 ha. *Aceasta metoda trebuie sa fie optionala si tranzitorie.*

Schema simplificata ar putea fi disponibila timp de trei ani si ar fi reînnoibila de doua ori într-un an. *Controlul platilor va fi efectuat printr-un simplu control fizic al pamântului, în principiu Sistemul Integrat de Administrare si Control (IACS).*

La sfârșitul perioadei de tranzitie, noile state membre vor putea intra în sistemul obisnuit de sustinere directa a venitului sub forma aplicabila la acea data. *Daca structurile de conducere si control nu vor functiona în mod adecvat la sfârșitul perioadei de aplicare a sistemului, sistemul simplificat va continua sa fie aplicat iar cresterea anuala a procentului platilor directe va fi înghetata pâna la rezolvarea problemelor.*

Ar trebui subliniat ca acest sistem simplificat nu este o alternativa la Sistemul Integrat de Administrare si Control (IACS), ci mai curând o limitare a aplicarii IACS în primii ani la simple aranjamente pentru plati directe.

Exista un numar de avantaje pentru aceasta abordare cum ar fi:

- ?? Implementarea ar fi simpla, usor de verificat, reducând posibilitatile de neregularitati
- ?? Asigura timpul necesar pentru consolidarea sistemului IACS pentru platile directe
- ?? Reduce efectele de ajustare: modificarile din cadrul nivelului sustinerii vor fi mai omogene iar presiunile spre intensificare si prejudiciile aduse mediului înconjurator vor fi atenuate
- ?? Va facilita si accesul micilor fermieri la fondurile UE

Posibilitatea ajustarilor nationale

În cazul în care *ajutorul national* oferit înainte de aderare va depasi valoarea platilor directe PAC (care vor fi introduse treptat) s-ar putea crea probleme care vor afecta veniturile fermierilor din tarile candidate. Mai mult principalul “vinovat” de scaderea veniturilor fermierilor ar fi însasi procesul de aderare. Pentru a evita aceste efecte indezirabile noile state membre ar trebui sa aiba optiunea complementarii sprijinului direct pâna la nivelul aplicabil înainte de aderare, cu conditia ca sustinerea totala sa nu

depaseasca nivelul platilor directe în statele membre existente. *Asemenea ajustari nationale ar trebui aprobate de catre Comisie.*

Cote de productie bazate pe perioade recente de referinta

S-ar putea propune de asemenea determinarea unor cote de productie la zahar si lapte pe baza productiilor recente (medile anilor 1995-1999). Ca principiu general instrumentele de organizare a ofertei agricole (cote de productie) s-ar stabili *pe baza perioadelor celor mai recente de referinta pentru care sunt disponibile date (din 1995 pâna în 1999).*

Statisticile din tarile candidate pentru o perioada recenta sunt mai sigure decât cele din perioada de dinaintea tranzitiei si reflecta mai bine structurile de productie. *Acest lucru nu implica ca aceasta perioada de cinci ani trebuie utilizata în mod uniform.* Serveste mai curând drept cadru temporal în care trebuie aleasa perioada de referinta cea mai corespunzatoare pentru care va fi selectata în mod normal fiecare schema. În ceea ce priveste cotele la lapte, Comisia propune utilizarea cifrelor de productie din anii 1997-1999. Acolo unde este cazul, se poate avea în vedere considerarea unor conditii exceptionale cum ar fi calamitatile naturale sau perturbarile semnificative ale pietei.

Intensificarea politicii de dezvoltare rurala pentru stimularea schimbarii

Pentru atenuarea problemelor tranzitiei în spatiul rural si pentru încurajarea restructurarii necesare din sectoarele agricole ale noilor state membre, Comisia propune acordarea de suprijin financiar prin cresterea rolului politicii de dezvoltare rurala.

Începând cu prima zi de dupa aderare, o serie de masuri de dezvoltare rurala vor fi cofinantate cu un procent de maximum 80% de catre UE.

În tarile candidate, persista multe ferme de «semi-subzistenta », care produc pentru autoconsum, dar comercializeaza cea mai mare parte a productiei lor. Pentru a le ajuta sa se transforme în unitati viabile din punct de vedere comercial *este propusa o masura specifica pentru semi-subzistenta. Aceasta masura ar putea lua forma unui coeficient de ajutor uniform de maximum 750 €. Plata ajutorului ar trebui conditionata de depunerea unui plan de afaceri care demonstreaza viabilitatea economica viitoare a întreprinderii.*

Sustinerea temporara a venitului va servi la atenuarea constrângerilor legate de fluxul de numerar si dificultatilor legate de veniturile gospodariilor deoarece continuarea restructurarii va asigura viitorul gospodariei.

Masurile de dezvoltare rurala eligibile pentru un nivel de finantare de catre UE de 80% sunt urmatoarele:

- ?? Retragerea timpurie din activitate a fermierilor
- ?? Sustinerea zonelor defavorizate sau a zonelor cu restrictii privind mediul înconjurator
- ?? Programe de agromediu

- ?? Împadurirea terenurilor agricole
- ?? Masuri specifice pentru fermele de semi-subsistență
- ?? Înființarea grupurilor de producători
- ?? Asistența tehnică

Măsurile speciale de dezvoltare rurală⁶⁹ vor fi finanțate de la Fondurile Structurale (sector FEOGA).

Comitetul Parlamentului European asupra Bugetelor a estimat în documentul său de lucru privind implicațiile financiare asupra extinderii UE din aprilie 2001 ca susținerea directă a fermierilor din Europa Centrală și de Răsărit va costa Uniunea Europeană în minimum 30 miliarde € și maximum 105 miliarde € în perioada 2004-2013, depinzând de cele patru scenarii prezentate în caseta 6.

<i>Caseta 6</i>										
Implicații financiare										
Abordarea Comisiei respectă pe deplin cadrul financiar pentru extinderea UE, așa cum s-a decis de către șefii de state și guverne din cadrul cheltuielilor pentru agricultură („plati”) prevăzute la Berlin pentru zece noi țări membre (a se vedea tabelul de mai jos).										
Plati prevăzute pentru zece noi state membre UE										
	Milioane Euro 1999									
	2004	2005	2006							
Total plăți directe	p.m	1173	1418							
Cheltuieli pentru piață	516	749	734							
Dezvoltare rurală	748	1187	1730							
Total	1264	3109	3882							
Se aștepta ca Politica Agricolă Comunitară să fie parțial revizuită în anul 2002, în același timp cu negocierile largite pentru agricultură. Noul cadru financiar al UE pentru perioada 2007-2013, incluzând subvențiile agricole, ar trebui discutat în perioada 2004-2005, după extindere (vezi tabelul următor). Totuși, cele două chestiuni se suprapun și e puțin probabil ca Uniunea Europeană să le poată separa.										
Transferuri ale fondurilor PAC de la bugetul UE prevăzute pentru noile state membre (mld Euro)										
Scenarii	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Fără ajutor direct, aderare rapidă	2	2,1	2,2	2,3	3,3	3,6	3,9	4,3	4,8	5,2
Fără ajutor direct, aderare lentă	1,7	1,8	1,9	2	2,8	3,1	3,4	3,7	4,8	5,2
Cu ajutor direct, aderare rapidă	3,6	5,3	7	7,6	10,6	11,7	12,8	14,1	15,5	17,1
Cu ajutor direct, aderare lentă	3,1	4,7	6	6,5	9,1	10	11,1	12,2	15,5	17,1
Cadrul financiar pentru agricultura pentru 21 membri	2,6	3,1	3,6	-	-	-	-	-	-	-
<i>Sursa: Document de lucru al Parlamentului European privind implicațiile financiare ale extinderii UE (11 Aprilie 2001)</i>										

⁶⁹ Investiții în gospodăriile agricole, ajutor pentru tinerii fermieri, instruire, alte măsuri vizând silvicultura, îmbunătățirea activităților de prelucrare și marketing, adaptarea și dezvoltarea zonelor rurale

SECTIUNEA 3

3.1. Actiuni necesare pentru adoptarea cu succes a acquis-ului

Pentru adoptarea acquis-ului comunitar trebuiesc întreprinse o serie de actiuni si cel mai important în opinia noastră este alcatuirea unei “o liste de prioritati” Aceasta lista ar trebui sa înceapa cu principala prioritate si anume *definirea unei politici agricole nationale cu obiective clare pe termen mediu si lung care sa evidentieze rolul principalilor actori implicati*. Printre obiectivele politicii agricole sugeram stimularea (selectiva) prin diverse mecanisme a produselor agro-alimentare potential competitive care pot fi eventual exportate. Principalii actori implicati direct în definirea politicii agricole sunt politicienii (Parlamentul, ministerele) si administratia. Întarirea capacitatii institutionale si administrative s-ar putea realiza printr-o mai mare deschidere si transparenta, implicând activ în definirea politicilor o paleta diversa de experti (functionari publici, cercetatori, producatori, procesatori, politicieni etc). Încurajarea si stimularea formarii organizatiilor profesionale (exista organizatii profesionale ale producatorilor, dar înca acestea nu sunt destul de puternice în cadrul dialogului social cu administratia publica). Activitatile de lobby pot deveni mai usoare în astfel de organizatii.

O doua prioritate ar fi revizuirea si amendarea legislatiei existente referitoare la “fermele comerciale” (în sensul comensurarii dimensiunii economice) si *definirea conceptului de ferma familiala*, eventual prin includerea ei într- un cadru legislativ. O astfel de definire devine indispensabila pentru identificarea actorilor eligibili ce pot beneficia de subventii dupa aderare. Probabil ca în momentul aderarii vor exista trei tipuri de exploataii:

- ferme comerciale/competitive (cu o dimensiune economica care le ofera direct statutul de exploatare eligibila înca din prima zi dupa aderare), astfel încât sa opereze pe baze comerciale;
- ferme familiale (care pot deveni în timp eligibile daca sunt asistate si stimulate (eventual prin instrumentele de preaderare si anume unele masuri din programul SAPARD)
- fermele de subzistenta care vor fi încurajate (prin diverse programe de preaderare si politici de stimulare a unor surse alternative de venituri) sa devina pluriactive. În timp forta de munca ocupata în agricultura trebuie sa se reduca, iar programul SAPARD, prin dezvoltare rurala, poate stimula sursele de venit alternativ si pluriactivitatea.

O a treia prioritate o reprezinta implementarea treptata a instrumentelor de politica agricola. Cele mai importante actiuni care trebuie sa reprezinte si în acelasi timp si prioritati sunt: rezolvarea problemelor legate de cadstru, identificarea animalelor (pasapoarte si crotalii), îmbunatatirea procesarii, îmbunatatirea nivelului educational al fermierilor si nu în ultimul rând înfiintarea agentiei de plati, care sa fie capabila sa functioneze dupa aderare

3.2. Posibile optiuni strategice

Disputa privitoare la armonizarea politicilor nationale cu PAC este un subiect prezent în majoritatea dezbaterilor din mediile stiintifice, universitare si mai ales administrative. Acest lucru a facut ca una din principalele teme ale Programului Prioritar al Academiei Române “ESEN 2” sa fie alocat subiectului “Ce politica agricola trebuie sa promoveze România?”⁷⁰. Ideile exprimate de autori [D. Gavrilescu, I. Davidovici, C. Cionga, G. Hurduzeu] în aceasta lucrare sunt prezentate în continuare deoarece sus tin o alternativa de politica agrcola pe termen lung.

În conditiile unui excedent al resurselor de munca si a unei penurii de capital de exploatare, una din caracteristicile dominante ale agriculturii României în anii tranzitiei o reprezinta *perpetuarea si adâncirea ineficientei traditionale în alocarea resurselor*. Consecintele pe care le-a generat aceasta situatie nedorita asupra cresterii agricole si a competitivitatii producatorilor agricoli români - sau mai sintetic a performantei - ca de altfel si asupra saraciei generalizate din zonele rurale, au fost deja prezentate.

Lipsite de suportul unei strategii bine conturate pe termen lung în domeniu , care sa întruneasca în coordonatele sale esentiale consensul fortelor politice ale tarii, politicile agricole promovate în anii tranzitiei au fost marcate, de un realism pragmatic si de lipsa unei viziuni sistemice, demonstrând în acelasi timp incoerenta si inconsecventa în aplicarea lor.

Într-un mediu macroeconomic nefavorabil, specific perioadei de tranzitie, obstinatia de a oferi raspunsuri adecvate unor probleme acute imediate a fost de cele mai multe ori prioritara iar abordarea si solutionarea treptata a problemelor fundamentale ale agriculturii românesti a fost cel amia adesea pe planul al doilea. În acest context, în sustinerea performantei au esuat atât politicile productiviste cu o pronuntata tenta verticala cât si orientarile spre o politica mai liberala.

Care au fost cauzele esecurilor? Pentru a raspunde la acesta întrebare trebuie sa se pornesca de la o evaluare retrospectiva a caracteristicilor politicilor agricole anterioare, punând în evidenta blocajele si restrictiile care înca stau în calea performantei. Performantele fermierilor români sunt în prezent limitate drastic de un numar de factori si anume:

- Inexistenta la nivel sectorial a unui mediu economic predictibil si stabil în caracteristicile sale esentiale pe termen mediu si lung
- Persistenta unui mediu concurential subdezvoltat si puternic dezechilibrat în defavoarea producatorilor agricoli.
- O structura agrara incapabila sa sustina competitivitatea

Neîmplinirile reformei sistemice si structurale (privind formarea si dezvoltarea pietelor concurentiale si reforma întreprinderii), esentiale în consolidarea sectorului privat, *au determinat ca în agricultura României predominante sa fie unitatile*

⁷⁰ Sinteza dupa “Ce politica agricola ar trebui sa promoveze România?”, autori D. Gavrilescu, I. Davidovici, C. Cionga, G. Hurduzeu, Capitolul 3 în volumul ESEN 2 “Conditonalitati ale politicilor agricole si agro-alimentare”, 2002.

agricole subcapitalizate. Mai mult decât atât, majoritatea lor au o extrem de scăzută capacitate de formare a capitalului, precum și un comportament economic și managerial atipic în condițiile unei economii de piață. În consecință, rezultatele economico-financiare sunt extrem de modeste sau chiar negative.

- excedentul resurselor de munca în sectorul agricol, în condițiile în care se mențin puternice restricții și blocaje la ieșirea din activitățile agricole.
- marea majoritate a managerilor unităților agricole dispun de o pregătire profesională cu totul insuficientă în domeniul economico-financiar (cunoștințe economice generale, de management, marketing etc.).

Integrarea în Uniunea Europeană constituie o opțiune strategică împărțită de întregul spectru al forțelor politice din România. *Pentru producătorii agricoli români atingerea acestui deziderat va însemna deschiderea unei vaste piețe de produse agroalimentare, caracterizată printr-un mare potențial de absorbție, putere de cumpărare ridicată și stabilitate a prețurilor. În același timp, ca "un revers al medaliei", pe această piață unică, concurența este extrem de dură sub raportul prețului și calității ofertei, dar și a politicilor de promovare a produselor. Producătorii agricoli români se vor confrunța cu exponenții unei agriculturi performante din punct de vedere al dotării cu factori de producție, al eficacității alocării resurselor și al funcționării piețelor specifice.*

Pozițiile diferiților producători pe piață sunt determinate de nivelul competitivității, asigurat la rândul său prin performanțele economice ale "actorilor implicați" și a mediului economic în care acționează aceștia.

Performanțele economice actuale ale producătorilor agricoli din România sunt modeste. Un ansamblu de factori și condiții restrictive, după cum s-a arătat, acționează ca autentice blocaje ale stării și dinamicii determinantilor fundamentali ai competitivității. Sub raportul acestora din urmă, producătorii agricoli români sunt net dezavantajați față de concurenții din țările Uniunii Europene și statele vecine care se află într-o fază mai avansată de aderare la piața unică europeană. Mai concret, avem în vedere handicapul în ceea ce privește starea factorilor de producție fundamentali :

- pământ ;
- munca ;
- capital (cu o singură posibilă discutabilă excepție - calitatea resurselor funciare);
- potențialul economic precum și comportamentul managerial, comercial, investițional, economico-financiar al agenților economici;
- starea mediului concurențial;
- condițiile cererii (calitatea produselor solicitate, în principal standarde de calitate);
- legăturile cu industriile din amonte (calitatea și prețul input-urilor) și din aval.

Posibilitati de abordare

În aceste condiții, pentru ca procesul de integrare în Uniunea Europeană să nu se transforme într-un blocaj al dezvoltării agriculturii prin pierderea bataliei în lupta de concurență pe piața unică europeană, *în opinia autorilor o prioritate maximă pe*

termen scurt o constituie focalizarea politicii economice, în speta a politicii agricole, pe crearea și consolidarea determinantilor fundamentali ai competitivității.

Este necesar ca în viitorul apropiat să intervină ameliorări semnificative în ceea ce privește starea mediului concurențial, a potențialului economic (determinat, printre altele, de volumul și calitatea capitalului de exploatare și a celui financiar aflat la dispoziție), precum și în comportamentul (managerial, comercial, economico-financiar, investitional) agenților economici - ca să ne referim doar la trei din determinantii fundamentali ai competitivității. Altfel există riscul ca România să devină cu preponderență o piață de desfacere pentru agricultorii din țările Uniunii Europene, în detrimentul unei mase largi de producători autohtoni condamnați astfel la stagnare, regres economic sau la practicarea unei agriculturi autarhice de subzistență.

Principalele coordonate ale principiilor politicilor agricole și de dezvoltare rurală pe termen lung ar putea fi:

- ?? *Mutarea accentului de la politicile interventioniste de stimulare directă a ofertei (subvenții pentru reluarea ciclurilor anuale de producție, reglementarea pietelor prin politici de susținere financiară masivă, substanțiale subvenții pentru export etc.) la cele structurale (o reformă consistentă a întreprinderii, formarea și dezvoltarea pietelor concurențiale).*
- ?? *Transferarea accentului de la politica exclusiv agricolă la o politică de dezvoltare rurală reală, în scopul facilitării ocupării în sectoarele neagricole din mediul rural și pe această bază reducerea ocupării resurselor de muncă în agricultură.*

Reperele fundamentale ale intervenției guvernamentale, ar putea fi orientate în esență spre:

- ?? *Identificarea factorilor și a acțiunilor care promovează cel mai bine, pe de o parte, formarea, dezvoltarea și stabilizarea pietelor concurențiale și a veniturilor producătorilor agricoli, iar, pe de altă parte, procesul de ajustare structurală la nivelul exploatației agricole.*
- ?? *Susținerea în plan legislativ, instituțional și, după caz, prin intermediul unui sistem eficient de alocare a resurselor bugetare, crearea ansamblului de condiții favorizante pentru punerea în practică a celor de mai sus.*

Ce este de făcut? Câteva direcții de acțiune care ar putea constitui repere ale acțiunii guvernamentale ar fi :

- ?? *Asigurarea echilibrelor macroeconomice fundamentale - și în acest context stabilirea procesului inflaționist;*
- ?? *Consolidarea disponibilității de a munci, economisi și a investi;*
- ?? *Constituirea unui mediu economic predictibil (inclusiv pe baza unor reglementări clare și stabile).*
- ?? *La nivel sectorial să se impună formarea și dezvoltarea pietelor concurențiale.*

În prezent, pentru o gamă largă de produse agroalimentare, pietele continuă să fie segmentate (oferta fiind destinată preponderent unor piețe locale) și lipsite de o legătură corespunzătoare cu pietele internaționale. Semnalele slabe pe care le emit actualele piețe nu oferă reperele indispensabile pentru orientarea structurii de

productie spre cererea reala prezenta si viitoare. *Aceasta situatie exercita o puternica influenta nefavorabila asupra procesului de crestere agricola; lipseste producatorii agricoli de stimulentele si resursele necesare extinderii si intensificarii activitatii economice, în doua moduri:*

- ?? în primul rând prin inexistenta unor canale functionale de cunoastere a cererii si ofertei (în special în cazul ofertei pulverizate a mării majoritati a gospodariilor taranesti);
- ?? în al doilea rând, prin "dictatul cumparatorilor", ca urmare a predominarii în profil teritorial a unor pozitii de monopol local sau monopson ale angrosistilor. *În lipsa organizarii ofertei, gospodariile taranesti nu dispun de forta necesara pentru a se opune puterii angrosistilor.*

În cazul input-urilor necesare agriculturii, cele mai mari dificultati ale producatorilor agricoli de slaba dezvoltare a pietei serviciilor specifice (în pincipal a lucrarilor mecanice), a pietelor financiare, a creditului rural (servicii de retail banking). Pentru alte categorii de input-uri (cum ar fi de exemplu produsele fito-sanitare) costurile sunt puternic grevate de pulverizarea cererii (ce atrage dupa sine costuri mai ridicate de tranzactionare) si de nivelul ridicat al adaosurilor comerciale.

În aceste conditii, o contributie favorabila la formarea si dezvoltarea sectorului agricol pe termen lung în vederea sprijinirii adoptarii organizarii comune de piata ar aduce:

- ?? *Organizarea producatoilor prin dezvoltarea cooperatiei rurale în sfera aprovizionarii cu inputuri, si a prelucrarii si desfacerii produselor agricole*⁷¹. (Urgenta pomulgarii Legii Cooperatiei Rurale – legea cooperativelor agricole – si acordarea de catre puterea publica a unui sprijin financiar în etapa initiala de înfiintare a cooperativelor pentru crearea infrastructurii de productie si de comercializare⁷²).
- ?? Formarea si consolidarea pietelor la termen (forward), a pietelor bursiere, a contractelor la termen si a altor titluri de credit.
- ?? Facilitarea procesului de formare si consolidare a unor asociatii profesionale functionale ale producatorilor agricoli pe produse/grupe de produse.
- ?? Promovarea unui ansamblu de actiuni/masuri de demonopolizare a cererii prin formarea unei "mase critice" de autentici angrosisti.
- ?? Actiuni menite sa asigure cresterea transparente pietelor, în primul rând prin

⁷¹ Izolate una de alta, gospodariile taranesti individuale nu sunt în masura sa asigure realizarea tuturor functiunilor unei întreprinderi moderne (ca de exemplu functiunea comerciala sau cea de cercetare-dezvoltare), nici a atributelor managementului/marketingului (ca de exemplu functia de previziune). Depasirea acestor limite poate avea loc prin formarea si dezvoltarea cooperativelor agricole si a Uniunilor cooperativelor agricole.

Cooperativa agricola reprezinta o forma de organizare economica a gospodariilor taranesti individuale, realizata pe baza initiativei proprii a producatorilor agricoli. Ei asigura atât resursele necesare pentru functionarea cooperativei cât si gestiunea/conducerea întregii activitati. Cooperativele sunt constituite ca organizatii de afaceri pe baza proprietatii private, si ele ofera producatorilor agricoli individuali posibilitatea de a se integra cu succes în fluxurile si circuitele pietelor specifice prin concentrarea cererii de inputuri si organizarea ofertei agroalimentare. Prin dezvoltarea acestei forme de asociere, producatorii agricoli dobândesc o pozitie mai favorabila în raporturile concurentiale cu furnizorii de input-uri si cumparatorii output-urilor agricole. Astfel, li se ofera posibilitatea nu numai sa se mentina pe piata, ci si sa își consolideze exploatarea ca premisa a evolutiei spre ferma familiala competitiva si viabila într-o economie tot mai deschisa.

⁷² Starea de pauperitate generalizata din zonele rurale ca si practic inexistenta infrastructurii de productie si comercializare justifica acest sprijin în faza initiala de formare a cooperativelor agricole.

formarea unui sistem informational cu privire la pietele specifice, cuprinzând date care ar urma sa fie puse la dispozitia producatorilor agricoli în mod sistematic prin intermediul Agentiei Nationale de Consultanta Agricola.

- ?? Crearea unui sistem de control al pietelor sub raportul standardelor de calitate si controlul originii produselor.
- ?? O problema discutabila sub raportul oportunitatii o constituie masurile de reglementare a pietelor în scopul sustinerii si stabilizarii veniturilor producatorilor agricoli.

Implementarea ca atare a sistemului de reglementare si de gestionare a pietelor din Uniunea Europeana ar impune:

- ?? Stabilirea si aplicarea unui sistem de preturi, taxe si prime de export care, în esenta, ar include: spijinirea pretului de piata, ajutoare pentru procesare, plati directe, subventii de export, însoțite de cote de productie si contingente de import;
- ?? Constituirea unei Agentii de stat pentru interventii pe piata (achizitie si stocare de produse agroalimentare, vânzari din stocurile create pe piata interna si pietele externe);
- ?? Asigurarea - preponderent din resurse bugetare - a fondurilor necesare pentru realizarea actiunilor de interventie în scopul stabilizarii pietelor si implicit a veniturilor producatorilor agricoli (o masura costisitoare), crearea unei Agentii de Plati viabile pentru agricultura româneasca.
- ?? Pregatirea opiniei publice, precum si a «actorilor» implicati în sectorul agroalimentar (producatori, procesatori si în special consumatori), prin explicarea clara a Costului (câștiguri si pierderi) si a consecintelor adoptarii organizatiei comune de piata.

Pentru România, adoptarea PAC este o chestiune de aplicare si nu de transpunere, deoarece este mai usor de transpus, dar mai greu de aplicat. Încercarea de implementare imediata si ca atare a sistemului de reglementare a pietelor agricole din Uniunea Europeana în România este în acest moment :

- ?? *nesustenabila*, pe baze neinflacioniste⁷³, din bugetul actual si cel din viitorul imediat⁷⁴;
- ?? *inoportuna* - ar însemna adoptarea unei decizii cu «fata întoarsa» catre trecut, pentru ca PAC se va modifica în mod semnificativ pâna la momentul aderarii României.

3.3. Propuneri pentru primele etape ale unei strategii pe termen scurt si mediu privind adoptarea acquis-ului comunitar

⁷³ Vezi Alexandri, C. & Alboiu, C. (2001) - "Efectele adoptarii PAC asupra bunastarii", Institutul de Economie Agrara, Academia Româna, Bucuresti. Studiul evalueaza impactul generat de aderarea tarii noastre la UE. Adoptarea actualei politici de pret - piata din cadrul PAC a UE, ar conduce la o sporire a veniturilor producatorilor agricoli (din resurse bugetare si din marirea cheltuielilor de consum alimentar ale menajelor) cu cca. 1,2 miliarde Euro, concomitent cu cresterea cheltuielilor consumatorilor de produse agroalimentare cu peste 850 milioane Euro.

⁷⁴ Sumele colectate în fondul special "Dezvoltarea agriculturii românești" (reglementat prin HG 46/2000 privind atributiile si structura organizatoica a Agentiei Domeniilor Statului) sunt pur si simplu insuficiente si – în opinia noastra - ar putea fi utilizate într-un mod mai rational pentru sprijinirea procesului investitional.

Strategia generala a agriculturii românești în perioada de preaderare trebuie să ia în considerare următoarele:

- ?? România va adera la UE în al doilea val de aderare al extinderii către est, astfel încât va avea de învățat din experiența țărilor care au aderat în primul val (probabil în 2004)
- ?? România va adera probabil după anul 2006, ceea ce înseamnă că Agenda 2000 va expira, astfel încât ea nu va fi implicată în mod activ în cadrul negocierilor privind "reforma" PAC
- ?? Runda Doha se va încheia în momentul aderării României și multe lucruri se vor schimba în comparație cu stipularile curente din cadrul Rundei Uruguay. România va avea de urmat în strategia sa deciziile care vor fi luate la Runda Doha privind PAC.

De multe ori în ultimii ani România a fost considerată ca fiind lipsită de stabilitate juridică, remarcându-se în același timp o lipsă de comunicare între procesori, fermieri și sindicate. Lipsa comunicării între principalii actori de pe piață au îngreunat negocierile cu Comisia Europeană. Pentru acest lucru este necesar să existe mai multă transparență iar relațiile să se îmbunătățească în mod constructiv.

Chiar dacă cineva ar putea spune că România are suficient timp pentru a face toate schimbările necesare până la momentul aderării, România trebuie să utilizeze timpul care a mai rămas în mod cât mai eficient. În acest sens, *ar fi necesar* :

- ?? Să se treacă la definirea unei politici agricole coerente și să se întărească capacitatea instituțională, fără de care PAC nu se poate aplica
- ?? Să se înființeze sistemele și instituțiile pentru implementarea Organizației Comune de Piață
- ?? Să se creeze o Agenție de Plată, viabilă pentru agricultura românească, capabilă să se ocupe de politicile agricole
- ?? Dezvoltarea activităților de cadastru, fotografii aeriene, activități experimentale pentru distribuirea sprijinului pe animal (identificarea animalelor)
- ?? Instruirea fermierilor pentru completarea documentelor pe baza cărora este acordat sprijinul
- ?? Ministerul Agriculturii ar trebui să înceapă să creeze grupuri de lucru (cu persoane din administrația publică, politicieni, fermieri, procesatori, institute de cercetare) care ar putea face propuneri privind o strategie coerentă pentru pregătirea aderării în agricultură.

3.4. Perioadele de tranziție și derogările

Negocierile României privind Strategia pentru capitolul agricultură trebuie să se bazeze pe următoarele principii:

- Realism
- strategie de ajustare orientată clar spre viitor pe baza avantajelor pe termen lung ale calității viitoare de membru UE *și nu pe câștigurile pe termen scurt din timpul procesului de negociere;*

- abordare evolutionista, deoarece UE si tarile candidate vor suferi transformari pâna la momentul aderarii (acest lucru trebuie avut în considerare în timpul întregii perioade de negociere ca si în pregatirea pentru calitatea de membru);
- abordare ofensiva, proactiva, care sa puna accent pe interesul tarii candidate;
- strategie de ajustare interna bine-definita pentru a spori competitivitatea sectorului agroalimentar (în special pentru produsele agroalimentare identificate ca având un potential avantaj competitiv) la un nivel adecvat înainte de dobândirea calitatii de membru, mai curând decât sa se astepte resursele din partea UE pentru a începe o restructurare majora sau dezvoltarea infrastructurii, institutionala sau a mediului înconjurator.
- Deschiderea catre actorii interni si opinia publica, fara a ascunde problemele si conflictele cu UE. Trebuie sa fie explicate costurile si beneficiile aderarii si de ce calitatea de membru creaza o calitate diferita pentru pozitia tarii pe plan international si perspectivele de dezvoltare, în ciuda costurilor mari implicate de adoptarea acquis-ului comunitar.
- Negocierile oficiale la capitolul agricultura care s-au concentrat asupra unor probleme juridice înguste nu pot distrage opinia publica si factorii de decizie de la scopurile majore ale calitatii de membru. Acestea includ un nivel mai mare de stabilitate, previzibilitate economica, încrederea în afaceri, reguli clare ale jocului, modernizare economica accelerata si resurse financiare sporite pentru a dezvolta sectoare importante cum ar fi sectorul agroalimentar de exemplu.

Din moment ce România nu se afla în primul val al aderarii, acest lucru ar putea reprezenta un dezavantaj, dar în acelasi timp si un avantaj. Dezavantajul consta în faptul ca daca aderarea este întârziata, iar România neimplicata în Runda Doha, acest lucru ofera putine informatii privind deciziile din domeniul comertului si aspectele comerciale si nu numai.

Exista avantajul obtinerii unor fonduri sporite SAPARD si PHARE dupa aderarea tarilor din primul val. *România poate avea avantaj de pe urma experientei tarilor candidate din primul val în termeni de armonizare legislativa a capacitatii institutionale în sensul adoptarii acquis-ului comunitar.* Totusi, negociatorii UE vor fi mai bine calificati în pozitiiile lor în cazul tarilor care vor adera în al doilea val.

Negocierea cu UE urmeaza reguli care difera în mod substantial de cele cunoscute si aplicate în diplomatia traditionala deoarece “negocierile” au loc între parti total inegale: UE care ia decizia si tara candidata care preia decizia. In cazul UE punctul de plecare este “*acquis communautaire*” (90.000 de pagini de politici comunitare) pe care toate tarile candidate la aderare trebuie sa le accepte ca atare. *Astfel încât regulile trebuie acceptate, nu si negociate.* Anumite tipuri de cereri nu sunt luate în discutie, fiind respinse de la început (de exemplu cererile de bariere frontaliere nu sunt acceptabile).

Procesul clasic de negociere este limitat la cereri de scutire temporara de la regulile comunitare. Include identificarea domeniilor în care asemenea cereri trebuie facute, cadrul temporal în care tara candidata va implementa pe deplin acquis-ul comunitar. Aici negocierile au dublu sens, deoarece UE poate cere si va cere scutiri temporare, la fel ca si tarile candidate. Ca sa concluzionam, tara candidata are spatiu foarte limitat de manevra pe timpul perioadei de negociere.

Tara candidata trebuie sa-si expuna pozitia într-un document. Acest document trebuie sa fie complet, precis si de buna calitate. Mai mult, trebuie sa reflecte realitatea pentru a fi credibil. Perioadele de tranzitie ar trebui mentinute în numar mic si argumentate.

Documentul de pozitie prezentat de România pentru capitolul Agricultura reprezinta o pozitie initiala si poate fi considerat rezonabil, în sensul ca cererile nu sunt multe, sunt precise si limitate⁷⁵.

România nu a deschis dosarul decât la 1 octombrie 2002, iar dupa prezentarea documentului de pozitie, se asteapta raspunsul Comisiei Europene. România are de câstigat din experienta altor tari candidate care sunt deja mai avansate în negocierea dosarului agricol.

În comparatie cu Polonia sau Republica Ceha, România este destul de modesta în documentul sau de pozitie. Principala întrebare este daca documentul de pozitie al României reflecta într-adevar realitatea. Aceasta este o problema cheie, deoarece orice negociere cu UE începe de aici. Documentul de pozitie este punctul initial în cadrul procesului de negociere si un document de pozitie serios reprezinta o baza solida, un prim pas bun.

În legatura cu perioada de tranzitie ceruta de România în documentul de pozitie, exista comentariile urmatoare :

România cere:	Comentarii:
O perioada de tranzitie de 5 ani pâna la 31 decembrie 2011, în care ea poate sa adopte masuri de salvagardare pentru importul de produse agricole din una sau mai multe tari membre, când aceste importuri produc sau sunt pasibile sa produca perturbari pe piata de produse agricole românesti	Aceasta perioada de tranzitie este inacceptabila în principiu deoarece intra în Piata Unica si acest lucru nu este fezabil din punct de vedere juridic si tehnic
O perioada de tranzitie de 4 ani pâna la 31 decembrie 2010, pentru organizarea inventarului si registrului viilor (Reg. 2392/86 si Reg. 649/87)	Este considerata o perioada corect estimatea, cererea fiind considerata ca îndreptăita
O perioada de tranzitie de 8 ani pâna la 31 decembrie 2014 pentru înlaturarea viilor hibride (Reg. 1493/99)	Este considerata o perioada prea lunga deoarece aceasta problema poate fi rezolvata pâna în momentul aderarii
O perioada de tranzitie de 3 ani pâna la 31 decembrie 2009, pentru a implementa la nivel national politica de non-vaccinare pentru pesta (febra) porcina clasica (Directiva CEE 80/217)	Pesta porcina nu este o motivatie suficient de elocventa iar Comisia ar putea cere rezolvarea acestei probleme pâna la momentul aderarii
O perioada de tranzitie de 3 ani pâna la 31 decembrie 2009 pentru modernizarea si retehnologizarea abatoarelor si unitatilor de procesare a carnilor, în conformitate cu cerintele comunitare (Directiva 64/433/CEE, Directiva 77/99/CEE, Directiva 94/65/CE, Directiva 92/118/CE, Directiva 71/118/CEE, Directiva 91/495/CE, Directive 92/45/CE)	În domeniul prelucrării carnilor Comisia nu va face nici o concesie si probabil vor fi facute presiuni în acest sens. Totusi, toate tarile nou-intrate în UE au avut experienta unei perioade de tranzitie de trei ani, astfel încât cererea apare ca fiind rezonabila. O atentie deosebita trebuie acordata acestui aspect, deoarece acquis-ul comunitar în acest domeniu se dezvoltă rapid. Acest aspect ar trebui inclus printre prioritatile strategice.

⁷⁵ Alte tari candidate au prezentat în documentele de pozitie initiale o multime de cereri pentru perioada de tranzitie si derogari, astfel încât autoritatile europene responsabile le-au considerat ca o înțelegere gresita a mecanismelor PAC si a faptului ca aceste mecanisme sunt aceleasi pentru toate tarile candidate (de exemplu, sistemul de plati directe), deoarece toate tarile candidate sunt la fel pentru UE

O perioada de tranzitie de trei ani pâna la 31 decembrie 2009 pentru modernizarea si re tehnologizarea unitatilor de prelucrare a laptelui ca si pentru organizarea centrelor de colectare a laptelui si standardizare, conform cerintelor comunitare (Directiva 92/46/CE, Decizia 95/342/CEE)

O perioada de tranzitie de 3 ani pâna la 31 decembrie 2009 pentru a satisface cerintele comunitare privind fermele de vaci de lapte si calitatea laptelui materie prima obtinut (Directiva 92/46/CE, Decizia 89/362/CEE)

În domeniul prelucrării laptelui Comisia nu va face nici aici concesii, iar la fel ca în cazul mentionat mai sus se vor face presiuni în acest sens. Totusi, toate tarile proaspat aderate au avut experienta unei tranzitii de trei ani, astfel încât cererea pare rezonabila. O atentie speciala ar trebui acordata acestui aspect, deoarece acquis-ul comunitar se dezvolta foarte repede în acest domeniu. Acest aspect ar trebui de asemenea inclus printre prioritatile strategice.

Aceasta perioada poate fi negociata si probabil nu va ridica probleme speciale deoarece cererea se situeaza în limite rezonabile.

În ceea ce priveste cererile României din documentul de pozitie (caseta 7) pentru exista urmatoarele comentarii:

?? În ceea ce priveste perioadele de referinta care vor sta la baza stabilirii platilor directe si a cotelor de productie, pentru anumite produse (zahar si poate lapte de exemplu), acestea nu sunt credibile. Pentru zahar deoarece stabilirea cotelor este bazata pe productii din perioade prea îndepartate de timp, iar pentru lapte stabilirea de cote ar putea fi sub potentialul de productie datorita deficientelor din cadrul sistemului de statistica care nu înregistreaza o mare parte din laptele comercializat.

?? *Culturi arabile* : principala problema sunt suprafetele eligibile. Comisia Europeana este restrictiva la acest capitol datorita mai multor cauze : cauze bugetare, ratiuni politice si de mediu înconjurator, facând ca negocierile cu tarile candidate sa fie dificile.

Caseta 7

Principalele cerinte din documentul de pozitie al României

Pentru culturi arabile România cere o **suprafata de baza de 6,891,100 ha** care sa beneficieze de schema de plati directe.)acesta este calculata tinând cont de media suprafetelor cultivate în perioada de referinta 1989 -1991 si de productia medie din perioada 1986 – 1991 si anume 3,087kg/ha.

Romania cerea cota de zahar de **500 mii tone/ an**. Aceasta cantitate reprezinta reprezinta consumul intern si asigura un venit sigur producatorilor de sfecla de zahar din zonele specializate.acesta cerinta are urmatoarele justificari :

- Un potential climatic bun pentru cultura sfeclei de
- Productiile anterioare anului 1989 au fost în mod constant of 500 mii tone/an
- Existenta cadrului legal privind exploatatile agricole care creaza premisele aplicarii unor tehnologii moderne în perioada 2002 -2005.
- Programe prioritare pentru cultura sfeclei de zahar si o strategie pentru reabilitarea sectorului deja definita.
- Cresterea calitatii si productivitatii sfeclei de zahar
- Organizarea si managementul exploatatilor agricole în concordanta cu cerintele unei agriculturi moderne
- Cresterea calitatii terenurilor agricole prin cultivarea sfeclei de zahar.
- Stabilitatea fermelor familiale prin reinsertia noilor proprietari de terenuri agricole în lantul de productie al zaharului.
- Existenta personalului calificat în aplicarea de tehnologii
- Existenta capacitatilor de productie necesare (capacitatea zilnica de prelucrare este de 47,500 tone ceea ce asigura o cantitate de zahar procesat de 3 800 tone pe an.

?? Romania cere o **cota de lapte de 7,500 tone** pentru anul 2007. Strategia dezvoltarii acestui sector urmareste urmatoarele obiective:

- Cresterea cu 5-6% a efectivelor de vaci de lapte pâna în 2007;
- Cresterea cu 10-15% a productiei de lapte pâna în 2007 ;
- Sprijinirea crescatorilor de animale cu credite cu dobânda bonificata pentru

România ar putea avea probleme cu suprafața de referință deoarece UE este rigidă pentru cultivatorii eligibili, o dată ce perioada este determinată, ea nu mai poate fi deloc schimbată. Cererile de 6.891.100 ha ca suprafața de bază luând în considerare suprafața medie cultivată în perioada de referință 1989-1991 și producția medie la hectar obținută în perioada 1986-1991, și anume 3.087 kg/ha ar putea fi puse în discuție deoarece perioada de referință este prea îndepărtată. România și-ar putea susține cererea deoarece dispune de un potențial mare de a produce cereale.

?? *Zahar: cota cerută de 500 mii tone/an (reprezentând consumul intern anual)* nu va fi acceptabilă și nici credibilă deoarece se bazează pe o perioadă de referință prea îndepărtată. Există o posibilitate (a existat un precedent creat de Franța, Marea Britanie și Portugalia, care au tratat separat cota de rafinare pentru prelucrarea zahărului brut) *pentru cererea de cota pentru rafinarea zahărului*. UE ar putea lua în considerare tradiția țării de a importa zahăr brut și de a-l rafina, iar propunerea pentru o asemenea cota ar putea fi fezabilă. Pentru deficitul structural din România, se pot aduce argumente pentru a determina dezvoltarea producției de zahăr cele 16 fabrici existente care necesită investiții străine pentru redotarea lor. Unii experți UE consideră că dacă România se află în deficit, este normal să fie lăsată să-și dezvolte producția. Singura problemă este că trebuie demonstrat că echilibrul general, la nivel de UE, va fi același și că România are capacitatea de absorbție. Este inacceptabil să se ceară o cota mare, care va conduce la un surplus pe piața UE.

?? *Lapte și produse lactate.* În mod normal, România nu ar trebui să ceară o cota de producție, deoarece în UE un asemenea sistem va înceta în anul 2008. Nimeni nu știe cu siguranță în prezent nici cum va evolua politica agricolă în UE, nici sistemul cotelor la lapte, în special dacă se ia în considerare faptul că Fermierii Europeni sunt satisfăcuți de regimul curent al produselor lactate din UE. *România ar trebui să utilizeze parte din fondurile SAPARD pentru modernizarea fermelor de vaci de lapte, să ofere preturi stimulative, să sporească producția livrată la fabricile de lapte, pentru a înregistra o scădere a autoconsumului în favoarea vânzării directe sau procesării.* Ar putea fi introdus sistemul de monitorizare a pieței înainte de introducerea sistemului de intervenție.

?? *Carnea de vită. Sistemul de prime de producție și administrarea acestui sistem reprezintă o opțiune politică a fiecărui stat.* (în Franța există mai multe comisii de intervenție pe fiecare produs, în Italia există una pentru toate produsele, în timp ce în Germania există unul pentru fiecare regiune). Toate abatoarele trebuie avizate după aderarea la UE. Există mai multe proceduri pentru acceptarea abatoarelor la nivel local și regional. Există în UE principiul aprobării pe plan local a abatoarelor utilizate doar în aprovizionarea locală, exigentele fiind mai puțin riguroase în acest caz. *Există soluții bilaterale, din moment ce costurile sunt foarte ridicate.*

Agentia de plată este o prioritate pentru implementarea PAC iar înființarea unei asemenea organizații instituționale necesită timp și eforturi financiare mari.

România nu trebuie să se concentreze pe creșterea producției, ci pe rezolvarea mecanismelor necesare pentru o economie agricolă modernă. Dacă România este deficitară la unele produse agricole, și dispune de avantaje competitive potențiale pentru unele produse, este normal să i se permită dezvoltarea propriei sale producții. Trebuie demonstrat că este menținut la nivel de UE un echilibru general, că România are capacitatea de absorbție pentru nivelurile producției care se doresc atinse.

Pentru UE, este inacceptabilă cererea unei țări candidate pentru o cota mare de producție care ar putea conduce la un surplus pe piața UE, dat fiind faptul că obiectivul UE este crearea unui echilibru pe piața ca echilibru global între producție și consum.

Dat fiind faptul că este dificil de schitat o strategie pentru viitor, România trebuie să ia în considerare și să se concentreze doar asupra unor produse potențial competitive și mai mult, să urmeze evoluția PAC la produsele respective.

Există mai multe aspecte care trebuie luate în considerare pentru negocierile viitoare:

- Fondurile structurale sunt sau nu mai importante decât plățile directe acordate fermierilor?
- Plățile directe pot introduce disparități între fermierii români și cei care nu lucrează în agricultură, între fermierii în vârstă și noii veniți, deși Comisia a afirmat că plățile directe vor fi acordate în mod progresiv ;
- Agenția de Plată va aparține de structurile Ministerului Agriculturii, Alimentației și Padurilor sau de Ministerul Finanțelor?
- Nivelul instruirii fermierilor este cel cerut, dat fiind problemele ce tin de IACS și de sistemul de identificare, ca și de documentele pe care fermierul trebuie să le completeze pentru a primi subvenția ?
- Ce fac celelalte țări candidate privind perioada de referință a cotelor ?
- Sectorul zahăr este un sector care ne face să ne gândim dacă toate produsele trebuie susținute sau nu ?
- Care sunt prioritățile reale?

Pentru un bun răspuns la toate aceste întrebări ar fi foarte util să fie inițiate studii specifice pe produse agroalimentare potențial competitive, studii de caz pentru produsele agricole dificile (culture arabile, carne de vită, zahăr, lapte și produse lactate) precum și un studiu (bazat pe o anchetă) care ar putea identifica potențiale oportunități pentru dezvoltarea pluriactivității în zonele rurale.

Pluriactivitatea în spațiul rural reprezintă unul din obiectivele finanțării SAPARD. În primul an, primele trei măsuri finanțate sunt următoarele : îmbunătățirea activității de prelucrare și comercializare a produselor agricole și piscicole, îmbunătățirea infrastructurii și a asistenței tehnice, ca o recunoaștere a faptului că spațiul rural are nevoie de anumite îmbunătățiri încă de la începutul programului SAPARD.

Pentru anumiți observatori externi, strategia României pentru negocieri este că agricultura este în principal o agricultură de subsistență. Problemele funciare trebuie abordate prin rezolvarea problemei dreptului de proprietate, deși România are un potențial agricol similar cu cel al Franței, reorganizarea exploatațiilor și modificarea mărării fermelor. Există similitudini cu Grecia și Italia în ceea ce privește mărimea fermelor. Formele de cooperare sunt slab dezvoltate, iar cooperativele lipsesc. Pentru reducerea numărului de persoane care lucrează în agricultură, sunt necesare

alternative în zonele rurale. Dezvoltarea rurala presupune a scapa din capcana dezvoltarii agricole conventionale a spatiului rural. Investitiile reprezinta înca o activitate aleatorie a institutiilor administrative.

Fondurile UE vor fi directionate doar spre activitati viabile. *Pâna la momentul negocierii, una din activitatile majore trebuie sa fie orientarea activitatilor agricole spre scopuri comerciale.* Pentru negociere, România trebuie sa-si pregateasca fermierii, administratia, producatorii, si nu în ultimul rând, consumatorii.

BILIOGRAFIE

1. ALEXANDRI, C. & ALBOIU, C. (2001) - "Efectele adoptarii PAC asupra bunastarii", Institutul de Economie Agrara, Academia Româna , Bucuresti.
2. BLANCHET J., REVEL A., (1996) *Elargissement de l'Europe à l'Est. Danger ou chance pour les agriculteurs?* Editions France Agricole, Paris.
3. CSAKI C., FÖCK A., (1999) *The agrarian economies of Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States*, World Bank ECSSD Working Paper no.13.
4. CAMPEANU, VIRGINIA (1998) *Decrease of protectionism in Romanian agriculture, part of the pre-accession strategy* , ScientConsult
5. CAMPEANU, VIRGINIA (1999) *The prospects of Romanian agricultural integration into EU*, IWE
6. CIUPAGEA, C (1997), Project ACE Phare, 940678R,
7. COLLINS AND RODRIK, Eastern Europe and the Soviet Union in the World Economy", Washington Institute for International Economics, 1991
8. Davidova, S., Giurca, D., Rusali, M., Hubbard, L. (1999): WTO Commitments and CAP adoption in CEEC: The case of Romania. *MOCT-MOST: "Economic Policy in Tranzition Economies"*, Kluwer Academic Publisher;
9. Davidovici, I., Esanu, C., Firici, C., Gavrilescu, D., Iacob, L., Luca, L., Serbanescu, C. (1998): Changes in the Romanian agricultural and food sector. *Ministry of Agriculture and Food 1997 annual report*. Agris Publishing House, Bucharest;
10. EITELJÖRGE U., HARTMANN M., (1999) *Central-Eastern Europe food chains competitiveness*, in volume *The European agro-food system and the challenge of global competition*, ISMEA, Rome
11. GAVRILESCU D., GIURCA D. (coord.) s.a. (2000): *Economie Agroalimentara*. Ed. Expert Bucuresti;
12. GAVRILESCU D., (2001) "Is Romania a powerful food partner into an enlarged European Union?" *Paper prepared for presentation at the V-th International Symposium "Perspective of the Agri-food system in the new millenium"*, Bologna, September 5-8, 2001, Italy.
13. GAVRILESCU D., DAVIDOVICI I., (2001) "Ce politica agricola trebuie sa promoveze România ?" *Economistul*, no. 829/April 5, 2001, Bucharest.
14. GAVRILESCU D, GIURCA D. (2001) "Impact of the EU enlargement on the Romanian agrifood sector review of cost and benefit analysis" *Paper prepared for presentation at the Conference "Development of agricultural markets in CEECs and NIS"*, Prodnnice, September 10-13, 2001, Czeck Republic.

15. GAVRILESCU D., TESLIUC, E.D. (2000) *The race score: winners and losers*, in volume *Economie agroalimentara*, Expert & Bioterra Publishing Houses, Bucharest.
16. GIURCA D.(2001) "Elemente de Politica Agricola Comuna", colectia Micromonografii : Politici Europene, edited by Institutul Europeana
17. INGCO D.MERLINDA, *Agricultural Trade Liberalization. One step forward, One step back?*, The World Bank, Washington DC, PRVP, August 1995
18. JOSLING T., BABINARD, J. (1999) *The future of the CAP and prospects for change: the policy environment for Agri-food competitiveness*, in volume *The European agro-food system and the challenge of global competition*, ISMEA, Rome.
19. KOLA J., HOFREITHER M., RABINOWICZ E., (2000) *Experience of EU accession for the agricultural sector : Austria, Finland and Sweden*, in volume *Agricultural policy and enlargement of the European Union*, Wageningen Pers., Wageningen
20. LEONTE J.(2001) *Individual Farming in Romania*, paper presented at the FAO Individual Farming Workshop,, Budapest, Hungary
21. LEONTE, J. FIRICI C, BURTEA V, BALANICA S, PREDA M (1998) "Economic Welfare (costs and benefits) of Romanian accession to EU" , PHARE project
22. MARIN, D., POPESCU, C., BARA, S., RUSALI, M., MOLDOVAN, M. (1998): *Analiza reformei comerciale si impactul asupra produselor sensibile*, MAA, INCE, Banca Mondiala, Bucuresti;
23. MAJEWSKI, E., DAVIES, S., BERG, E., DALTON, G., KABAT, L., SZEKELY, C. (2000): *Agenda 2000 Impacts on the Financial Situation of Farms in Selected Existing and Future Member States. Studies of the Agricultural and Food Sector in CEE*. Wissenschaftsverlag Vauk Kiel;
24. MAHÉ L.-P., (2001) "Can the European model be negotiable in the WTO?", *EuroChoices*, 1 (1).
25. RUSALI M.A., GIURCA D (2000): "Costs and Benefits of EU Accession for Romanian Agro-food Sectors" PHARE PROJECT
26. PATIER E.D., (2000) *Experience of EU accession for the agricultural sector : Spain and Portugal*, in volume *Agricultural policy and enlargement of the European Union*, Wageningen Pers., Wageningen.
27. POULIQUEN A. (2001) *Competitiveness and farm incomes in the CEEC agro-food sectors*
28. RABINOWICZ E., (2000) *Agricultural policies and agricultural policy perspectives for CEECs joining the EU*, in volume *Agricultural policy and enlargement of the European Union*, Wageningen Pers., Wageningen.
29. C. RITSON , D. R. HARVEY "The GATT, the WTO and the CAP" in *Common Agricultural Policy*, 2nd edition, CAB International, 1997
30. SWINNEN J.F.M., (2001) "Will enlargement cause a flood of Eastern food imports, bankrupt the EU budget, and create WTO conflicts?", *EuroChoices*, 1 (1).
31. SERBANESCU C (2002) *OECD country report*
32. TANGERMANN S., (2000) *Widening the EU to Central and Eastern European countries: WTO and the perspectives of the new mwmbner states*, in volume *Agricultural policy and enlargement of the European Union*, Wageningen Pers., Wageningen.

33. TRZECIAK-DUVAL A., (2000) *A decade of transition in Central and Eastern European agriculture*, in volume *Agricultural policy and enlargement of the European Union*, Wageningen Pers., Wageningen.
 34. THOMSON. K. J., SNOWDON, P.J., EGDELL, J.M. (1996): *Agricultural policy process in the EU*. Report to FAO. University of Aberdeen, UK;
 35. VINCZE, M., *Romanian Agriculture 's Difficulties in accommodating the changes in CAP*, in *Romania and the European Integration*, 1999
 36. WALLACE H.and WALLACE, W., *Policy- Making in the EU*, Oxford University Press, 2000
- **** CAP FILES-COLECTION (1997-2000), edited by Ministry of Agriculture and Fisheries, French Republic
- **** CNS - Statistical Yearbook of Romania, 1991-2000,
 **** CNS - Anuarul de comerț exterior al României. (colecție 1994-2000);
 **** CNS - Statistical Monthly Bulletin, Foreign Trade,1995-2000;
 **** European Commission - DG VI 1998 - *Agricultural situation and prospects in the Central European Countries - Romania*, working document, May 1998;
 **** European Commission - DG VI 1999 - EUROSTAT, *Agriculture 1999* - Office for Official Publications of the European Communities;
 **** European Commission DGVI (1998): *Agricultural Situation and Perspectives in the CEEC:Romania*;
 ****European Commission DG VI (2001): *Prospects for agricultural markets 2001-2008*;
 ****European Commission DG VI (2002) *Questions & Answers - Commission enlargement proposals on agriculture*, Brussels, 30 January 2002
 ****MAA - Buletin informativ. (colecție 1992-1999);
 ****OECD (1999): *Agricultural Outlook 1999-2004*, Paris.
 ****OECD (2000): *Review of agricultural policies: Romania*.
 **** Agricultural prices: price indices and absolute prices, Quarterly statistics, Eurostat, no. 3, 1999;
- *** Aspecte privind evoluția agriculturii în România, 1989-1998. CNS;
 *** (1997) - “Lapte și produse din lapte - situație și perspectivă”, Institutul de Economie Agrară (Academia de Științe Agricole și Silvici); Institutul de Economie Mondială (INCE - Academia Română), nr.4/mai 1997;
 *** (1997) - “Piata carniilor - bovine, porcine, pasări - situație și perspectivă”, Institutul de Economie Agrară (Academia de Științe Agricole și Silvici); Institutul de Economie Mondială (INCE - Academia Română), nr.2/decembrie 1996;
 *** (1997) - “Piata carniilor - situație și perspectivă”, Institutul de Economie Agrară (Academia de Științe Agricole și Silvici); Institutul de Economie Mondială (INCE - Academia Română), nr.3/august 1997;
 *** Council Regulation no. 1251/1999, establishing a system of support payments paid directly to producers of certain arable crops;
 *** Council Regulation no. 1254/1999, establishing a common organization of the market in beef and veal;
 *** Council Regulation no. 2467/98 , establishing a common organization of the market in sheepmeat and goatmeat sector;
 *** Council Regulation no. 2759/75 establishing a common organization of the market for pig meat, amended by Council Regulation no. 1365/2000.

*** Council Regulation (EC) no. 2038/99 establishing a common organization of the market in the sugar sector

*** Council Regulation no. 1255/1999 establishing the common market organisation for milk and milk products.

*** Romanian position Document, January 2002

*** (1999) *Agriculture at a glance in emerging and transition economies*, volume II, OECD.

*** (2001) "Enlargement futures Project", *Economic transformation panel, Background document for the Prague Seminar*, IPTS, august 2001.